

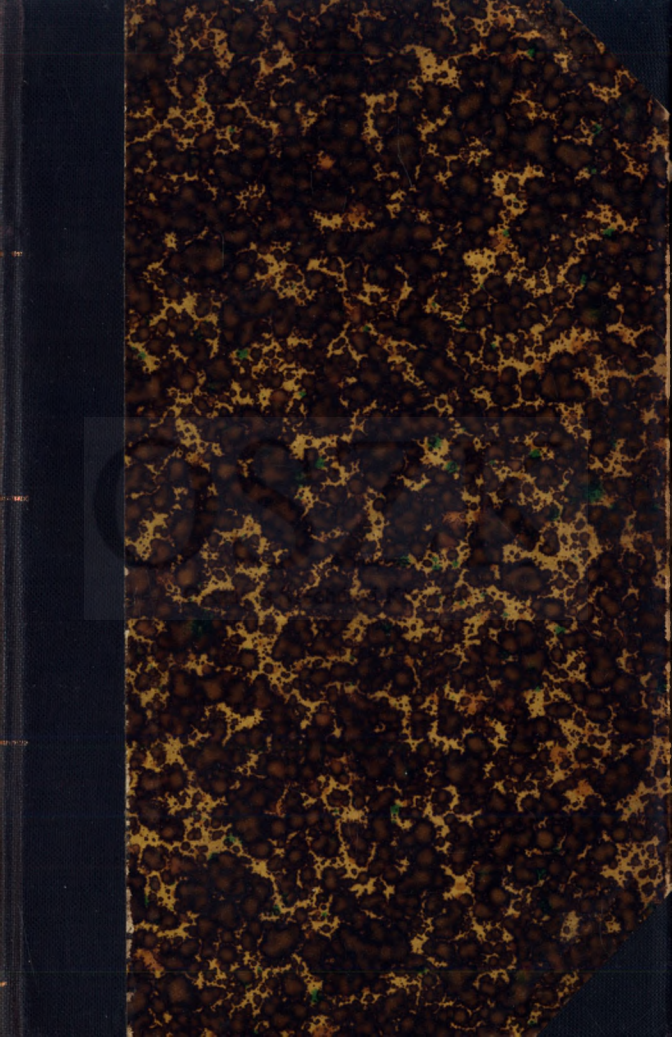
246086

FÉNYES

A szerb
háretéről

OSZK

N. M.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

FÉNYES LÁSZLÓ KÖNYVE
A SZERB HARCTÉRŐL

ATHENÆUM R.T. KIADÁSA

FÉNYES LÁSZLÓ KÖNYVE A SZERB HARCTÉRRŐL

BUDAPEST, 1915. — AZ ATHENAEUM IRODALMI
ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT KIADÁSA

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

246086

~~103. 782~~

7382. — Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

UTÁNÍRÁS A CIKKEKHEZ.

Egészen a háborút voltaképen senki meg nem nézheti. A rajvonalba haladó közkatona épen úgy nem, mint az ezredes, a brigadéros, vagy a hadvezér. Az egyik elől a részletek fedik el az egészet, a másik a térkép centimétereinek nagyot jelentő vonalaitól nem figyelheti a gödrök történéseit.

A csatákat a technikának és az emberi léleknek nyilvánulásaival vívják meg s egy pillanat alatt s egy talpalatnyi téren annyi minden — és annyi ezer változatban — történik, hogy mindenki csak azzal foglalkozhatik, ami hozzá, vagy céljához legközelebb áll.

Látni azonban mégis látni lehet a háborút. Az összeszedett, összegyűjtött adatokat, mint a mozaik-rakó a színes kockákat, összeállítjuk és egész kép jön ki belőle. Ki hány kockát tudott belőle össze-

szedni és akkor jön még a nagyobb művészet: e kockák színét és jelentőségét megérteni és e megértés szerint összerakni azokat. Az a szép épen a dologban, hogy minden ember másképp fogja egymás mellé állítani a kis köveket és mindenik a háború képét hozza ki belőle. Sok képe van a háborúnak.

A Száva két partján s beljebb a kis szerb folyók medre körül kavicsokért jártam én is. Amennyihez és amilyenekhez hozzájutottam, — vannak kövek, amelyeket nem szabad fölszedni, — azokat elhoztam s betűkkel rajzolva lefestettem. Az olvasóra vár most a művészi feladat: egyénileg összerakni a kis kavicsokat, hogy mindenki maga szerint meglássa a nagy világfordulás egyik részletét, a szerb háború képét — abból a mozaikdarabból, amit a kis kavicsokból összerakott. Hiszen mindenkinek magának is van néhány színes köve, találkozott sebesültekkel, hallott tőlük valamit, a másik a falun, a városon találkozott egy feketekendős asszonnyal, aki sóhajtott, vagy egy rózsaszínű kis lappal a kezében ballagott a templomba.

Most, hogy e bevezető sorokat írom, karácsony felé haladunk. Minden olvasómnak ajándékot szeretnék adni az ünnepre: hitet tudok mellette tenni, hogy ott, kint, minden szenvedést letompít a nagy együttérzés. A hideg nem olyan hideg annak, aki nem egyedül áll benne, a seb nem olyan fájó, ha századmagával fekszik a segélyhelyen. A természettudósok régóta tanítják az emberi természet alkalmazkodó képességét.

Én is megtanultam. Kezdetben a golyóktól való vigyázomban hajlott derékkal jártam a katonák közt. Aztán lehajtott fejjel azért, mert fejet kell előttük hajtani.

Fényes László.

SABÁC ELSŐ OSTROMA.

(EGY ZÁSZLÓSTISZT JEGYZETEIBŐL.)

Budapest, 1914 augusztus 24.

Az estébe belevilágítanak a Szent István-kórház ablakai. Hüttl tanár osztályán, az emeleti kis szoba olivzöld falát a sercegő gáz világítja, a sarokágyon Szigeti Ernő zászlós fekszik. Nyulánk fiú, nyirott bajusza van, a ballábán és jobboldali mellétől a lágyékon át egy-egy löcsatorna.

— Igaz, — mondja a zászlós — itt, a noteszben meg vannak a jegyzeteim.

És lapozunk a jegyzetekben, a kis fekete füzetből szedem ki e sorokat, távol a háború zajától. Ahogy keresgélek a kis könyvben, úgy tetszik nekem, mintha mostanság: a térbeli különbség nagy időbeli különbséget is jelentene. Csak egy pár napja történtek a dolgok, de úgy

rémlik : Budapesttől Sabácig évszázadok választanak el bennünket. Még nem szoktuk meg a háborút.

Olvasom a noteszben :

Eperjes, július 28.

Innentől kezdem jegyzeteimet. Ma pakoltam, hogy a Semmeringre utazom, a szabadságomat eltölteni, a főnököm már itthon marad. Kopogtak az ajtón, épen a tenniszíngyet csomagoltam, egy baka lép a szobába, kezében citromsárga lappal. A behívó volt, oda kellett írnom az órát és a percet, mert 24 óra múlva Budapesten kell lennem. Szerencse fel !

Budapest, augusztus 6.

Ma idejött a Ferdinánd-kaszárnyába az új trónörökösünk. Egy óra hosszat beszélt az ezredessel, úgy hallik, holnap az ezred fele megy, biztosan én is indulok. Merre, nem tudjuk.

A vonaton, augusztus 7.

Tegnap este kiadták a parancsot. Hajnalban indultunk, reggel kilenckor a ferenc-

városi pályaudvarról indult a vonatunk. Délre megyünk, az állomásokon mindenütt utánunk lobogtatják a kendőket és a napernyőket.

M reggel jöttünk meg ide ebbe a horvát faluba. Bennünket, az én szakaszomat már tovább is dirigálták, trénfedezet leszünk. Meleg lesz a marson.

... augusztus 9.

Ez kutya egy fészek, bevárjuk az ágyúkat. Olyan hosszú falu, hogy nem lehet a végét érni és a toronyba kellett inspekciót tölteni, mert sok gyanús szerb elem van. A korcsmából a kapitányunk hat szerbet összekötözve vitetett el, mert Petár királyt éltették. A divízió parancsnoka mondta is, hogy minek hozza őket a nyakára, tudja, hogy mit kell velük csinálni. De a kapitány úr családos ember, igen jó ember. A menázsit, pedig megfizettünk érte tisztességesen, úgy kellett magamnak kikényszeríteni a faluban. Kilenc kacsá, összefogdostattam, 90 krt fizettem darabjáért, a fiúk azt mondták, odahaza annyiba kerül. Sok magyar fiú van a bosnyákok közt.

... augusztus 14.

30 kilométert gyalogoltunk, igen nagy hőségben. Tvrdik kapitány úr két parasztszekeret visszafordított s aki nem bírta a forróságot, felrakatta a szekérre. Mondják, hogy tőlünk átkeltek a Száván és Sabácnál nagy csata folyik.

Este tovább folytatom egy répatáblán, mert kiküldtek a faluból, hogy a sabáciak jönnek pihenni, de nem jöttek. A fiúk gyönyörűen éneklik : »Duna ve ! Duna ve ! Moja me !«

... augusztus 17.

... on visszamentünk a faluba, ott vártunk egész ma éjjelig, akkor parancs jött, hogy leggyorsabb menetben ide újabb parancsot bevárni. Reggel 9-kor érkeztünk, aludtunk egy kicsit. Most várjuk, ide hallik az ágyúmoraj.

Sabácon túl, augusztus 18-án hajnalban.

Itt fekszem a városon túl, mocsaras legezőn. Sok minden van a földön, két disznó is turkál mellettem, egy szerb huszár-

sapka, fehér lószőr rajta, vajjon ma folytathatom-e ezt a noteszt?

Tegnap este nyolckor . . . in alarmot fújtak, ott kellett hagyni a csirkepaprikást és a jó vörös bort. Öt perc alatt már mentünk. 9-kor nyílt terepen megállítottak, a Kriegstaschenmuniciót osztották ki és megtiltották, hogy cigarettára gyújtson valaki: Nye moj pusat! Kettős uton haladtunk, sokszor meg kellett állni az ágyúlovak miatt. Előttünk, utánunk vagy háromezer ember jön összesen.

Éjfélre Klenák faluba jöttünk. Erős tüzelést hallottunk. Ettől a falutól 10 kilométerre van már a Száva, már nincs több falu. Itt előre küldték az ágyukat, ez alatt 15 percig aludtunk. Lejtős teknő Klenaktól az út, földbe állított ágyúk és megerősített őrházak. A határoszlopnál elszorult a szívem, még másfél kilométer az út a Szávához, ahol a ponton-híd van. Odáig minden 15 lépésre egy ór. Éjfél után 2 óra 43 perckor léptem a hídra.

Óriási raktárépület füstölgött a tulsó parton, aztán a téglagyár is összelöve, borzasztó puskaporszag, az utcákon egy

lélek se, butorok az utcán, az őrszemek karba fűzött fegyverrel, állva aludtak. Teljes sötétségben, alig hogy szürkülni kezdett, néma csendben az ezredes vezett, a főutcán át balra tartottunk, ki a városból, ide, erre a legelőre. Most hajnal van, felfejlődünk, hason fekszünk, fegyver a kézben. Mi balra vagyunk az út mellett. Az őrnagy a zugkommandantokat összehívta, szembe mutatott az útra: *Gegner gemeldet von dort!* Jobbra, az úton elterülő legelőtől későbbben kukoricás van, azontúl erdő látszik. Krehan hadnagy nem marad fekvé, mindig távcsövez. Nem látni semmit, csak egy helyütt a mieink a város alatt ásnak valamit.

18-án reggel 6 óra 10 perc.

egy srapnell fölöttünk vágódott el a ponton híd felé. Első lövés. A mieink megsz . . .

Klenák, augusztus 18.

Sabác után, a Hilfsplatzon, délután.

Itt fekszem, leírom.

Mikor a szerbek az első srapnell-lövést tették, a hadnagyunk elkiáltotta: Na

most bent vagyunk ! . . . 1500 méterre az ellenség. De nem előre volt az út folytatása felé, hanem jobbról, az erdő felől jöttek a lövések. Három percenként egy ágyúlövés. A mieink viszonozták, a mieinknek borzasztó hangjuk van. Aztán csend lett, talán félhét óra volt, mikor féljobbra, a kukoricás felé rajvonalba átfejlődtünk, a kapitány kiadta a parancsot : »Zweiter und vierter Zug vorwärts !« Emelkedő terep. A kukoricás széléig hason másztunk, nem is vettem észre, a két szakasszal egyedül maradtunk, a hadnagyunk mindig előreszaladt és visszajött. A kukoricásba ugrottunk, lövésre készen, de nem volt szabad lőni, nehogy meglássanak az erdőből. Kukoricásban állva mentünk, most már az erdő felől sortüzet kapunk, körülöttünk csak néhány golyó röpködött. Furcsa mikor füttyülnek. Félóraig haladtunk így. Óvatosan.

Amint a széléhez közel értünk, rettenetes sortüzet kaptunk, hármát láttam egyszerre elbukni, a többi kukoricás is telve volt a mieinkkel, felhangzott : Vorwärts ! Karddal én is az erdő felé mutattam,

a kukoricás és az erdő között egy 600 lépéses rét volt, rohantunk. Ahogy kiugrottam a kukoricásból, majd elzuhanтам, egy régi szerb halott feküdt a szélen, civilruhában, borzasztó bűz. Hanyatt, a szája nyitott, a puska eltörve mellette. Rohanni kellett a réten, nagyon sokan estek, azt hittük, a szerbek az erdő előtt egy sáncárokban vannak, pedig csak sapkák voltak odatéve, fatörzsekről lőttek. Akkor mi is lőttünk és futottunk felénk, egyik hadnagy két géppuskát állított fel rettenetes tűz között és neki a ritkás erdő közepének. Embert hullani láttam a fáról. Sokat. Nem tudom, mennyi idő telt el míg a réten keresztülmertünk, két perc vagy egy negyedóra. Többször lehasaltunk, megint fel, mikor az árokhoz értem, katonasapkák sorba állítva a földhányáson, bent az árokban rengeteg halott. Rettenetes bűz, mert régiebb szerb halottak, tetjükben a mieink közül újak. Mellettem egy bosnyák szurronnyal rohan, golyó találja a térdét, elöntötte a vér, már átugrottam az árkon, azt hallom, amint mondja : Moja majka ! Sanité ! Sanité ! Egy másik bosnyák kezé-

nél fogva felkapta a hátára és vitte visszafelé.

Csak be az erdőbe, ruhantunk, a fák közé löve. Az erdő közepén előlről megint rettenetes tűz, srapnellőtűz ért bennünket. Fák dőltek ki, nagy galyak recsegték, azt éreztem, hogy megbotlok, egy fa mellé vágódtam, fel akartam kelni, ugrani, nem tudtam. Nem éreztem, hogy meg volnék löve, valami fa üthetett meg, odanyúltam a lágyékomhoz, meleg lett a kezem, látom véres. Csak arra gondoltam, a kamásnimban valami bogár mászhatott be, mert nagyon szúr. Pedig ott is talált egy szilánk. Azt láttam, hogy behozták a géppuskát egy erdei tisztásra és onnan borzasztóan dolgoztak.

Egyre ordították : municiót, municiót ! Aztán kezdett elhomályosulni előttem minden, gondoltam, talán meghalok. Csak azt szerettem volna tudni, győztünk-e ? Valahogy visszafelé másztam egy nagyobb fa mögé, oda egy másik sebesült is mászott és ketten támaszkodva elmentünk vissza az árokba, mert közben is kétszer gellert kaptunk. Az árokban a halottak közé

feküdtünk. Társam, egy őrmester, egy szerb őrnagy halottról egy rendjelet tépett le és azt feltűzte. Neki is a mellében van a golyó. Az árokban itt-ott hangzott kiáltás : Sanité, Sanité ! És egy káromkodás magyarul. Félóra múlva szaladva jött két baka, nem is vettem észre őket, csak azt hallottam, hogy mondják : tedd fel a tiszt urat, én majd megnézem, ki él. Úgy hoztak ide a sabáci nagy sárga házba, a mi előtt reggel feküdtünk.

*

A notesz eddig beszélt. Magamnak kell lemenni a háborúba. Látni akarom a dolgokat. Együtt érezni azokkal, a kik olyan sokat éreznek. Nekem, a civilnek, nehéz lesz lejutni, de az energia sok mindent keresztül tud vinni. Bízom az akaratomban.

A KÖTÖZŐHELYEN.

Zimony, szeptember 22.

Majd egy hónapba került, amíg be tudtam jutni a háborúba. Most itt vagyok, az ütközet mellett.

Némelykor a Hilfsplatz és a kötözőhely — amelyek máskor egymástól egy-kétezer lépésre vannak — egybeolvadnak ; a szerbekkel való hadviselésben bajos betartani a normális szabályokat.

A város végén van a horvát iskola, ott voltunk. Rendszeren a szerb iskolákat szoktuk felhasználni ilyen célokra, mert azok a legjobb épületek. De az messze bent van, a helység közepében. A magyar iskola, az szintén a szélén van ugyan, de az meg nagyon kicsi. Így kerültünk a horvát iskola souterrainjébe, ott vannak felállítva az asztalok és székek.

Némelyik széken fehér lavórban piros

víz van, mellette sárga szappan, a többi széken, meg a letett hordágyakon és a pince kövezetén emberek fekszenek. Emberek, mert látszik az arcuk. Egyébként sártömegek: az esős napok után felhőszakadás volt és a sáncárcok megolvadtak.

Egy katonasegédorvos: dr. *Biheller* és két civilorvos dolgozik már: dr. *Nedelkovics* idős ember és dr. *Horeczky*, a cirkvenicai járásorvos, akit azért küldtek ide, hogy ha járvány találna lenni. Most sebjárvány lett, hát ő is dolgozik. De már mind a hárman ki vannak merülve, az éjszaka jöttek, hajnal óta dolgoznak.

Most délutáni két órakor jöttünk meg mi; a Kulpa kórházhajóról, amely öt kilométerre ide állt meg. Dr. *Péchy* Henrik sorhajófőorvos és dr. *Keppich* József katonai segédorvos, egyébként a Szent István-kórházból Hüttl tanárnak egyik segédje. Természetesen felgyürköztek, mosakodtak és dolgoztak. Néhány hölgy a városból, nagyobbára tizenhatéves kis horvát háziasszonykák, ők vagdosták le a katonákról a sötétkék ruhákat s az odaragadt csizmákat.

A földről mindenfelől hangzik a szó a fehér köpönyegek láttára :

— Doktor ur ! Drága doktor ur !

— Lieber Herr Doktor !

— Domnule Doktor !

Jajszó alig hallik, csak azt nem hittem volna soha, hogy azt a két szót, hogy : »doktor ur« olyan sokféle hangnemben lehet kiejteni. A többi szó már kevesebb variációban hallik, mint valami vezényszó :

— Jod tinktur !

— Peru balsam !

— Einbinden !

— Auf dem Tisch !

Hogy be lehet kötni, vagy az asztalra kell fektetni. A két uj erő úgy dolgozik, mint két titán, a másik három is uj erőre kap, de az ajtót, amely a lépcső felől a folyosóról vezet, most be kell csukni, mert már nem lehet a nagy pinceteremben mozogni, a sebesülteken lépegetünk át, egyiknek a vére a másikba olyik. És még mindig bömbölnek az ágyuk, hallik a shrapnell-robbanás rakétaszerű recsegése és a gépfegyver kattogása. Az épület mögött füzes van, onnan felől gyalog hozzák a sebesül-

teket, egy vagy két bajtárs támogatja őket s a szanitétek hordágyakon cipelik, zihál a tüdejük a szanitéteknek és a domb felől szekerek érkeznek. Két-két sebesült a kasban, szalmán, arccal egymásnak.

Az egyik szekeret, balkézzel, az egyik sebesült hajtja, mellette a bajtársa kiszenvedett az uton, a szerb cigány pedig, a ki a kocsis volt : *Troics* Szávo, két golyót kapott az uton a mellébe. Ez az egy emberjaj hallatszott, majdnem egész délután. Vacog a foga szegénynek, üvölt, mellette egy kecskeméti baka, — nem akarom ideírni a nevét — a jobbkönyöke szétzúzva, a tüdeje átlőve és balkézzel mégis igazgatja a nyikorgó szekeret a mélyen felvágott sárban.

Mialatt a szekérről a cigányt szedik le, egész menet jön, hat hordágy egymás után a füzesből s alatta pedig, egészen mélyen a nádas felől, ahol már a sáncok vannak, két baka két másik bakát támogat. Hallottuk a shrapnell recsegését, a amely felzavarta őket.

Az egyiknek ott érte balkezét a robbanás spriccerje, ahol a puskát fogja. A szétsepert

puska alsórésze még a jobb kezében maradt, mert a szíj reá volt csavarva a karjára. Ahogy jönnek, az elsők csak a két törési pontot látom közeledni, jobbról: a puskatús friss fehér szakadását, a baloldalon: feltartott keze-fejének piros foltját, ahogy csurog. A kisujj és a hüvelykujj állanak, kettő nincs meg, a mutatóujj pedig egészen megfordulva: a köröm a tenyér felől látszik. Behunyja a szemét, úgy lép, fehér az arcza, bozontos szakáll rajta. És vastag sár az egész alakon.

Minden sebesült a szeretet hangján szól, az a legerősebb érzés, ilyenkor a többi eltűnik, az marad meg. Ő is melegen mondja:

— Doktor ur, mondja meg, hol vagyok megsebesülve?

— A balkezed, fiam, semmi baj. Csak ülj ide a lépcsőre, egy forró levest iszol. Mikor ettél?

A baka — voltaképpen zugsführer — teste olyan hideg, mint a jég.

— Nem tudom . . . doktor ur, intelligens ember vagyok, doktor ur, banktisztviselő, nekem mondja meg . . . a nevem Ludwig Károly, a Leszámitolóbank tisztviselője.

Én is megmondom, hogy hívnak.

— Ugy, mint azt az ujságíró?

— Ugy, az vagyok éppen.

A legszebb kitüntetést kaptam, amit az életben kaphat az ember: odahajolt a mellemre és ott könnyezett. Meghalni nem fél, csak a gyermekével mi lesz.

— Nem lesz semmi baj.

— Gyermekem van, azt hiszem: másutt is meg vagyok sebesülve. Zsibbadt vagyok, hideg van.

Nézem, a derekán könnyű sérülés, horzsolta valami szilánk. Megnyugszik, mikor mondom, hogy nem komoly a baj. Bevinni a terembe nem lehet, úgy el van torlaszolva már a folyosó az ott fekvőkkel. Valami sár hullhatna valamelyik sebbe. A pinceablakon leeresztjük. Egy perc alatt leveszik a porcogón befelé fityegő ujját egy szisszenést nem hallat, jódtinktúrát kap a sebre, bekötik s vissza feldugják az ablakon. Már semmi baja.

Azután egy kisasszony tartja neki a levest. A kanál kocog a tányéron. És az élet pirossága lassan visszatér a testbe, most

már megfelelkezik a gyermekéről, néz a nádas felé és szól :

— Győztünk, folyton mennek át mieink. Mi vagyunk a fedezék.

Csakugyan mind távolabbról hangzik át amazok ropogó puskalövése. Száz ilyen pozíciót kell elfoglalni, a szerbek guerilla-harcot folytatnak a hegyeken cement-sáncokban elhelyezett ágyuik fedezete alatt.

Még mindig egyre jönnek a sebesültek, eddig négyszáz van itt, az operálni valókat beküldtük a városba az irgalmas nővérekhez. Dr. Keppich némelyiknek cédulákat tűz a mellére, annyit ír a cédulákra : »elvállalom az operációt, este jövök«. Az irgalmasoknál egy nagyszerű civilműtő van : dr. *Tauszk Kornél*, a mi *Tauszkunk* unokaöccse, de már üzent : nem bírja, tegnap óta operál egy medikus segítségével. Azért kellett a cédula a sebesültek mellére.

Egyszer aztán a pincében mind sűrűbben hangzik a szó :

— Gaze ! Vatta ! Bringen Sie schon um Gottes willen ! Hozza már az Istenért ! — mondja az orvos,

De nincs, annál az asztalnál van még egy kevés, itt találnak még valamit.

Beszaladunk a helységbe, Hauptmann Robert *Bell*, katonai főbiztosféle, elrendeli : a patika be van zárva, a tulajdonosnője a betörés idején a szerbekkel átszökött a szerb partra, a patikát fel kell törni. És vinni, ami kell. Egy perc alatt csinált hozzá egy kis jegyzőkönyvet s meghozta az ítéletet : *confiscirt*. Mondhatom, hogy katonáék nem bürokraták.

A patikában s a felette való lakásban a gyors menekülés nyomai. Mikor a néhány szerémi helységben 10-én betörték a szerbek, azt hitték, hogy berendezkedhetnek. 12-én éjjel azután az ágyból ugráltak ki, s a hogy tudtak, úgy rohantak. A szekrényekből ki van ráncigálva a holmi, valamit kerestek benne, ami fontos volt, a többi ott maradt a földön. Az ágyakon a paplanok, úgy ahogy ijedten feldobták magukról. A gyertya egy helyen tövig égett, elfelejthették eloltani. Az egyik asztalon gyorsfotografiát találunk, a szerb tiszt urak vették fel önmagukról, oda is irták a nevüket, úgy látszik, egy-

másnak emlékül, de az emléket sietségükben már elmulasztották magukkal vinni.

Ott vannak a nagyon szarkaláb betűkkel írott cirill kézjegyek : Milenko őrnagy Cukovatz, Nastas Nedienovic, a szerb gőzhajótársulat gépésze, Nikola Andrejasevits, Danilo Brankovits, Zoron Prodano-vits, Nikola Petrovits őrnagy, Kosta P. Popovits, Lazar Jovanovits, a 13-ik ezred egészségügyi segédje és Ljubomir Bijakovljevits, belgrádi bankhivatalnok. Ő is átkerült a Száván a Szerémségbe, pohár is volt a kezében a képen, de 12-én éjjel az ágyból ugrált ki.

A főutca patikájában minden igen bőven volt, kötszerek lepedőszámra, morfiumoldat és aethylchlorid fiolák, urotropin, digalen, csupa kincs ilyenkor. Gyerünk vele.

Este van már, csak az ágyuk szavait lehet hallani, meg lehet különböztetni a monitorokét, azok legjobban szólnak. Puskaropogás már nem hallik, ami annyit jelent, hogy az ellenség messzebb ment és a mieink már átkelve a völgyekben : utánuk. Csak az ágyuk maradtak mindkét

oldalón a helyükön, de — elfoglaltak-e belőlük, vagy fogytán a municiójuk — a szerb ágyuk keveset szólnak. Valahol, természetesen a tulsó oldalón, a közelben lehet három ágyujuk együtt, ezt halljuk olykor dolgozni.

A sorhajó főorvos kiadja a rendeletet : az ellátott, bekötött sebesülteket most már a sötétben szállítani lehet a hajóra. Hat-hét kilométerre áll most, a Kulpán kívül, az ő kórházhajója is. Amíg a szekereket összerequivirálják, az ellátott sebesültek enni kapnak. Két nagyszerű asszony, Moncilovich Szidónia és Sinkovich Adél, főztek, főztek, mosóüstökben marhahuslevest, belevágják a főtt hust, úgy adagolják. Közben még dolgoznak a pincében, más sebesülteket felraknak a szekérre. Kettőt fekve, négyet-hatot olyat, aki ülni tud. Furcsa, hogy most, miután már bekötözve, ellátva pihentek és ettek a sebesültek, nehezebben kezelhetők, a kulturhelyzet már visszaadja az igényeket, vele az érzékenységet.

Keppich dr. be akar menni a helységbe, hogy operáljon a kórházban. Péchy pedig

kijött, hogy egy sinekbe helyezett, törtlábú, törtkaru baka szekérretételére vigyázzon. Nagy sár van, elől áll Péchy, háta mögött nyomon követi dr. Keppich. Oldalt még néhányan állunk. Egyszerre valami hasító zúgás a levegőben, egy pukkanás és aztán a szokásos dörrenés hallik, az az ágyu hangja. Másik két dörrenés kíséri. Egy gránát vágódott le huszonhét lépésnyire tőlünk, a sivitás a jövetelét hallatta, a pukkanást pedig a hegyén lévő rézkupak leválása okozta, most kellett volna robbanni a lövegnek, ekrazitbomba volt.

De nem robbant fel. Ott táncolt előttünk, a földet turva. Senki meg nem mozdult, dermedten, lélekzetvisszafojtva álltak az emberek, tehetetlenül várva. A lövedék teste hol az egyik, hol a másik végén vágódik bele a földbe, mialatt a másik vége felemelkedik. Porzik a sár, a szekér alól egy kutya ugrik elő és behuzott farokkal ugatja a gránátot, annak közvetlen közelében. Nem tudom, hány másodperc telt el, utólagosan sem vagyok képes megítélni az időt, az épületből kiszűrődő fény mellett csak a kutyát látom, ahogy vak-

kant és aztán látszik, hogy Péchy lehajol, mint aki el akar esni.

A következő időben már megnyugszik a gránát, csak ekkor hátrál mindenki a fal felé. Pedig már nem kell tartani tőle. Emberek futnak elő, egy katona közel lép a gránáthoz, visszakupja a kezét, rákiáltanak, szól valaki :

— A főorvos megsebesült.

A gránát rézkupakja pattant csak szét, annak egy szilánkja sebesítette meg az Erlaf I. orvosát. A maga lábán jött a kötőzőbe.

Az imént közel volt hozzá mindenki, hogy a csillagok közt vacsoráljon, most már ismét megy a munka, szerencsére sok szerb lövedék nem robban fel. Ugy látszik, a másik kettő sem robbant, mert annak is csak a sivitását hallottuk, a mennydörgését, ami a dörrenést kísérni szokta, illetve közlelről megelőzni, azt nem hallottuk. Vajjon oda akartak-e lőni a szerbek, a hol a fehér zászlót a vörös kereszttel láthatták az ő állásuk tetejéről, vagy csak célttévesztett lövések voltak-e, azt tudni nem lehet.

Tovább folyt a szekérnyikorgás, más hijján : a csillagos nagy paplan borult a sebesültekre, amint mentek be az éjszakába a hajóhoz, a dörgések egyre ritkul-
tak. És aztán egész csend lett. Egy-egy kutyavonítás hallatszott, valami faluból kóboroltak el, bent a horvát iskola termeiben lesrőfolva égnek a lámpák, a szalmazsákról integettek a sebesültek :

— Doktor úr, álomport !

A PARLAMENTAIR A HÁBORÚBAN.

A Száva innenső partján, szeptember 23.

Zimonyban tegnap három gránát épen a vöröskeresztes zászlóval ellátott kórház közvetlen közelében esett le s ha véletlenül — a gránátok természetrajza szerint — csak egy is felrobban, az orvosok és a betegek aznap este Szent Dáviddal huzathatják a takarodót. A szerémségi és bánáti csapatok vezénylő parancsnok-altábornagya, érthetően felfingerült a szerbek embertelenségén s erélyes figyelmeztetéssel parlamentairet küldött át Belgrádba, hogy vigyázzanak ; ha még egyszer megtörténik a dolog, irgalmatlanul lebombázza Belgrádot. Hogy a figyelmeztetés milyen szavakban történt, hogyan volt a levél megfogalmazva, azt nem tudhatom, ellenben talán érdekes lesz az üzenet átadásának formáját megírni, úgy, ahogyan megtörtént.

Szeptember 23-án délután 2 órakor a Zimony melletti hadiszigetről két furcsa kis hajó állt elő a zimonyi parthoz. A nagyobbik a »B« őrjárónaszád volt, a kisebbik a »Kalocsa« gőzbárka. Elöl a nagyobb hajó, háta mögött a kisebb. Mindkettőn a rendes legénység. Oda álltak a hajók, ahol a parton egy vezérkari századosunk : *Günstl* Rudolf állt, waffenrockban, körülötte nyolc keménykötésű, kakastollas csendőr, kalpagjuk az arcukra leszíjjazva, kezük fehér keztyűben, a puskájukon feltűzve a szurony.

A százados a nyolc csendőrrel csónakba szállva, fölment a naszádra, a naszádon teljes tengerészdíszben egy Marine-Hornist várt reájuk, feszes haptákban, bal kezében a kürtje. Ekkor mind felmentek a fedélzetre, a százados vezényelt, az árbóc-ról a hadilobogót lehúzták s ebben a pillanatban felszökkent a tiszta leher parlamentair lobogó. Mialatt ez megtörtént, a hornista a császár-marsot fujta.

A hajó megindult, a fedélzeten egészen elől a vezérkari százados feszes állásban állt s a háta mögött két négyes sorban a

nyolc csendőr, lábhoz eresztett fegyverrel, mint a cövek úgy állt. A császárinduló rövid időközökben felharsant s a naszád, követve a kis Kalocsától, egyenesen a belgrádi partok felé ment.

Alig hagyták el 200 lépésre a hadisziget fordulóját a hajók, egymás után két puskalövés történt a naszádra, későbben még egy orv lövés. A százados balkezeiben ekkor már egy fehér borítékot tartott. Feszesen állt a helyén, oda se nézett a lövés iránya felé. Látnivaló volt most, hogy odaát a kikötőben, amely kissé balra a város alatt van, többen megjelennek.

Háromszáz lépésnyire voltak már a belgrádi parttól, amikor mind a két hajó megállt s a hornitsa újból elkezdte a császárindulót. Az őrző naszádról a kis csapat átszállott a Kalocsa gőzbárára. Ezen is fönt lobogott a fehér lobogó. Két perc nem telt el, a gőzbárákán megint az előbbihez hasonló rendben álltak fel embereink s míg az őrzőnaszád álló helyben maradt, a kis Kalocsa befutott a kikötő hajóhídjához. Ettől a hídtól mintegy 10 lépésre lehetnek, amikor a fehér borítékot a vezérkari

százados a levegőbe feltartotta. Oda álltak egészen a hajóhídhöz, szerb katonák nézelődtek ott, de jött egy szakasz szerb katona is, teljes fegyverzetben Revics szerb alezredes vezetésével. Mikor a stéghez értek, a mi századosunk tisztelgést vezényelt s ugyanebben a pillanatban a szerb tiszt is.

Günstl százados ekkor kilépett kíséretével a hajóhídra, szalutált és bemutatkozott. Revics alezredes szalutálva hallgatta és szintén bemutatkozott, kezét nem fogtak, csak meghajtották magukat.

Bemutatkozás után Günstl százados német nyelven, feszes állásban a következőket mondta :

— Legmagasabb parancsnokságom megbízott, hogy alezredes úr legmagasabb parancsnokságának ezt a levelet átadjam. Felkérem önt, alezredes úr, hogy e most átnyújtandó levelet legmagasabb parancsnokságának haladéktalanul átadni szíveskedjék.

A százados szalutált és az alezredes viszonzta. Most aztán Revics szerb alezredes szólt, szintén német nyelven :

— Legmagasabb parancsnokságom nevében elfogadom az ön legmagasabb parancsnoksága által küldött levelet és azt azonnal rendeltetési helyére fogom juttatni.

Most Revics alezredes szalutált először és Günstl százados viszonzta azt. Egy pillanatig így álltak egymással szemben, akkor meghajtották magukat és mindketten visszafelé indultak, Revics a partra, Günstl a bárkára. A katonák, illetve a csendőrök, akik eddig feszes állásban, lábhoz tartott fegyverrel állottak, követték tisztjüket. Mikor a vezérkari százados a bárkára lépett, a hornista ismét a császár-indulót fujta.

A bárka megindult és a naszádhoz ment, parlamentair-csapatunk ott átszállt s olyan rendben, ahogy mentek, visszajöttek a zimonyi partra. Most már egyetlen lövés sem történt a hajókra.

HÍDVERÉS.

Jarak, szeptember 25.

Ahogy katonai nyelven mondják :
»Flussübergang angesichts des Feindes«.
Szól délután a parancsnok :

— Ah, az urak nem tudják, mennyi
vérbe kerülhet ez ! — Szólt s kiadta a pa-
rancsot az indulásra.

Országos Széchényi Könyvtár

*

Alkonyatkor már elmaradnak a Landes-
übliche Fuhrwerke, a környéken összehal-
mozott egy- és kétfogatú parasztszekerek,
ez már komolyabb terület, csak katonai
trének jönnek. Bámulatosan jók az utak,
amint valahol feljárták azt a szekerek,
tört cserepekkal rakodva jönnek a pa-
rasztfogatok, kitöltik a kátyúkat. Elma-
radnak a táborok is, sárga, zöld-fehér

vagy piros-fehér zászlóikkal, aszerint, hogy mi van felállítva közöttük.

Sötét van már a faluban, csak a puszták kőfalai látszanak, nehéz égett szag terjeng körülöttünk, a falu végén furcsa katonai szekerek állnak léces oldalakkal, négy-négy ló elbükfogva.

A pontonokat hozták, mintegy nyolcvan szekér. Pionírok körülöttük. Óvatosan, csendben szedik le a vascsónakokat. A Vorderteilokat és Mittelstücköket. Az előbbieket csapottfarúak, az utóbbiak olyanok, mint valami nagy mély koporsó. Közel két méter hosszú minden darab. Szélükön egymásba ülő kapcsok vannak. Egy középső és két végében egy-egy csapottfarú adja az egész csónakot.

Ezúttal azonban nem kapcsolják őket össze. Most látszik csak: hátul, bokros helyen, egy vagy két zászlóalj baka fekszik, csendes parancsra felkelnek. Egy utásztisztnak a kezében notesz van, annak a fedelére gummival odaerősítve egy szelet papíros, rárávilágít egy villamos zseblámpával, ceruzával integeti a bakákat, azok tizenként elő-elő, félreállnak. Az

utászok közül két-két legény odaáll a bakák tizes csoportjához. Azután ők is a pontonokat szedik le.

Amint egy csoport leszedett egy pontont, elő- vagy középrész legyen az, az mindegy, a lejtős úton lefelé viszik egy kukoricás oldala mellett. A hold a felhők mögül előtör, megvilágítja a tőlük talán már kétszáz lépésre levő Száva vizét. Odaát talán másfél kilométerre a tulsó partról erdő látszik, ott van jelenleg az ellenség, azért kell a csend. A kis csapatok egészen a kukoricához huzódnak, már nem az úton, az árkon túl levő mesgyén cipelik terhüket.

Még tart a kukoricás, mielőtt az ártér következne: az első csapat bemegy a táblába. Közel a széléhez, leteszik a pontont és késsel tovább csatornát vágnak a kukoricásban. Mert ugyanott, ahol ők bejöttek, jön a többi csapat s vízszintes vonalban — parallel a Szávával — egymástól bizonyos távolságra helyezkednek el. Éjfélkor mind bementek, hosszú sávot vágtak a kukoricás rengetegében, amely a sok-sok kis csapatot mind elnyelte, oly-

kor zörren csak egy kígyó, azután megint csend.

A szél zizeg csak, ismét sűrű felhők gomolyodnak, még sötét van, messziről a kakasok egyszerre kezdenek el kukorékolni. Tompított fütty, inkább berregés hangzik most a kukoricás szélén, utána talán egy percig, ami azonban örökkévalóságnak tetszik: recseg-ropog a kukoricaszár. S a kis csapatok, kijutva az ártérre, loholva szaladnak a víz felé, cipelik a pontonokat. Be a vízbe. Hallik a homok közt levő kavics nyikorgása, amint betolják a vízbe.

Először a két pionír ugrik be a pontonba, felkapják az evezőt, ezalatt a bakák ugrálnak bele. Faalja van a fenéken. A korporsószerűbe könnyebb a beugrás. Inkább csak azért esnek bele a legények, mert egyszerre lökik be magukat, minden pillanat drága. A csapottfarúba is bebuktatják egymást. A pionírok guggolva eveznek, a bakák egészen lehuzódnak a vasoldalak közé. A kukoricás szélén állva egy tiszt igyekszik átlátni a tulsó part mögött levő erdő szélére. Mindenki az első

puskalövést szeretné feltartóztatni, mégis mindenki azt várja.

A bakák — holott szigorúan meg van tiltva nekik, hogy lövést tegyenek, még ha az ellenség tüzelne is — görcsösen szorítják a puskájukat, rézsutosan haladnak itt a pontonok a tulsó oldal felé.

Az első szállítmány szerencsésen megérkezett a szerb partra. Milyen hosszú volt az a 17 perc, amíg az első pontonból kiugrottak a bakák. Csak azt látni, hogy futnak és mintegy száz lépés után lehasalnak. Most kezdtek hozzá a fedezékásáshoz.

A pontonok visszafelé igyekeznek újabb csapatokat hozni. Közepe felé lehettek a Szávának, mikor — már szinte érezhető volt a levegőben, hogy odaát életre kél az erdő — egyszerre néhány puskalövés hangzott el, majd semmi tovább. Az őrségük lövése lehetett. A csónakok már ideát voltak, mikor sűrű ropogás indult meg az erdőből. A mieink abszolút némák maradtak.

Világosodott a szürke ég, jönnek az erdő felől, a mi második transzportunk már közel van a parthoz. Egyszerre ideát,

baloldalt megszólal egy ágyunk, rögtön reá másik három, fél perc múlva jobbról is : keresztűz alatt tartják az erdő előtti terepet, ezt hívják fedezésnek. Odaát az a százhatvan baka, aki először kiszállt, dühvel ássa a földet, egész halom van már, csak két sebesültjük. A szerbek az erdő alján megállanak, vissza is húzódnak, a mi második transzportunk is átkelőben van.

Mikor a szerb parthoz érnek, — az oda- és visszaevezéssel a vascsónakok lejjebb kerültek — kiugrálnak és felfelé futnak a part mentén, majd előre már ottlevő társaik háta mögé. Ekkor ezek felugranak és előre futnak, talán már vagy százötven lépést. Az erdei puskatüzelés egyre sűrűbb lesz, a futók közül egy elbukik, de nem az köti le a figyelmet : odaát is beigazították az ágyúkat, most már szólnak.

A Száva vize fölött rakétaszerűen dörren, azután sistereg egy srapnell, darabjai a vízbe hullanak. A visszaérkező csónakok közül egyikben csak az egyik pionír evez, a másik a csónak fenekén fekszik.

És még egy harmadik transzportot kell átvinni. Mivel sebesült van, — odaát is —

a harmadik transzport után a csónakok hozzák vissza őket. Nem messze, a falún szélső házában van a kötözőhely.

Most már világos van, két zászlóaljunk a tüzéség fedezete alatt megint előbbre ugrott egy kicsit s a pontonok már a mi partunkra sorakoznak egymás elé! Egy pillanat műve a két háromszögű csónak összekapcsolása a középsővel, deszkákat raknak át két sorban, szélein azokat is összeékelik, közben kétszer olyan heves az ellenség ágyútüze, hogy használhatatlanná válik két csónak. Mégis öt perc hijján két óra alatt készen van a három méter széles híd. Igaz, hogy minden elő volt készítve.

A két híd végére egy magyar színű zászlót tűztek le, Szűz Mária képe rajtuk. A szerb ágyúk elhallgattak, majd messzebről kezdtek ismét lövöldözni, míg azután délben négyet hoztak el a mieink, — az egész üteget. K. altábornagynak sikerült az átkelés és most megy előre, a hídon vonulnak át csapataink. A K. neve a győzelem fogalma a katonák között. Soha el nem mozdul csapatai közül,

ÚTBAN A RAJVONAL FELÉ.

A Száva innenső partján, október 2.

Reggel fél 5-kor indultunk Rumárol; egy őrmester, két katona; én vagyok a negyedik. Jarak elé érünk, ezt már jól ismerem, harmadszor járom meg. De most balra fordulunk Hrtkovci felé. Ahogy világosodik, könnyű dér gyöngyözi be a mezőket. Zihálnak a lovak a dagasztani való sárban.

Hrtkovci. Néptelen a falu, az első ember, aki visszatért, a szatócs. Két eladó-lánya, két kisebb gyerek, egy öreg hetvenéves anyós és két zsák vegyes áru, ezekkel érkezett vissza Rumárol.

A szerb betörésnél elpusztították a házat, tegnap óta egy épségben maradt házat bérelt ki. A kis ablak felett lóg most a cégtábla fele, a vége kormos. Az udvari kapun járnak be a jövőmenő

katonák. Mi minden került elő a két zsákból: kis demion ecet, só, cigaretta-papiros, gyufa, nyári szalámi, cukor, hagyma, kávé, — minden volt a zsákban, még tejeskávét is tudott adni nekünk és most már kereskedik és dolgozik az egész család. Még egy szem butorjuk nincs, a földön aludtak, de már gyűjtik a garasokat és milyen jól tesznek ezzel nemcsak a maguk sorsának, hanem a katonaembereknek is, meg a visszaérkező lakosoknak.

Elhagyjuk a falut, a földeken még most is keresztben áll a buza, leülepedett, piszkos szürke színűek a kereszttek, éppen olyan kis halmoknak látszanak, mint amilyenek az út mellett sorakoznak. A földhalmok közül is keresztet mutat némelyik, két faág keresztbe téve pertlivel, vagy valami piros flanell-ingdarabbal összekötve, aztán besúrva a kis halomba. Némely helyütt csak egy-két halom, másikat hat-nyolc is. Négy sorjában szabad beléjük temetni, a katonai szabály szerint minden sor mésszel leöntve. A sírhalmok némelyikén itt-ott ki is lát-

szik a mészöntés. Az egyik bakának minduntalan megigazítja a sapkáját, voltaképpen szalutál a fekvő bajtársaknak, csak nem akarja mutatni, hát úgy tesz, mintha igazgatná a sapkáját. Ravasz emberek ezek a bakák.

Erdőbe érünk, rengeteg nagy, szlavóniai erdőrengetegbe. Ötven éves gyertyánfák s még az azelőtti letarolásból meghagyva köztük a száz vagy több éves cserfák. Friss és mélyen kivágott keréknyomok mutatják, merre jár a »vonat«. Vonatnak hívják a harcoló csapatok élelmezési és munició-kocsijait.

Egyideig az erdőszélen megyünk, sorra találjuk a sertéskondákat és körülöttük a libaseregeket. Mintha ezek is hadosztályra osztották volna magukat, minden összeverődött sertéskondában van egy sereg liba. Kondás vagy pásztor az nincsen.

Hetekkel ezelőtt elriadtak a falvakból s most vidáman élnek itten. Terítve az erdő az öreg tölgyek makktermésével és az erdőszéleken ott a kukorica. Meg kell állnom nézni, hogyan csinálják. A sertés a szájával elrántja a kukoricatövet s mi-

kor lebukik, egyenesen odakap, ahol a cső van. Egy kicsit marakszik, mert a többi is odaröffen, de aztán biztosítja magának és a szájával addig forgatja, míg lehántja a héjját s vidáman ropogatja a lófogú kukoricát.

A libák pedig, a sziszegő gunárral ott tipegnek s amit a fekete szőrű sertés kipotyogtat a szájából, azt kapják fel. A katonák azt mondják: estére a konda bevonul az erdő mélyire, de a libák hazamennek a házakhoz, ott gágognak egy darabig a kapu előtt s aztán beröpülnek. Némelykor éjszaka is gágognak és röpülnek, ilyenkor valami baka zargatja őket, kinézett magának egy libát.

Óraszámra trappolunk az erdőben, dél már elmúlt, mikor füst látszik, aztán emberi hangok, vizes sátrak tűnnek elő, szekerek, a fákon fél disznóoldal piroslík, a középen pedig földbeásott kunyhók, a municiók kocsik előtt a lovak befogva: ez a tápvonat. Nagy örömmel üdvözlík a fiúk az őrmestert, tábori postát hozott, cigarettapapirost, dohányt és gyufát, csupa kincset.

Velük ebédelek. Egy szabó főzte az ebédet, az Isten áldja meg, úgy elborozta a levest, hogy legény volt a talpán, aki meg tudta enni. De tepertő is volt, meg füstön sült marhaszelet és kétszersült. És bor is volt reá s a tűz mellett szivaroztuk a szivart. Már nehéz is volt a bucsu.

Csak egy katona jött velem. Innen gyalog megyünk, kis mókusok ugrálnak a fák között az őszi délután napsütésében. A fák még zöldek, de sok levél lehullott már, szép szőnyegminták vannak a földön. Itt-ott ökörszarv látszik a földön, bőrostül ott pusztul, szürke varjuk és fekete hollók rebbennek fel. Egy órája jövünk már, egy vágásnál örsre bukkanunk ; figyelmeztet : ne szivarozzunk innen, mert lefelé halad az erdő, átlátni a tulsó partról. Három-négy kilométerre lehetünk Sabác előtt a Szávától.

Négy óra mult öt perccel, amikor az első shrapnellt kaptuk. A csodálat érzése tölt el, hogy milyen soká hallom a jellegzetes süvitést : zszsüüüü ... és akkor látni a lángot fehér füstjével, amint

fent a levegőben, tőlünk talán kétszáz lépésre felrobban. Mintha egy nagy szódavizes üvegből golyókat és szilánkokat spriccelnének szét, a gellerek — a fákról visszapattanó lövedékek — kopognak, majdnem egyidőben a recsegéssel, mert három felől visszhangozza azt az erdő.

— Mindjárt kezdődik a tánc — mondja a szakaszvezető. — Siessünk.

De nem jött több lövés, negyedóra mulva a mi egyik ütegünkhöz értünk, azt kereste a shrapnell, de túllőtt rajtuk.

Ott áll az üteg, hat ágyu az erdőszélen. Körül vannak ásva, előlről nézve : csak a cső hegye áll ki a körül feltöltött földrétegből. Balra, bent a földben a lőszerkamra, szép sárga, majd fél méteres acél-süvegek, rézkuppal a tetejükön. Ott »időztetik« őket.

Az 1306-sal éppen löni készülnek. Négy ember áll az ágyu körül, azaz kettő már az ágyucső hátuljánál elhelyezett kis ülőkén ül. A jobboldali tűzérnél egy láncszerű zsineg van. Szól a százados :

— Beigazítás 48 és fél !

A baloldalon ülő lövegirányzó belenéz az irányzékba, fordít egy kicsit a srófon, kész, hangzik a vezényszó :

— Tüz !

Hirtelen légnyomás, mintha szélvész támadna, még a nedves falevelek is táncra perdülnek az ágyu körül, valami villanást látni és egy rövid dörgést hallani, hosszabban tart utána a süvítés, pedig ezt nem is halljuk végig. Akik fölött elrepült, azok hallják a sivitó zsü-hangot. Van idő az ágyu körüli földhányásra felszaladni, onnan a galyak közül, amelyek az egész sáncot eltakarják, látni lehet : a temető sarkánál valami sárgás földemelkedés fölött robban a shrapnell, fehér-vörös füstje gomolyog, mikor a dörgés visszaérkezik hozzánk.

Látcsővel nézem : az a sárgás földemelkedés a szerbek lősánca, sorban látszanak a lőrések is, shrapnellünk zápora találhatott valamit, mert 10 perc múlva, hogy nem érkezett oda több lövés, derékban kettéhajolva négy vagy öt ember mászott át másik fedezékbe. Talán sebesültet vittek, talán összeomlott a lő-

árok. Hallom, amint a százados valahova felfelé szól :

— Hirsch Leben, látsz-e még valamit, fiam ?

— Nem már, kapitány ur, semmit !

A hang irányába nézek, akkor látom, hogy az ágyuk mögött egy óriási nagy tölgyfa áll, amelyik már csupasz egészen, de most zöld ággal van telekötözve. Éjjelenként olykor kicserélik a zöld ágakat, hogy odaátról észre ne vegyék a különbséget. Művészettel vannak a zöld ágak úgy a fához kötözve és csoportosítva, hogy meg ne lássék a lajtorja, ami a fára vezet s a fa egyik legfelső elágazásánál szembe ne tűnjék a megfigyelő iroda. Valósággal egész kis iroda. Egy széles deszkán kis szék Hirsch Lebennek, mellette kis távmérőasztal műszerekkel, telefonnal.

A sűrű lombok eltakarják kívülről s csak a Hirsch Leben szeminek vannak rések nyitva hagyva, hogy aztán kezével tölcsért csinálva a száján, hogy a távolabbi ágyukat telefonon dirigálhassa : másféllel jobbra, egygyel előbbre. Hirsch Le-

ben szeptember elején még odahaza volt, egy budapesti kenyérgyár könyvelője, mint tartalékoszt behívták s az üteg parancsnoka most nem győzi dicsérni. Hirsch Leben mindig a fa tetején él, a katonák, mint valami mozicímet a plakáton, úgy is emlegetik, Hirsch Leben, a majomember.

Van egy másik fa is, az a tisztek távcsövezője. Magam is felmászok, nézem a tájékot, egész közel jön a Száva ezüstszürke vize, látszik a rommá lőtt fináncház, a félig ledöntött tornyú templom, a leégett malom, hosszú fekete vaskéményével. Az utak töltéseinél a sáncárcok, a Száva partjától alig száz lépésre levő temető előtt duplasorban. Alagút köti össze a sáncárcot.

A nap lemenőben van, már csak piros sávokat hagyott a templomtorony mögött, a lövésektől kiszélesített toronyablakon át lehet látni a vörös szemhatárra. Az erdők sötétségbe borulnak, a kukoricásban botorkálok, a szederindában hány-szor megbotlom. Sehol egy élő lelket nem látni, pedig tele van itt a föld emberek-

kel. Bent a fedezékekben, a kis Lehne-
mann-ások sok munkát végeznek. Amint
lépek, valami csapdosást hallok a föl-
dön, egy vércsefiók eshetett ki valahol
a fészekből, még nem tud repülni, csak
ugrál, nagy sárga száját tátogatja, gon-
dolkodom, mit csináljak vele, mikor sut-
togó, de mégis erős Halt ! Feldruf ! hang-
zik fel.

Lóheréshez érünk. Furcsa, törpe kis út-
mutató van a szélén : Négykézláb mászni !
Olyan terület, amelynek területe látszó-
lag semmivel sincs fődözve. Átmászunk
hát négykézláb, aztán még egy kukorica-
rayon következik s a szélén furcsa kép
tárul elém : liceum-bokrok alatt sorban
üregek vájva, kilenc lépcső vezet le be-
lénk, a gödrökön szálfák sűrűen egymás
mellé fektetve, azon csépeletlen buza és
rajta föld, még ezen ágak, mintha bok-
rok lennének. A rajvonal tartalékja tá-
boroz itt, beásva magát a földbe. Csak-
hamar megértettem, hogy miért. A zászló-
aljparancsnok földi palotája megismer-
szik, vagy husz különböző nagyságu ágyu-
lövedék áll rajta, mint valami majolika-

kirakás a tornácon, kék, sárga, piros színű fel nem robbant lövedékek, vagy felrobbant shrapnellhüvelyek.

A sárgák török lövedékek, ezeket még a szerb háború idején szerezték a szerbek, most használják.

A parancsnok lakása a föld alatt két méter széles, három méter hosszú. Szalmazsák és egy deszkaasztal van benne, itt lakik az ezredorvossal. Befogadnak harmadiknak.

A bemászónyiláson még lepedő is van, hogy a kis acetilén-lámpa fénye fel ne sugározzék a földre.

Országos Széchényi Könyvtár

RAJVONAL ELŐTT.

A SÁNCTÁBOR. — FELDERÍTŐ SZOLGÁLAT.

A Száva innenső partján, október 4.

A földalatti kis táborban három üreg a tiszteké, az egyikben a telefon is ott van, csak úgy mint a budapesti központban: a kukoricások közt fektetett huzalokon bekapcsolások a tüzérütegekhez, a hadtáphoz, a tartalékokhoz, le a révbe, — a rév három fűzfabokor között egy gödör, amelynél a szigetről jövő csónakok kötnek ki s ahol a rajvonal egyik parancsnoka fekszik a hasán. A szigetről beszélek, szigetünk is van a Szávában: Klenovacka-Ada, hét kilométer hosszú, 300 méter széles.

Oda már kábel megy. Mindezek primitív berendezések, de katonáink idejövetele után nyolc óra múlva már meg

volt az egész telefonhálózat. Istálló is van a föld alatti táborban. Ide nem lépcső vezet le, hanem menetelesen megy le a föld. Szegény lovak — a járőr huszároké — nyolc nap óta, mióta itt vannak, nem mozdulhattak ki, már dagad a lábuk. Éjjel holdvilág van, emiatt sem lehet sétáltatni a lovakat.

Kórház is van a táborban. Hogy a lovak fűtsenek, hogy melegebb legyen a kórházban: az istállón át vezet az út a kórházba, széles rés a földben a kapuja. Szintén csak egy üreg a földben, a buza-keresztek szalmája vastagabban van elhintve, hat hordágy is van benne, ha nem kell hozni valakit, akkor azon is fekehtik valaki. De még gyógyszerész is van: egy szakaszvezető, két oldal-lyuk vágva részére a szép agyagfalba, az egyik lyukban van hatféle üveg, meg négyféle skatulya, a másokban pedig spiritusz-főző-készülék, a legszükségesebb orvosságnak: a teának. Másutt az egész táborban nem lehet tüzet gyujtani, csak itt, nehogy a füst célpontot nyujtson az ellenségnek. A menázsit messziről, az erdőbeli »vonat«-

ból hozzák. Ha Sasku Gergely illemtana engedné, még az üres konzervládák egészségügyi rendeltetéséről is mulatságos képet tudnék jelenteni.

És aztán kaszárnya is van, két hosszú ürege a föld alatt, az egyik a pihenő tartalék-csapatnak, ez olyan széles, hogy a lerakott szalmán a bakák sorban kinyújtózkodhatnak és alhatnak. A másik kaszárnyatermet az őrnagy furfangosan úgy ásatta meg, hogy a bakák ne tudjanak benne elaludni. Ez a készenlét-csapaté, amelynek teljes felszereléssel, puskával a kezében kell üldögelni a gödörben, amelynek e célból két szintje van, a felső szinten is ül egy csomó baka s az alsón is. Éppen csak nem fáznak úgy, mint a szabadban fáznának és védve vannak a szél és eső, no meg a shrapnell ellen: vastag fatörzsek fedik a hosszú nagy árkot, a kaszárnya tetejét.

A holdvilágos éjszaka aránylag csendben telt el, távolról, a Száva felé igyekvő Jerez folyó felől hangzott csupán, majd egész éjjel, sűrű puskaropogás. Egyszer egyszer ágyuszalve is, mindenki készen-

létben ül, hogy amelyik percben a parancs jön, mi is kezdhessük a támadást.

De ez éjszaka nem jött parancs, hajnal felé — fokozatosan sápadt el a hold és a közeledő nap ragyogó vörösségét, mint valami nagy szintábert, küldte maga előtt — kisomfordáltunk az üregből, mozogni egy kissé.

Dél felé — gyönyörű, bágyadt, verőfényes őszi nap van — két lovast jelennek a fákon levő megfigyelők. Az őrnagy dühös, szerte telefonáltat a kukoricák közé az őrségeknek, hogy szállítsák le a lovasokat. Meg is történik. Vezetéken hozzák maguk után a lovukat: *G.* vezérkari és *B. E.* huszárfőhadnagy parancsőrtiszt. (Tisztek nevét nem lehet kiírni.) Jelenti, hogy a folyó tájékát kell megnézniök és esetleg a szigetre is átmenniök, az ellenséges terepről felvételeket készíteni.

— Nappali világításban nem engedem meg, — szól az őrnagy — mert élve át nem juttok s nemcsak ti vagytok oda, hanem a csapatok hollétét is eláruljátok. Várjátok meg az estét, akkor megpró-

bálhatjuk. A menázsit is akkor viszik át a szigetre.

A liceum-bokrok aljába asztalt tettünk ki, ott beszélgettük el a délutánt. Bor és gukker az asztalon, az egyik bakalegény a természetes árkokban szedret szedett, remek szép, fekete, érett szederbogyók, hát ennél csakugyan nem lehet jobban élni. Valami olyan volt a levegőben, hogy rövidesen csakugyan — amint mondani szokták — megkezdődik a tánc. Eljött az este, a maga holdvilágos csendjével.

A felderítő szolgálat.

Országos Széchényi Könyvtár

Hála annak a savanyú vinkónak, amit együtt ittunk, négyen indultunk útnak a sziget felé: a vezérkari főhadnagy, a parancsőrtsiszt, Seidl tizedes, mint útmutató, és én, az Isten tudja mint micsoda, mint egyszerű, megbízható ember, aki nem fog ártani. A lovak az istállóban maradtak a föld alatt. Az őrnagy utánunk nézett:

— Szervusz fiúk, ne beszéljete az úton.

— Lächerlich, — mondta a vezérkari főhadnagy — hiszen kukoricások közt megyünk, golyóval ide sem találhatnak.

Seidl tizedes értett németül, mert — magyarul ugyan — beleszólt, a mint pus-káját vízszintesen a kezében tartotta:

— Dejszen, alássan jelentem a főhadnagy úrnak, azok srapnellel dolgoznak, ha csak egy embert is meglátnak.

— Olyan sok a municiójuk? Azt hallottam, hogy nagyon fogyatékán vannak odaát.

— Hiszen éppen az az, kérem. Ők soha általános tüzet nem adnak, csak ha biztos célpontot látnak, akkor lőnek. Némelykor két napig sem adnak egy lövést sem. Ne tessék cigarettázni, főhadnagy úr.

A magas, csinos vezérkari főhadnagy kezével legyintett, a parancsőrtsízt engem is megkinál cigarettával:

— Egy vagy három cigaretta, az már mindegy.

Kis muharmezőkön, derékig hajolva mászunk, nem volt semmi nesz, vidáman leértünk a Száva partjáig. Megtaláltuk a rajvonal egyik részét, egy pár jegyzéket

vettek fel a tiszték és cukorsüvegpapírosból csinált kis tölcseren, susogó hangon átszólt a tizedes a szigetre :

— Csónakot !

Az őrnek megmondták a tiszték, hogy mi addig felfelé megyünk a szigeten felül a túlsó oldal terepvizsgálatára. Ha a csónak megjön : csak várjon, visszajövünk ide.

Amíg a sziget fái a túlsó oldal ellen fedeztek, csend volt mindenütt és azután is vagy ötven lépést tettünk már fűzfabokrok közt, egyik bokortól a másikig mászva, amikor vagy négy-öt puskaszó hallott és zi-zii, röpködtek a golyók. A tizedes, aki eddig mindig csöndre intett bennünket, félhangon káromkodta el magát :

— Ejnye az anyád . . . !

A hosszú főhadnagy megint egész magasságában állt a parton, csak derekáig ért a bokor, úgy nézte a vidéket, egy kanyargót keresett a Szávánál. Egyszer aztán jött a srapnell. Megint a tizedes szólt :

— Ez a »kis piszkos !« Keressünk fedezéket.

A lövés nagyon hosszú volt, tőlünk ötszáz lépésre robbant, a két főhadnagy még mindig cigarettázott, a tizedes ismét szólt :

— Baj lesz belőle, instálom.

A második ágyulövés már rövidebb volt, talán háromszáz lépésre spriccelt tőlünk. Éppen a fejünk fölött süvített el, hasogatta az ember fülét, szerencsére vagy tíz fedezéket találtunk, kisebb-nagyobb mélységűeket. A tizedes, meg jómagam lehasaltunk, az enyim azonban nagyon kis fedezék volt, integetett is a baka, hogy ugorjak át néhányat, amott egy mélyebb gödör van. Ezalatt már a harmadik és negyedik lövést adta le a Kis pizkos, így hívják a szerbek egyik mindig mozgó ágyuját, az egyik lövés előttünk a Száva fölött robbant fel, hallottuk a víz csapkodását, a két főhadnagy még mindig állt a gödörben.

Most aztán — a levegőben előre lehetett érezni — nagyon nekünk jön a sivítás, iszonyú recsegéssel egészen elénk, a partra robbant az ötödik lövés. Egy korhadó fűzfa ága odaesett a huszár főhad-

nagy fedezékére. Most már a két főhadnagy egy-kettőre bebújt a fedezékbe, hamar én is átmásztam a mélyebbe és majdnem egy óra hosszáig hallgattuk a Kis piszkos hangját, *nem sajnált tőlünk 26 lövést*. Közben megszámlálhatatlan mennyiségű puszkagolyó zizegett fölöt-tünk. Az volt a szerencse, hogy amikor a Kis piszkos már belőtte magát, nem vette észre, hogy jó helyen dolgozik, hanem tovább kereskedett, tőlünk jobbra, a sziget háta mögé lőtt, ahol az átkelést sejtette.

Közben a mi részünkről is megszólalt a Naményi-üteg, az meg a Kis piszkost kereste és két gránátot is küldött reá. Sűvítés után, lent a földön, sötétsárga túzzal robbant a gránátlövedék, mintegy két méter széles tűzoszlop, rettenetes detonáció és mintha égne valami a földön, óriási füstoszlop. Pedig nem füst, hanem földoszlop az, amint felvágódik és szerteporlik a föld. Emberi hangokat hallottunk túlról, kiáltásokat, az egyik gránát borzasztó pusztítást vihetett végbe. Nem-sokára ezután el is hallgatott a szerbek hirhedt ágyuja.

Kilenc óra felé lehetett, mikor visszamentünk a révbe, de az ágyutűzben a sziget parancsnoka nem engedte át a csónakot, a főhadnagyoknak nem volt idejük tovább várni, vissza kellett sietniök.

Most már szó és cigaretta nélkül tettük meg visszafelé az utat. Az őrnagy a tábor végén elibünk jött:

— Látjátok!? Mondtam; ezek csak fix célpontra lőnek, de aztán ott dühösek. Különben megkaptam a parancsot: ti menjetek vissza, csak holnap lesz támadás.

Országos Széchényi Könyvtár

RAJVONALBAN.

A Száva innenső partján, október 5.

Mielőtt hajnal lett volna, visszamásztam megint a Száva partjára, de most már a sziget elé, a sabáci temető irányában. Nagy Péter tizedes vezet, Magyarkanizsáról való legény.

Ahogy derengett, kemény hideg jött, úgy látszik, Sabácban nem sok kakas maradhatott, mert csak egy kukorékolt mindig és nincsen visszhangja. A szél fodrozza a vizet, oda-oda loccsan a bokrokhoz, egymástól bizonyos számú lépésnyire fekszünk, hogy mennyire, azt már nem írhatom meg.

Harminc centiméternyire van a földhányás, amelyre az arcunkat ráhajtjuk, belül a félméter széles, egy méter husz centiméter hosszú és egy méter mély gödör meneteles, — fölötte van a harminc centiméteres földhányás — ha tetszik, áll az

ember benne, vagy térdel, vagy akár hason fekszik. Hason, úgy a legkényelmesebb. A fedezékek és a víz partja közt fűzfacsérjék ; odaát, tőlünk 300—400 lépésre van az ellenség, ők is fedezékekben, egy részük jegenyesor alatt látszik.

Csend van. A bakák valami furcsa beszédmódot tanultak meg, egészen halkán beszélnek, anélkül, hogy suttognának, mikor egymáshoz látogatóba eljönnek.

Mert hiszen vigyázni, arra sokan vannak s amikor csend van és semmi gyanus jel nem mutatkozik, a szomszédok egymáshoz másznak, egyik éjtszakától a másik éjtszakáig 24 órán át, fegyverrel a kézben, kell szolgálatban lenniök. A fűzfabokrok mögött, ahogy végig nézek a sorunkon, — a mi sorunk és az övék is csak kis rész a hosszú Szávavonalból — úgy tetszik nekem hogy kis dominókockák vagyunk, némelyik a dupla nyolcas lesz. A sorról, amelyikről én írok, legközelebbi szomszédaim : Kajdics István Bácsról, Basa István Temerinből, Kartazsuc György Pirosról, Czeil Frigyes Ujsóvélyről és Molnár János Jászberényből valók.

Ez a két utóbbi utász, megvan annak is a célja, hogy ők miért vannak itt a bakák között, egyelőre szintén puskával a kezben. Molnár nekem hatodik szomszédom. Nem mind egyszerre, ketten-hárman jöttek-mentek át a mi sáncunkhoz, ahol Nagygyal ketten voltunk. Amint mondták, már csak megnéznék egy tőlünk való komitácsit is. Egy kis snapszocska a kulacsból elkél, de már csak legjobban vigyorognak az auto-therm forró feketekávéjának.

Bakák beszédje.

— Huncut a germány! — mondja az egyik az autothermre. Már az, hogy nem azt mondja: huncut a német, hanem azt, hogy huncut a germány, a hadiszövetség eredménye. A világpolitika alakulását érzem ki a hangból. A huncut a németben valami kisebbités volt, ebben már, hogy huncut a germány, valami meleg elismerés.

Szó kerül mindenről, szép, suttogó hangon, ahogy mindig legjobb volna beszélgetni az embereknek. Káromkodni, azt még suttogva is tud a baka, nincsen abban

körömfeketényi istentelenség se, hanem csak jobban esik úgy a szójárás. Sajnálom, hogy némelyik káromkodást csak szelídített kiadásban kell visszaadnom.

— Hogy áldja meg az öreg Isten, mikor megyünk mán innen tovább, — mondja Kajdics István. — Az ur csak meg tudja mondani, hászen aztatat írja az ujságban.

— Fiam, nem úgy van az, nem tudja azt még Krausz apánk se. Abban az órában határoznak el valamit, amikor kell, amikor jónak látják. Nekünk meg csak akörül szabad irkálnunk, amit hivatalosan kiadnak. És jól van ez így, mert hiszen különben sok mindent elárulnánk az ellenségnek, pedig a magyar ujságíró nem akarja a magyar vitéz vesztét.

— Gondolom, hogy törekszik most a sok városi nép az ujság után. A városi nép mindig papirt buvik, odahaza a cigány azt mondja : azért is nem szereti a magyar nótát. Hej, aki azt a kutya . . . de jó volna egyet danolni !

És megremeg a hangja. Czeil Frigyes, az újsóvélyi sváb születésű, de magyar szatócs vigasztalja :

— No, földi, ha átmegyünk ezen a vizen, akkor nótázni fogunk !

— Hogy áldja meg az öreg Isten ezt a vizet, könnyű volt a szerbeknek, mikor átjöttek, kicsi vót akkor, de most ellepi az embert. Még talán három embert is. Még most is bűdös tőlük a víz, érzi az úr ?

— Nem érzem én, fiam.

— No, csak maradjon itt velünk, majd megérzi, ha melegen süt a nap. Olyik időben öt-hat hullát is fölvet, aztán nem győz az ember pökdösni, olyan bűdös van. Ugy fölpuffadnak, hogy csunya rájuk nézni. Ebből a vízből se ennék halpaprikást.

Elmennek, megint mások jönnek, amazok is visszanéznak, legfőbb téma : az oroszok, meg a franciák, meg aztán a balgák. Egy se mondaná, a világért sem, hogy belga, mind balgát mond. Rózsaszín tábori levelezőlapot is hoznak :

— Tessék föladni ezt Budapesten, onnan legjobban elmegy mindenfelé.

Valami négyen-öten pénzt is hoznak, 20—30—40 koronákat ; amit elhoztak magukkal, azt is visszaküldik, meg a hadisoldot is, nincs mire költeni. Szól az egyik :

— Mondok, ha legalább egy frajla volna itt, hát annak adnám, mert hogy hiányzik az asszonyi szó nagyon.

— Könnyű neked, pajtás, nincs családod. Az én kis cselédjeim vajjon mit csinálnak? Hej, ha tudnák, hun kuksulok, de ide küldenének egy sóhajtást.

Belecsap megint Basa István a beszédbe:

— Igaz-e, hogy az oroszok Szibiriába viszik a foglyokat? No, az csunya dolog lehet.

— Hogy hova viszik, azt nem tudom, de mindenfelől az a jelentés jön, hogy tisztelegesen bánnak a foglyokkal. Tudják, hogy nálunk is sok foglyuk van.

— Már, uram, attul jobban félek, mint a snaprelljüktől. A komámmal a jarami átkelésnél ott vótunk, vagy öt snaprellgolyóbist kapott egyszerre, láttam, hogy elvágódik, kérdeztem is tőle: Vágjon meg a Szent, komám, mi ütött meg? — azt hittem vége lesz, hátravittem a Hirsplatzra, a felcser azt mondta, két hét alatt felgyógyul. Buta az a snaprell, nagyon magasan pukkan. A 42-ös, aki nekünk van, azt kár volt odaadni a germánynak. No, azt sze-

retném látni. Hogy 10 mázsát vigyen a levegőbe, az már egy csoda lehet. Az kéne ide ezeknek a bűdösöknek, az majd elhuzná a nótájukat. Tessék már megmondani kérem, igaz-e, hogy a szentséges pápa küldött a legfinomabb olajából, hogy kenjék a csövit? Mert a pápa, az velünk tart, azt mondják.

Okos szót, meg ilyeneket, a mezőn termett fantáziát kérdeztek sorba és észre se vettük, elmúlt a dél, már kora délután bágyadtan sütött a nap, kenyeret és hideg gulyást ettek a legények, mindenkinek maradt hajnalról a csajkájában. Szép októberi délutánon, a Száva vize mellett, jó az, az éjszakáig, amíg a meleg kondérokban jön a meleg étel.

A tűz.

De este nem kellett a vacsora. Színtelenül, de már fent volt az égen a hold korongja, hogy szürkülődött, jött egy főhadnagy, mászva vizsgált végig a sorokon és mondta :

— Fiúk, vigyázzatok, hír jött : estére

támadni fognak odaátról. Szorulnak lefelé a Jereztől, azért akarnak itt áttörni, meg ne engedjétek. Ha mozogni láttok valamit, azonnal célozva löni oda, de csak kevés ember. Ha aztán többet láttok, akkor lesz a vezényszó össztűzre.

Hideg volt meleg járta át a testünket.

Később, már fent járt a hold, egy zászlós jön hozzánk, fiatal legényke, a csuklóján bőrtokban óra, azt nézegette, sutogva szól 9 óra előtt :

— Tíz perc múlva mozogni fognak.

Nem telt bele tíz perc, messze, felülről puskaropogás hallik, először a szerbek oldaláról, rögtön reá tölünk is. És folyton erősödve jön a ropogás, lefelé a parton, most már mindenki guggol a fedezékben. Nagy tizedes görcsösen szorítja mellettem a puskát, egypárszor arcához emeli, megint visszaveszi, a szeme csillog, arasznyira van a teste tőlem, érzem, amint az izgalomtól meg-megrezeg. A tűz előtt a láz jön. A lélek — óh, a léleknek az a része, amely ilyenkor ősei hamvából feléled az emberben — szinte parancsolja az

idő rohanását : gyere, gyerünk már, a dörgést ide, csak lőhetnék már.

Suttogva szólok a tizedesnek :

— Mondja meg, mit érez most, ebben a pillanatban, mire gondol ?

— Semmit. A sötétet keresem, ami mozog, mert az szerb.

Már nincs egy fél kilométerre tőlünk a ropogás, távolról a Galambos-üteg szólal meg, látjuk a villanását, ebben a pillanatban úgy érezzük, mintha megmozdulnának a Száva tulsó partján a jegenyeút mellett levő sárga töltések — hiszen tudtuk, hogy ott vannak — sortüzet kapunk, összevissza halljuk a golyók zizegését, a következő pillanatban mi is sortüzet adunk, ötöt egymásután, amikor két oldalunkon megszólal, monoton ritmussal, de szinte elnyomva a ropogó puskatüzet : pa-pa-pa-pa-pa-pa, elhallgat, aztán megint : pa-pa-pa-pa-pa-pa, mint valami óriási gém a a vízmocsárban a gépfegyver hangja. És aztán tizenkét ágyú a mi részünkről, a szerbek részéről ugyanannyi, de szerte-szórva, több helyről.

Fenséges. Aki látta és hallotta, soha

el nem felejtetheti, dörgések között, jobbra és balra a levegőben, fejünk felett átsis-teregve süvít az ágyúlövedék, robban és utána, mint ha az ég báránnyel felhőket eresztett volna le, egészen a föld fölé és azokból csillagok ugrálnának elő, majd már mintha a nap is előkerülne újra és szétfolynék: sárga lávát bocsát magából a gránát. Egy-egy kiáltás hallik, a puskaropogás már csak mintha nagy üstben a lekvár szotyogna, pukkadozna, olyan az ágyúk dörgése között.

A mi ágyúink a szerb ágyúhelyeket lövik, a szerbek inkább a mi sáncainkat sok kilométer hosszúságban. Egy gránátszalvénk mégis a háromszáz lépéses Száván át a szerbek lövészállásába veti magát, sötétsárga pokol nyílik meg odaát, ismét látni az alakokat, amint kivetődnek a lövészállásukból. Különben a szerbekből nem látni semmit, nem célozva lőnek, hanem puskájukat kint tartva, csak vaktában sütik el a fegyvert. Az ő lövéseik azért sohasem a rajvonalra veszedelmesek, hanem a tartalékcsapatokra.

Egy sebesült.

Nem tudom, mennyi ideje már a harcnak, nem is jut eszembe az idő, rettenetes dörgés előtttem, hallom a víz száz loccsanását, tompa ütéseket, ezeket a golyók okozzák, amelyek a földre fúródnak, levél és ág hull az arcomba, hallom :

— Hej, az apád . . .

Megismerem, a Molnár János hangja, utána szól :

— No, én már megkaptam.

És ez az ember, aki már megkapta s aki most csendesen ott fekszik lövészárkában 30, mondd harminc srapnellgolyót és szilánkot kapott a combjába, kettőt a karjába, egyet a koponyacsontja szélén, amint később kiderült. És csak annyit mondott, hogy : már megkapta.

Világos, hogy a szerbeknek az a szándéka : erős tüzeléssel kiugrasztani bennünket a sorból s akkor csónakokat előhuzva, átjönni a parton. A mi soraink azonban sehol meg nem mozdulnak, lövésre lövéssel felelnek, valaki most átszól :

— A Czeilnek vége van.

Puskagolyó ölte meg, amint a szomszédos bokorból parancs szerint egy csónakot huzott elő, amit a vízre kellett dobnia, hogy a szerbek a mi átkelési szándékunkat lássák.

Egy-egy ágyú három vagy öt percre elhallgat, megint lő, némelykor tíz ágyú is egyszerre szólal meg, csupa véletlenség, mert hiszen mindegyiket külön vezénylik. Máskor szalvét adnak; az olyan, mintha a mithosbeli istenek villámokra ülnének és ívet repülnének át a Száván. Pedig csak 8 és 12 centiméteresek dolgoznak.

Jönnek a monitorok.

Most lent a Száva kanyargójánál — ezt keresték hát a tisztek tegnap — füst látszik, az iménti ágyúszalvékat a mieink fedezésül bocsátották a szerbekre, a szerb ágyúk mind a füst felé lőnek, mind a Száva folyása felé süvitenek srapnelljeik és gránátaik.

— Jönnek a monitorok! — hangzik a sorokban, mint a halleluja.

Rettenetes tűz közt csakugyan jön egy

monitor, már hangzik a zakatolása. Egyszerre eláll és valami mély, hatalmas bugás-szerű dörgéssel ad le egymásután tíz lövést. Kisebb ágyúi is szólnak, de különösen egy ágyúja remegteti meg a földet, érzem a kezemen, amint kis földparányok omlanak le rá a gödör faláról. A hatodik lövésnél egy helyen nem bírják a bakák magukat, felugrálnak a lövészárokból, a sapkájukat lengetik és kiabálják:

— Hurrá, hurrá!

Itt-ott egy visszahanyatlik, gólyot kapott.

A monitor tíz lövés után viasszasalad, hogy a rá beigazított szerb ágyúk lövését elkerülje. Az erdőből a mi ütegeink ekkor megint megszólalnak és mikor újból előjön a monitor, most már más helyen áll meg, még előbb, mint az imént, akkor egyszerre szól a monitor minden ágyúja és minden ütegünk minden ágyúja.

A szerbek öt percen belül elhallgatnak, egy lövést sem tesznek többé, messze fent még szortyog a puskaropogás egy darabig, aztán elül, a kis báránylehők, a srápnellek lelkei felszálltak a magasba, felszívta őket

a mennyboltozat, a csillagok a holdvilágon át hidegen tekintenek le a földre, a földben az emberekre.

Csend lett megint. De most már hangozban susogtunk, hiszen a szerbek úgyis tudják, hogy itt vagyunk, legtöbbször ez a szó hallik : Megvagy pajtás ? És aztán : egye meg a fene . . .

A főhadnagy hangját hallom, amint mondja :

— Egészségügyi katonák, előre ! Három hordágy ide.

Molnár Jánost felfektetjük a hordágyra, a felsőbb részekből egy Kollarics Ignác nevűt is hoznak. Bácsatóalmásra való, ez haslövést kapott. A harmadikon Czeil Frigyest hozzák, az újsóvélyi szatócsot. Nézem az arcát, nyitott a szeme, de az orrán nem jön lélegzet, a szíve nem dobban.

Épen a telefongödör előtt vagyunk, a főhadnagy jelenti :

— . . . visszavertük, nekem két súlyos sebesültem, egy halottam van, öt könnyű sebesült, tessék a menázsit elküldeni.

A kukoricások közt, a kis zsinóron mennek a jelentések minden csapattól.

Egy jóképű, csupasz, széles arcú, kékszemű huszár is ott áll, — Lenhart Fülöpnek hívják — azért volt a közelben, hogy esetleg ló nélkül is üzenetet vigyen, elibe áll az érkező őrnagynak, szalutál és szól:

— Alásan jelentem az őrnagy úrnak, én is újsóvélyi illetőségű vagyok, keresztet szeretnék faragni a bótosunknak.

— Menj, fiam és faragj.

Az erős holdvilágban láttuk, amint a hordágyakkal — elől-hátul egy-egy ember viszi — beérnek a kukoricásba.

Országos Széchényi Könyvtár

WACLAV SURA

Ő FELSÉGE LEGFIATALABB KATONÁJA.

Ruma, október 8.

A fehérre mázolt vöröskeresztes betegszállító kocsiból négy sebesültet húztak ki, köztük egy zászlóst. Aztán, amikor a négy hordágyat kihúzták a szekérből, egy apró, 14—15 éves fiú is kiugrott a zászlós mellé. Rendes katonaruha rajta, az újja feltúrva, a bajonett a bokáig ér. Mindenki elmosolyogja magát, a fiú ott sürgölődik gazdája körül.

Az orvosi menázsban róla folyt a szó a feketekávénál, a Mobile Reserve Spital Nr. 2/9 orvosai, nagyobbára csehek, nevetve mesélik a kis tisztiszolgának : Wacław Surának történetét.

Dr. Kas, az áldott jó főtörzsorvos és pr. Dufour grófnő ezredorvos vállalkoznak

rá, hogy tolmácsaim lesznek. (A grófnő a linzi vöröskeresztes osztaggal jött le, ezredorvosi rangban, rendes csukaszürke bluza, sapkája és csukaszürke — szoknyája van. Szép, magas, szőke nő és igen jó operatőr.)

A kis katonát elhozzatjuk a menázsba, haptákba áll s tolmácsaim útján, intelligens válaszokban adja meg katonasága történetét.

Jesnicankiban, Pardubic mellett, augusztus elején már minden legény bevonult katonának és Wacław Surának éjjelenként nagyon fájt a szíve, hogy ő nem mehet el. Mostoha apja, vasúti munkás ott Jesnicankiban, nagyon szigorú ember, nem mert neki szólani, mert ő még csak 15 éves : 1899 augusztus 31-én született. Még négy testvére van. Augusztus 8-án aztán beszökött Pardubicba, hogy legalább megnézzze, hogyan mennek el a katonák. Mert a faluban is igen szépen énekelnek és mindnek virág volt a kalapja mellett.

Pardubicban az állomáson nagyon sok katona volt a pályaudvaron és már bent voltak a vasúti kocsikban, mind az ajtó-

hoz álltak, mert marhakocsikban voltak és mondták, hogy még jó volna egy pohár sört inni, ha szabad volna leszállni a vonatról. Waczlaw Sura mondta nekik, hogy ő majd hoz sört, csak adjanak pénzt. Mindenki adott pénzt és ő mindenkinek hozott sört. Igen sok sört hordott a többi kocsira is és többnek vurstot is hozott. A katonák neki is adtak a sörből és nevetve mondták :

— Waczlaw, gyere velünk !

Waczlawnak nagyon égett az arca és nagyon szeretett volna elmenni a katonákkal ; dragonyosok voltak, lovuk is volt.

Nem gondolt semmire ; a kezénél fogva felhúzták a dragonyosok maguk közé az egyik kocsiba és hallgatta, hogyan énekelnek, mikor a vonat megindult. A par-dubici indóházban nagyon sokan lobogtatták a kendőt. Egész éjszaka utaztak.

Reggel egy állomásra értek, nem tudja, hogy mi volt a neve, azt mondták a katonák : Waczlaw, most vigyázz, hogy a kapitány úr meg ne lásson. Nagyon félt, Rahunán százados úr csakugyan jött és letiltotta a vonatról. A katonák kenyeret és egy pár hatost adtak neki búcsú-

zóra. Ott ácsorgott a pályaudvaron, nagyon furcsa, nem cseh neve volt a helységnek, már elfelejtette. Egész nap ott állt, több vonat jött katonákkal, kérte őket, hogy vegyék föl, de kinevették. Akkor egy kicsit sírt, de nem nagyon. Késő estefelé egy vonat érkezett be, katonák is voltak rajta, tüzérek, de legnagyobbbrészt ágyúk. Az ágyúkkal lőszeres kocsik is.

A tüzérek menázsira álltak ki és Waczlaw gondolta, hogy most legjobb lenne valahova bebujni. Hatvan fillérért kenyeret vett és volt vele egy sörös üveg, abba vizet hozott, aztán felmászott az egyik vasúti kocsira és ott a lőszeres ládába bújt. Mikor a vonat elindult, akkor félt egy kicsit, hogy hátha agyonlövik, ha észreveszik. De nem nagyon félt. A tüzérek is csehek voltak és menázsi után, mikor a vonat már ment és a katonák már énekeltek, akkor Waczlaw előbújt és azt mondta a katonának: »Ne bántsatok, én is cseh vagyok és én is katona akarok lenni, vigyetek el.« A katonák nevettek, kikérdezték és Magyarországon is keresztülmentek, két na-

pon át, sokszor jó kalácsot kaptak és igen jó vurstot, csak nagyon csipte a száját, a katonák neki is adtak belőle.

Egész Rumáig jöttek, az úton és Rumában is egész nap pucolta a csizmákat, talán negyvennek is, vagy ötvennek, de igen szívesen tette. A tiszt urak eljöttek meg nézni és azt mondták: nem tudják, mi lesz, hogy ha az ezredes úr megtudja a dolgot. Az ezredes úr Sasinciben (a zimony—jaraki rész) megtudta, hogy ő is az ágyúkkal van, pedig mikor mars volt, akkor ő mindig a lőszereskocsiba bújt bele. Mégis ez volt a legboldogabb napja, mert az ezredes úr azt mondta, hogy így nem maradhat az ütegnél, de ha nagyon akar katona lenni, hát felesketi és beöltözteti, jó lesz privátdinernek. Lénungot is kap: tíz napra két koronát.

A katonák nagyon sokat nevettek, mikor ruhát kerestek neki, mert mindnek hosszú volt az ujja és csizmát sem találtak a számára. Ez szeptember 6-án volt. A mise alatt öltöztették be, aztán feleskették, mert tábori mise volt. A mise alatt volt a szerb betörés és a tisztelendő

úrnak nagyon reszketett a kezében a kehely, mert akkor már a srapnellek nagyon csapkodtak, de azért a misét megtartották. Mikor először hallott ágyúdörrenéseket eleinte ő is félt, de most már nem fél, a katonák kergetik vissza, ha ütközet van, de a jó tisztiszolgának az ura mellett a helye.

Bent volt az üteggel Sabácban is ; ott nagyon sok sebesültje volt a közeli csapatoknak és ő sokakat bekötött, azért is szeretete meg őt az ezredes úr. Egy magyar hadnagy is volt, akinek a sebét a saját tiszta zsebkendőjével kötötte be. A sabáci hegyek közül civilek, de nagyon sok civil volt, rohantak rá egy kis csapatunkra, amely az ő ütegüket fedezte. Akkor ő is felkapta a puskát egy halott mellől és ő is lőtt, a puska nagyon megütötte, fel is dagadt a képe. De most már úgy tudja a puskát elsütni, hogy nem üt. Egy szerbet, rendes szerb katonát lőtt akkor és annak a kamásniját használja most a cipőjéhez. Ha nincs csata, ő mindig tisztiszolga, most Roskota kadét úr tisztiszolgája. Roskota kadét urat a saját lova nagyon csúnyán

megharapta, azért jött be most a kadét úrral a kórházba.

Waczlaw Surát ezután elvittem a fényképészhez s ahogy Ruma utcáján megyünk, kis sváb parasztleányok — épen Waczlawhoz valók lennének — összezsápták a kezüket. De Waczlaw gyilkos szemekkel nézett rájuk, katonai önérzetét sértette a csodálkozás.

Waczlaw nagyon boldog volt, hogy ilyen fényképes anzikszon írhatott haza, a kártyán megírta szüleinek, hogy jól van, eleget alszik, és hogy mindennap fésülködik és mosakodik. Ez a legutóbbi állítása egy kissé aggodalmasnak látszik, vagy pedig a rumai víz nem nagyon fog.

SZERB FÖLDÖN AZ ELLENSÉG ELŐTT.

Drenovac (Szerbia), október 11.

Az út.

Hárman ültünk lóra, a Száva jaraki hídján túl, már Szerbia agyagos földjén.

Két nap óta zuhog, majd csak szítál az eső, az ég egészen ráhajol a sík, alig hullámos terepre. Legelők, erdők, cserjések, mocsarak, összetaposott kukoricaföldek vegyesen kerülnek elénk, ahogy a festők iskolakönyvében meg van írva a szomorú őszi tájék.

Különféle trének hosszú csapataival találkozunk, katonáink már hadiutat csináltak, úgynevezett Prügel-Weg-et, ahol ez nincs, feneketlen agyagban majd térdig dagasztanak a trének lovai.

Messze a Szávától, bent van az első falu Szerbiában : Drenovac. Házai épen marad-

tak, csak a templom tornya van lelőve, mert a szerbek onnan vizsgálták a mieink munkáját. Az első lövés, amint mondják, pontosan a toronyórán keresztül a harangot érte s két másik gyújtógránáttal leszedték az egész tornyot.

Elhagyjuk a falut, mocsarakon, erdőn keresztül kukoricához jövünk, közel egymáshoz két ágyúüteget találunk, az egyik tábori ágyúkból áll, a másik Hau-bitz-üteg. Félgödörbe vannak beállítva, egy nagy tölgyfa törzse alatt földbeásott üregében ott a parancsnok. Ponyvasátor az üreg fölött. Dél volt, itt ittuk az első pohár szilvóriumot.

Egy ritkás szálfaterdőbe érünk, kukoricakörökből csinált sátrak között egy tartalékcsoport pihen, útbaigazítanak : Sch. generális is egy nagy tölgyfa tövében lakik F. vezérkari tiszttel. Kedvesen és a füléig sárosan fogad, még exkuzálja magát : kint volt az árkokban . . . Tíz percet nála is eltöltünk és a beszélgetésből egy momentum marad a fejemben.

— Az az egységes lelkesedés, az a bajtársi melegség, ami közöttük van, az cso-

dálatos. Ezekkel a katonákkal a pokolba is elmegyek. És azt hiszem, ezt a tiszteknak köszönhetem, a legénység hangulata majd mindig a tisztektől függ. Mordskerl's sind die alle !

Lovainkat hátrahagyjuk, a vezérkari tiszt elvezet az ezredeshez : küldjön el bennünket mindenfelé a futóárkokba.

Megtaláljuk az ezredet. Ahogy közeledünk, úgylátszik, mintha agyagból volna csinálva, a kis agyag alak egy botra támaszkodik s a jelentést meghallgatva, pattogva mondja :

— Hja, meine Herrn, also gehen wir, ja, freilich gehen wir !

Tudniilik hajnalban indult el az árkokba, most jött vissza épen. Alig tudjuk rábeszélni, hogy bizzon rá bennünket A. őrnagyra.

Az árok-város.

Öt perccel később beléptünk az első árokba. Egy méter mély, de a kétoldalt felhányt föld egy méter és 40 centiméter magassá teszi. Szélessége 70 centiméter, olyik helyen 60. Az eső az alját és az olda-

laít bemosta. Megyünk az árokban egymás után, elől az őrnagy, aztán mi hárman, csúszunk jobbra, csúszunk balra, minduntalan az árok falához dörgölődünk, fordulók jönnek, a fordulókból vízszintes irányban megint más árkok. Kitérő gödröket találunk, ezeknél a gödröknél lépcső a földbe vájva, három lépcsőfok.

Talán az ötvenedik fordulót tettük már, mind erősebben hallik a puskaropogás, de csak egy-két vagy három puska kattogása egyszerre, hol itt, hol ott. A sok visszhangtól és talán a megszokottságtól olybá tűnik, mintha a ritkás erdőben gyerekek bodzafa fegyverrel lőnének.

Nem lehet többé kinéznünk a földhányásból, zizegni halljuk a golyókat, le kell hajtani a fejet és a vállat, derékba meghajolva kell menni. Ezt a járást már a Száva tulsó partjáról ismerjük. Egy órája megyünk már így az árok-labirintusban, eddig elhagyott lőrésekkel találkozunk, most már katonák vannak benne.

A futóárok mindig nekimegy egy vízszintesen húzódó lövészároknak, amelyben fedezék alatt vannak a lőrések, mi

megint tovább egyenesen haladunk a futóárkokban, amely azután elkanyarodik valamelyik oldalra, aztán megint előre, függőleges irányban fordulva, ismét lövészárknak megyünk neki. Úgy tessék gondolni a dolgot, mint a családfákat rajzolják. A futóárkokból származnak le a lövészárkok s azok kötik össze ezeket. A futóárkok a közlekedésé, a lövészárkok a harcoló csapatoké.

A pihenő csapatok részére az árkokban oldalmélyedések vannak vágva, annyira szélesítik ki ezeket, hogy ülve kinyújtózhatnak a baka, a lába vége akkor azonban már a futóárkokba jut. A kiszélesedett rész fagerendákkal és kukoricakórókkal van védve az eső és a golyók ellen. Kedves, intelligens arcú oszrák-német katonák huzogatják fel a térdüket, amint rajtuk átlépegetünk, s ahogy — én, mint civil — mondom nekik: Heil! — a kezüket felemelgetve adják vissza huszan is: Heil! Épen menázsit várnak. Ki gondolná, hogy a menázsihordás és kiosztás a legveszedelmesebb szolgálat. Sokkal nagyobb percent sérül meg itt az

árkokban ezek közül, mint lövészokban levő bajtársaik közül.

A szerbek.

A szerbek évek óta, de legalább is ez év tavasza óta készültek erre a háborúra. Igen sok fedezéket találtak a mieink Szerbiában, amelyek fűvel benőve, bemohosodva voltak. Ezek még az annexió idejéből valók. A szerbeket eddig sehol egyenes rohamra, vagy rendszeres löcsatározásra kapni nem lehetett : a szerbek csak ott támadnak, ahol abszolút túlsúlyban vannak, mint amikor egyetlenegyszer betörték Kupinow felől. Védekezni pedig csak akkor állanak meg, ha már elkészítették fedezékeiket. Nagyszerű kémiszolgálataik révén — eleget szignáltak nekik a mi partjainkról — minden lépésünket tudták és mindaddig visszavonultak, amíg részben a saját maguk, de legtöbbször falubeli lakosaik, öreg emberek és asszonyok által készített fedezékeikhez nem értek.

Itt aztán, ezekből a fedezékekből vették fel a harcot s rettenetes véráldozat volna

a síkságon e megerősített fedezékeknek — amelyek előtt csalgödröket és minden egyéb fortélyokat is helyeznek el — neki-menni. Azért nincs más mód, mint ágyú fedezet alatt megközelíteni őket s akkor az ő harcmodorukhoz hasonlóan, a mi egész táborunkat is bevinni a föld alá. A mieink egy része résen áll a lövész-árkokban, más része pedig tovább és a földben, ássa a futóárkok mentén a lövész-árkokat, amikor készen vannak egy sorral, oda bevonulunk s ásunk a földben mind-addig, amíg ötven lépésnyire nem vagyunk a szerbektől.

Akkor, alkalmas pillanatban — mi is gondolkodunk t. i. »viccekről« és fortélyokról — katonáink kiugranak az árkokból, szuronnal neki a szerb fedezékeknek s elfoglalják azokat. A szuronytámadást a szerbek rendszerint be sem várják, hanem amikor már 50—80 lépésre éreznek bennünket önmaguktól, akkor, eddig legalább mindig így volt, valamelyik éjszaka leple alatt visszavonulnak ezer méterre, az addig ott kiásott fedezékig. És akkor nekünk újból kezdeni kell a munkát,

tovább — a föld alatt árkokat ásni, míg újból el nem érjük őket. Így talán meg fogják érteni odahaza, hogy miért megyünk »olyan lassan« előre Szerbiában. Lassan, de biztosan előre megyünk s hála Istennek aránylag kevés véráldozattal.

Mialatt mindezt az őrnagy így elmagyarázza, már két órája járunk a rettenetes labirintusban. Ámulva gondolok erre a rettenetes munkára, ami itt három hét leforgása alatt történt. Ennyi ezer ember széltében és hosszában ennyi kilométer területet ásott fel s mind bent lakik a föld alatt, istenem, ha békeidőben ennyi energiát fordítanának közmunkákra, micsoda csatornázásunk volna Magyarországon.

Most már csak rézsútosan az árok falához dűlt katonasorok következnek, a puskaropogás nagyon közel hallik, biztosnak látszó földhányást keresünk az árokban s végigtávcsövezzük az ellenséget.

Előttünk talán száz-százhusz lépésen át egy kukoricás terül még el, akkor ugyanennyi legelőféle tisztás jön s utána megint — mindez előttünk széltében — keskeny sáv kukoricás. A három terület, átmetszés-

ben, lehet tőlünk háromszázötven vagy négyszáz lépés átméretű. Ekkor aztán egy akácfa szegélyezte út halad el s az út mögött cserjés. A hosszú út melletti ároknál és a cserjésben van a szerbek tábor, épen úgy a föld alatt, mint a mienk. Reguláris csapatok és komitácsik, ez utóbbiak közül egy nagy akácfára az imént mászott fel egy vagy két ember, a bakák látták őket mozogni, odalőni készülnek, azt mondja A. őrnagy :

— Ne bántsátok most, már úgyis nagyon kekkek, meg fogjuk tisztítani egy kicsit a soraikat.

Ezzel hátrafordult, keres valakit és szól :

— Steinitz ! Steinitz, wo sind Sie ?

— Melde gehorsamst, Herr Major, ich bin da !

Libelle 20—41.

Steinitz káplár ott volt a közelünkben, már falatozta a menázsit : kelkáposztát marhahússal ; megkóstoltam, meleg volt, jó volt. Steinitz káplár a berliniek kedvenc énekese a Walhallában. Esténként — külön fejezet lenne leírni — színielőadásokkal

gyönyörködteti pajtásait s a tiszteket, de még ezenkívül azért szeretik nagyon, mert kitűnő lövészszeme van. Épen azért ő az ágyútelefonista. Azt mondja most neki az őrnagy :

— Steinitz, le fogunk adni ezekre itt egypár lövést. Már nagyon impertinensek.

Csakugyan egyre jobban zizegnek földhányásaink körül a golyók és ugyancsak térdelnünk kell. Steinitz bebúvik egy gödörbe, kihoz egy kis telefongépet és azt elkezd billegtetni, furcsán hangzik : tu-tu-tu-tu. Aztán az arcához emeli a kagylót és az őrnagy után mondja, mintha csak a színpadon adna elő :

— Hallo ! Fangen wir an ! Vierte Batterie, Shrapnelle 28—00, Seite 54—50, Libelle 20—4 ! Ja, ja, so ist es. Also !

Az ágyúk előtt tehát mi körülbelül kétezeröttszáz méterre voltunk, háromszáz méter tőlünk az ellenség, így jön ki a táv : a 2800 méter. A számokat mindig kettesével tagolják, mint a telefonhívásnál. A Libelle a relativ magasságot jelenti, 204-re kell beigazítani az irányzékot. Alig múlik

el néhány perc, megint hangzik a telefon : tu-tu-tu-tu-tu. Steinitz beleszól :

— Hallo ! Ja, also — most vár egy pillanatig, aztán egyszerre a fejével biccent egyet és reánk néz, mondván : — Schüsse abgegeben !

Leadták a lövéseket. A várakozás csodálatos pillanatai. Nem veszi észre senki, hogy a sapkája kilátszik a földből és a szerbek ugyancsak puffogatnak oda, várja mindenki a lövéseket. Hiszen nem is jönnek. Azóta már itt kellett volna lenni. Hát mi az, ez is lehetséges ? — ebben a pillanatban az ismeretes süvítés, de igazán csak két pillanatig és a következő minutumban a szerbek fölött, de valamivel túl rajtuk, fehér és rozsdavörös füstfelhők törnek ki, villan, aztán recseg, sorjában négy srapnell.

Steinitz, a nyakán távcső lóg, nézi a füstfelhőket, aztán lehajol a telefonhoz és szól :

— Halló, zweiter Züg 25 Meter kürzer. Also !

Megint várunk, mondja : Schüsse abgegeben !

Most már pontosan odamegy a lövés a fedezékekre, a bakáink tapsolnak, odaát hosszú ordításokat hallunk, szól Steinitz a telefonba :

— Es war wundervoll ! Lage wiederholen !

Megint az előbbeni jelenet ; a szerbek tömegesen lőnek puskáikból egy ideig, aztán egyszerre elhallgatnak.

Már minden csendes volt, csak a füst-oszlopok látszottak, amikor egy akácfáról egyszerre csak valami lezuhant. Egy szerb paraszt, komitácsi volt. Valamelyik srappell golyója találhatta, mostanáig tartotta magát a fán és most, mint az érett szilva, lepottyant.

Még ötven lépést megyünk : ott ássák tovább a szétfutó árkokat, izzasztó munka folyik az esőben, az agyag szinte odaragad a kis Lehnemann-lapátokhoz ; nagyon sok szerb lapáttal is dolgoznak, amiket már elvettek.

Legfeljebb 320 lépésre vagyunk most innen a szerbektől, az ágyútűz használt, mukkanni sem mernek, mint a rossz gyermek, büntetést kaptak s tudják, hogy felé-

jük ásunk, de nem mernek másképp védekezni, minthogy egész éjjel megint lövöldözni fognak, akkor a sötétben nem lehet úgy irányítani az ágyúkat — egyik fedezékből t. i. a másikba másznak át — és aztán, ha majd egész közel leszünk hozzájuk, akkor megint tovább másznak ezer lépést s ott megint hősiezen puffogatni fognak, amíg a földben utánuk nem érünk. Ágyuik csak éjszakánként szólnak, akkor félnek a sturmtól, tehát vaktában lövöldöznek.

Kevés sebesültünk van így most, de rettenetes a munka, amit végezni kell.

Az őrnagy egészen az új földhányásoknál lakik, üregében földből egy kanapé is van vágva. Oda ülünk le, valahonnan egy darab üveget keritettek és direkt beástak még az oldalfalba is a föld felszínére, hogy azt ablaknak elhelyezhessék. Beszúrva a földbe egy szál miligyertya ég, körülöttünk csoportosulnak a katonák, egy pohár bort kocintunk :

— Éljenek a nagyszerű osztrák katonák !

— Éljenek a hős magyar bajtársak !

Három hét óta így élnek, bent a földben, ásóval kergetve maguk előtt az ellenséget.

Szürkülni kezdett, csak az egy szál gyertya égett körülöttünk, a katonák már tovább ásnak, hallgatjuk, amint az ásókkal dobálják kifelé a földet, mintha a földnek szíve össze-vissza dobogna, verne. Beteg a föld.

A TEMES MONITOR AZ AKNÁN.

A Száva partja, október 23.

A monitorok. Csak a katonák tudják, hogy micsoda szolgálatot végeznek. Hónapok óta minden éjjel ellenséges tűzben végigmenni a part mellett, ágyú- és fegyverszalvák között szétrombolni a parti fedezékeket, ez a munkájuk.

Az ágyú nem bírt velük, a fegyvergyolyók ezrei hagyták névjegyüket a páncélokban, annyi aknát fogtak el előlük, ma éjjel — három hónap után — volt az első veszteség: a »Temes« aknára futott.

*

Csütörtök este, hét óra van. Indul a »Temes« lefelé, Zimony—Belgrád felé. A hadi híd mellett a szürkés-zöld monitornak csak két füstoszlopa látszik. A sö-

tétben is látszik, semmi más : a vízcsillám sávja és fölötte a két vékony füstoszlop.

Egy ideig békés partok közt megy : a szerbiai rész is a mienk. Aztán elkövetkezik jobbfelől az ellenséges part, teljes gőzzel halad a hajó, háta mögött a kis Patrull-Boot, a monitor adjutánsa, az őrzőhajó. Szintén piszkos olív-zöld, alig látszik ki a vízből.

— Ma nem lőnek a szerbek, mi az ördög van velük ? — szól a parancsnok, Wolf sorhajóhadnagy. — Vigyázzatok, valami készül.

Húsz kilométert haladt már a »Temes« az ellenséges part mellett, amikor Misar alatt előbb a Klenovacska-Adához ért, majd ismét egy még kisebb névtelen szigethez. A fél kilométer hosszú sziget inkább a mi partunk felé fekszik, úgy hogy csak a jobb oldalán, tehát a szerb part felé hajózható. Itt mindig erős tűz szokta fogadni a hajót, a páncélok csak úgy kopognak, a homokzsákok porzanak, most alig egy-két lövés hangzik el.

Túl a szigeten megint balra megy át a »Temes«, a tulsó oldalon municíós fede-

zékeket ástak a szerbek, hat Haubitz-lövést ad le a monitor, robbanások az éjszakában, a fedezékek municióstól szétlőve. A Temes ekkor megfordul és megáll. Fönt az árbócról szerte világít a reflektor sugara a szerb parton, minden csendes. Így áll a monitor néhány órát.

Éjfél után két órakor visszafelé indul. Az árbóckosárban Sch. József ül, dombovári legény. A parancsnok és egy hajótiszt a parancsnoki híd páncélja közt, lejjebb az ágyútoronynál egy fregatt hadnagy. A monitor zúgása hallik csupán s a két füstoszlop látszik, 2 óra 28 perckor — amikor megint a kis, névtelen sziget mellett halad a »Temes« — egyszerre alulról emelkedik a hajó, a víz világos lesz, utána a detonáció: a monitor első részének jobb, tehát most már a sziget felőli oldala aknára ütközött.

Sötét testek emelkednek a levegőbe, a hajót rettenetes rezgés fogja el, a Száva vize szökőkútszerűen borítja el a fedélzetet, ebben a pillanatban a szerb partról folytonos sortűz indul. A pokol nyílt meg. És a parancsnok hangja hallik:

— Teljes gőzzel jobbra, fel a parthoz !
Vészjelet ! Tüzelj !

Minden ágyú töltve volt, beigazítva, de csak később a Haubitzot lehetett még elsütni, újra tölteni már ezt sem, a muni-ciós torony összedőlt, bezuhant a vízbe, be az ágyútorony is. Innen négy embert vetett ki a robbanás ereje, kettőt megölt, egyet halálosan megsebesített, K. F. tüzér-altisztet feldobta a levegőbe, a karja eltörött, eszméletlenül fekszik a fedélzeten, a Haubitz mellett ; a nehézágyút a sorhajóhadnagy a hajó ingadozása közben beigazítja és elsüti : a parton a szerbek előbújtak és a vízre akarnak jönni.

A Haubitz még megtette kötelességét, a gránát bevilágítja a szerbek összeszaladt csoportját s irtózatot pusztítást visz végbe köztük.

Megint csak a vízhez merészkednek a szerbek, hiszen este óta lestek a zsákmányra, hagyták a hajót előre menni s valószínűleg nehéz rudakkal igazítva küldték az aknát a hajó felé, felülről lefelé.

A kis őrjáró hajó csak egy percre várt, nem jön-e újabb robbanás, ezalatt pa-

rancsnoka : T. fregatthadnagy beigazította a gépfegyvert a mozgolódó szerb partra és folytonos tüzelés és ellentűz között a »Temes« mellé jött, amely zakatolva, nehezen mászott a mi partunk felé, lehetőleg a parthoz, hogy el ne süllyedhessen.

A kis őrző hajó félóraig állt a monitor mellett s megakadályozta, hogy a szerbek a vízre szállhassanak. A szigeten felül és alul, ami oldalunkon előjött az őrség, fél óra alatt mindenkit összeszedtek a monitoron, de harmincnégyen hiányoznak, ezek azok, akiket a robbanás ereje megölt s a vízbe dobott.

K. tűzmester, akit a páncéltoronyból vetett ki a robbanás, még él, ő és Sch. József, a karja törött dombovári fiú egymás mellett fekszenek az őrző hajón. Ez háromszor fordul, előbb kivisz mindenkit a partra, aztán el megint, három fordulóval, Jarakba a kórházhoz. A tisztek közül csak St. fregatthadnagy szenvedett könnyebb sérülést, a megmentettek között nyolc sebesült van.

 Közülük csak Kozojet szenvedett ki délre, a többi meggyógyul. A szép szál,

fekete, göndörfürtű tűzmester most a Szent Mihály lován fekszik, lepedővel leterítve. Egymás után jönnek a katonák, honvédek, tüzérek, pionírok és saját társai: huszárbuzban és bakasapkában, a hogy épen száraz ruhát tudtak kapni. Felemelik a lepedőt, az egészséges piros arc már mosolyog, de ekkor megfordítják: a másik fele összeégve.

Mellén a halottnak Kriegs-Medaillon van. Kínában kapta, a boxerláadás idején. A keresztet a bajtársak a kezükkel megfogják és aztán a lepedőt megint leengedik a Szent Mihály lovára.

Országos Széchényi Könyvtár

AZ ŐCSÉNYI PAP A SÁNCÁROKBAN.

Sevarice (Szerbia), október 25.

A brigadérosnál voltunk tegnap, amikor valami jelentés jött. Szólt a brigadéros :

— Ja, das kann man halt schon thun. Der Regimentspater soll morgen früh hinausgehen zu ihm.

Sötét hajnalban, mikor a palástját göngyölte be, akkor ismerkedtünk össze nagytiszteletű Okos Gyula református lelkész urammal, a regimentspáterrel, béke idején a tolnamegyei Őcsénybe valós. Együtt mennénk ki a svarmléniába. Szólt a tiszteletes :

— Nagyon is megszomjuhozának híveim az Úr igéjére, kimegyek hát bizonyynyal.

A tiszteletes először jött tűz alá, némi

megilletődéssel szállt fel a szekérre, előttünk Kertész százados lovagolt.

Aztán leszálltunk s bizony az Úr szolgálájához nem méltó sáros ánzugba jutottunk az ezredeshez, aki sárból vájt gyönyörű földalatti palotában lakik, az árkok összefutásánál még kis kertet is csináltak neki, kukoricaszemekből kirakva a földben :

»Hötzendorfi Conrad-telep.«

A kertben csak pirosbogyós virágok vannak, vázákban. A vázák srapnell-hüvelyek. Előttük földből asztal, földből pad, gyeptéglákkal kirakva. Snapsz van rajta.

Aztán tovább vándoroltunk még egy órahosszáig, a futóárkoknak minddenütt nevük is van már : »Ferenc József-körút«, »Mollináry-utca«, »Krausz Alfréd-út«, »Krausz apánk-tér« és így tovább. Ahol fordul az árok, ott új utcanev, pedig de sokszor fordul. A latrinákhoz vezetőket : Petár-útnak nevezik.

Az ötödik századhoz értünk el először, a kapitány elmondja, hogyan lesz. Nem lehet másképen : a legszélesebb fede-

zékbe a pap áll be, kétoldalt az árokba áll fel a legénység, aki nincs elfoglalva a fegyverrel. Egy fedezékben három-négy lő-rés van, ilyenkor reggel elég, ha egy-egy áll a fegyvernél. Kétszázhatvan lépésre vannak tőlünk a szerb fedezékek, ők folyton puffogatnak, ha valami fát ér a golyó, nagy dudorászva száll tovább a geller.

A pap elszántan felveszi a palástot, kezébe imakönyvet vesz, a katonák már összejöttek, aki nem fér el a fedezékben, legtöbb az árokban guggol le, leveszik a sapkájukat s áhítva figyelnek a papra. Csengő baritonján, de halkán szól az Úrnak szolgája: »A mi könyörgésünk, a mi imádkozásunk légyen az Atyának, Fiunak és Szentlélek Istennek nevében. Ámen!«

Aztán rövid imát mond, ekkorra már kicsendül hangja, miközben fölötte folyton röpködnek a golyók, ima után pedig elmondja a textust:

— Mai beszédemnek alapját Mózes V. könyve 20-ik részének 1—4. verséből vevém.

— A szeretet Istenének nevében állok előttetek, itt akarom hirdetni az Ő csodálatos dolgait, itt, ezen a helyen, ahol jobbról-balról ezer gyilkos fegyver példázza a próféta szavait : »csak egy lépés köze van az életnek és halálnak«. Első pillanatra talán ellentmondást fognátok szavaimban keresni : ugyan miképen lehetne *itt* Úr Istent és az *ő* hirdette szeretetet dicsérni ? De emléketekbe idézem az Úr Jézus cselekedetét, aki maga is korbácsot ragadott kezébe, mikor a szent helyen kufárokat látott és aki szólt imígyen : »Nem azért jöttem most, hogy békeséget hozzak, hanem hogy fegyvert a bűn és a gonoszság ellen.«

— Fiaim, testvéreim az Úrban, itt van, itt, előttetek a bűn és a gonoszság és ti néktek most hazátok szeretete, apáitok vére, szeretteitek nyugalma, gyermekeitek jövője adja a fegyvert a kezetekbe : a gonoszság és a bűn ellen ! Azt a korbácsot, amit Urunk Jézus felemelt, az Úr Isten a ti kezetekbe adta most, hogy lehetetlenné tegyétek ennek a gonosz szomszédnak minden áskálódását, pusztító ter-

veit ! Akik földeiteket, barmaitokat megkívánták, akik ártatlan gyermekeiteket felkoncolni akarják.

Az emberek mozgolódnak, két lépésre van a paptól a fedezékből kidugott fegyver mellett álló katona, ez is, meg többen elsütik a ravaszt, ami puskáinknak mély dörgése van, a szerbeké csattog. Nehányan a szemüket törlik, kérdi csendesen a százados :

— Was spricht Er ?

A tiszteletes aztán tovább folytatja :

— Fiaim, Testvéreim, nagy időknek küldöttai vagytok, a mult int és a jövő tekint felétek. Ha ti hősök lesztek s igazságos ügyünket az igazságos Isten akaratára szerint kiharcoljátok, akkor nem hiába folyt vére apáitoknak Mohácsnál, száz más csatában, a piski-i híd mellett nem hiába harcolt oroszládként a magyar. Nektek szól az Úr Jézus szava : fegyvert hoztam a bűn és a gonoszság ellen, legyetek hősök, ti kis csapat, akik most körülöttem álltok : mi csak győzhünk, mert nekünk az igazságban győznünk kell.

— És fiaim, testvéreim, ha közületek valaki megsebesül, ne sajnálja azt és békességgel viselje. És ha hősi halállal kell fizetni a győzelemért, büszkén és bátran hunyjuk le szemünket, hogy e hősi halálban odaléphessünk az Úr, az igazságos Isten mindenható kegye elé, mondván :
 »... ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam, végezetre eltételezt nekem az igazság koronája !«

A pap most széttárja a karjait és szinte harsogva mondja, biztosan elhangzott a szerbekhez :

— Megáldjon, Testvéreim, benneteket az Isten és győzelemre menjetek ! Ámen. Miatyánk Úr Isten, ki a mennyekben vagy ..., kezdte az imát csöndes, monoton hangon. Most megint szólt :

— És most el fogjuk énekelni a XXXV. zsoltárt. Ki fog velem intonálni. Van-e itt köztetek talán egy kántor ?

Mozgolódás, egy káplár lép elő, szól :

— Én vagyok itt, megismersz-e Gyula ?

A pap ránéz, kitarja a karját :

— Te vagy az, László ?

Összeölelkeznek, mondja a tiszteletes :
 — Laczkovics László néptanító Szatmárgörbedről. Lévita. Együtt voltunk a teológián Sárospatakon.

Aztán csöndesen megkezdik az éneket, a két jóbarát, a pap és a lévita, aki tegnap óta káplár :

Perelj Uram perlőimmal,
 Harcolj én ellenségimmal . . .

És száll a zsoltár, mind többen énekeltek, most már harsog, odaát kinéznek a szerb fedezékekből, itt-ott egy fej látszik, ami fedezékünkéből sortüzet adnak a katonák. Így szólt tovább az ének.

Igy járt a pap, századtól-századhoz.

A GÖRBEDI LÉVITA.

A Jerez folyó partján (Szerbia), október 27.

Okos Gyula tiszteletes úr, a református regimentspáter és a szatmárgörbedi tanító és lévita : Laczkovics László káplár, a két régi jó barát együtt járták végig a századokat a rajvonalba. És a földben, a fedezékek alatt együtt dicsérték az Urat a szép zsoltárokkal. Amint a futóárkokban egyik helyről a másikra mentek, — és a palást bizony sáros lesz és a fejüket lehajtva kanyarodnak ide-oda, mert igen nagyon zizegnek, vagy ha fához ütődnek, hát pattognak s utána dúdolnak a golyók — hallom, ahogyan emlegetik a pataki kollégiumot : emlékezel-e ? . . .

Az út az árokban.

— Hogy megy a sorod ? — kérdi a tiszteletes.

— Köszönöm, jól. Szép kis családom van. Kis leányom, Pötyinek hívjuk. Kedves, jó feleségem. Patakról Székelyhídra kerültem kántornak, ott ismertem meg. Megszerettem. Aztán jöttünk Görbedre, mert hogy ott nincsen pap, kell a kisegítés. Persze most a nyáron berukkoltam, senki sincs . . .

— Hol van most a család ?

— Székelyhídon vannak az apósomnál, Gönczy József építésznél.

— Hát itt hogy élsz, mikor lettél káplár?

— Tegnap. Jól élek, szívesen harcolok, szeretem a hazámat. Nálam nem frázis a haza.

— Sokszor mégis, ha a családod . . . ? Hiszen tudom, mindig bátor ember voltál...

— Barátom, a családom mindig velem van gondolatban. Nézd, ha Rasttag van, verseket is szoktam írni. Régi rossz szokás. Néptanító mulatsága.

— Hiszen hányszor élveztük Patakon . . .

A vers előkerül a zsebből, a lévita nekem adja. Eltettem a kis papirost az okmánytáskámba, akkor még semmi céloom nem

volt vele. Most aztán idenyomatom betűszerint, ahogy előttem ceruzával sáros papirosra írva áll :

LEVÉL.

Irom e levelet Petár országából,
 Petár országának svarom léniából ;
 Kedves feleségem ! Itt is rád gondolok
 S a mikor alhatok, felőled álmodok.
 Hanem ez ritkán van, mert keveset alszom,
 Azért hát többnyire ébren álmodozom,
 Álmaimnak tárgya egy szép kedves asszony,
 Mondanom sem kell tán : Te vagy az, angyalom.
 Te vagy az, Te vagy az, akit úgy szeretek ;
 Hogy még e mostoha sorsban sem feledlek.
 Esténként, amikor felhangzik a lárma
 S hangzik a vezényszó : »alárma, alárma«,
 A mikor az ágyúk dörögnek, csattognak
 S a kézi fegyverek veszettül ropognak,
 Amikor a halál tartja aratását
 S lövik az embernek barátját, pajtását,
 Amikor a pokol feljön a világra
 S veszedelmes tüzét ontja a bakákra,
 Amikor egy biztos, nyugodt percünk nincsen
 És nincsen más reményünk, egyedül az Isten
 S a mikor a fegyver erdőrdül kezemben :
 Akkor is csak Te vagy, Drágám, az eszemben.

Igy szól a vers. Mondta a tanító :

— Jó lesz emlékül.

Aztán szétmentünk. A tiszteletes S.-re ment vissza, útközben ötven lépésre csapott le tőle egy gránát, még kíváncsian nézte, hogy mi süvíthet olyan nagyon felénk s ha a kísérő katona le nem rántja az árok fenekére, ott pusztul a légnyomástól. Laczkovics tanítóval mi egyideig még együtt mentünk, aztán mi is elváltunk, ő balra az 5. századhoz, én egy másik zászlóaljhoz, a Jerez folyó felé.

Mindez tegnap volt, vasárnapi napon.

Az üzenet.

Ma, kedden, egy füzes közt átmentünk a Jerez folyón. Ez az ezred már túlvan van. Az volt a mulatság, hogy a zsebkendőt a Jerezben mossuk ki. Délben aztán nagy ebéd volt. A zászlóaljparancsnokban régi, kedves ismerősömmre találtam én is : Sz. Ferenc százados. Legutoljára Budapesten az Operában találkoztunk, mindig olyan finom, kivasalt katona volt, most fazékkal a kezében maga főzött földalatti tűzhelyen.

Hiszen nem hiszi senki, aki nem látta,

hogy micsoda vár és város van ott a föld alatt. Micsoda energia és munka kellett ehhez. És otthagyni, még tovább menni, ez az igyekezet.

Ebéd alatt hallom, amint fent az árokban egy hang kérdi :

— Hun van az a civil úr ?

— Gyere le, itt van.

Egy káplár mászik le, haptákba vágja magát és szól :

— Alázatosan jelentem a százados úrnak : a káplár Laczkovics azt üzeni a Fényes civil úrnak, hogy tesszen eljönni a Hirsplacra, beszélni szeretne vele. Meglőtték.

— Hol, mi baja van ?

— Patrullba válalkozott, a mellén ment be a golyó, a hasán jött ki.

— Hova vitték ?

— A 38-as Hirsplacra maga mászott be.

A lévita beszédje.

Mentünk. A káplár az úton beszélt : mindig nagyon bátor volt a Laczkovics. Most harmadnapja is azért lett káplár.

Őt is a P. százados úr húzta ki egyszer lábánál fogva a bajból. Beszért mindenfélét, siettem nagyon, csurgott az izzadság rólam, sokáig kellett menni, egész más rajonba.

Szétszórtan néhány óriási tölgy áll a mezőben, törzseik puskagolyók százaival vannak fehérre kipontozva. Egy fehér kis ház, ott a vörös lámpa, az jelzi a segélyhelyet, zászlót nem tűznek ki, mert annál jobban odalőnek a szerbek.

Éjjel deszkával takarják el a lámpa ama részét, amely az ellenség felé világítana. Pedig másfél kilométerre van a szerbektől.

A fehér kis házhoz is árok vezet, egészen az ajtóig. Sanitécek ácsorognak benne, pipáznak. Szűk bejárón a konyha, jobbra az orvos szobája : dr. S. főorvos. Balra elsötétítve a szoba. Berakva az ablak téglával. Nem a világosság, a golyók miatt.

A földön szalma van, szemem megszokja a homályt, a sarokban ott fekszik Laczkovics László. A kezét felemeli egy kicsit. Letérdelek mellé, szól :

— Köszönöm, hogy eljött.

— Hát már hogy mondhat ilyet. Hála

Istennek, nem életveszélyes a dolog, csak nagyon mozdulatlanul feküdjék.

A keze már jéghideg volt és szomjazott, de szót fogadott, kiköpte a vizet. A reménységet azonban visszautasította :

— Uram, nem félek a haláltól. Tudom, hogy végem van. Az estét már nem érem meg, azért kérettem gyorsan, bocsásson meg érte. Szíveskedjék értesíteni a feleségemet. Kiméletesen. És tessék neki megírni, hogy bátran és nyugodtan haltam meg. Szívesen, a hazáért. Ne bánkódjék, tudom, hogy emlékében maradok mindig, ez jól esik.

Igy mondta.

— Pihenjen egy kicsit, ne beszéljen annyit — mondom neki.

— ... van egy öreg nagynéném, Pozsonyban lakik, Széchényi-utca 9., özv. Könyöky Józsefné ... tessék kivenni a levelét, itt van a blúzomban. Tegnap kaptam, kérek egy kis vizet, igazán kiköpöm, pedig olyan csunya köpdösni. Talán egy zsebkendőt kérnék.

— Lássá, nem is véres a köpés, ez nagyon jó jel.

— . . . ezt írja, tessék elolvasni, hetven-négy éves asszony : halálmegvetéssel küzdj, kedves öcsém, ne félj a haláltól. Tessék megígérni, hogy meg tetszik írni neki : úgy mentem, úgy halok meg. A hogy Gyula idézte tegnap, csak egy lépés köze van az életnek és a halálnak. Szegény kis Pötyikém. Csókolom mindnyájukat.

Megtiltottam a további beszédet, holnap még el fogok jönni, addig nem fogjuk szállítani, amíg jobban nincsen. Könnyedén kellett tőle búcsúzni, ez nagyon nehéz volt. Nyugodtan, melegen szorított velem kezét a hideg kezével. S. doktor ott maradt vele. *Országos Széchényi Könyvtár*

A patrull.

Beszéltem Laczkovics patrull-társaival. Hárman mentek ki megvizsgálni, hogy egy dombon az elhagyottnak látszó szerb fedezékben van-e valaki. Közel kúsztak már hozzá, mikor a tizedes szólt :

— Káplár úr, ne menjünk tovább, zajt hallottam, baj lesz.

— Akkor nem tudnám elvégezni, amit rám bízta.

És maga ment. Odakúszott a fedezékhez, benézett, a fedezékek csakugyan üresek voltak, de a távolabbról jövő, röpködő, sok golyó közül — vagy talán valahol elbújt néhány katona — egy a jobb mellén, felülről lefelé találta.

*

Késő este S. főorvostól cédulát kaptam : »Szegény Laczkovicsunk csakugyan kiszenvedett, épen most. Nem szenvedett, nyugodtan halt meg. Hős volt, gyönyörű példája az embernek.«

A magyar néptanító, a görbedi lévita, a patrullba küldött káplár-hősnek sírja szép, nagy tölgyfa alatt van.

KÜZDELEM A FÖLDBEN.

Szerbia, Tabanovics alatt, október 29.

Az első lépés.

Az őskor ismétlődik meg.

A puszta, szinte rommá lett földön megjelenik az Ember. Bújva, kúszva, az éj felhős sötétségében mászik előre, a haraszt zörrenésére hirtelen megáll, hogy figyelje az ismeretlent. Aztán lelapulva halad tova, amíg neki kedvező helyzetet talál. Talán vakondturások vonala, vagy esővízmosta süppedés. És hozzá kezd : berendezkedni.

Kezével sepri össze a földet a feje elé. Nem tud eleget összesöpreni, most már a körmével vájja elő, közben megreppen, mintha mozdult volna előtte valami. Aztán folytatja. Mikor annyi föld van már előtte, hogy hasonfekve, fejét az el-

takarja : két kezével lassan leoldja magáról a félméteres kis ásót ; hátára volt kötve, hogy ne zörögjön, ha mászik. És a kis ásóval maga alól vájja ki a földet. Most még az ásó fejénél fogja a nyelet. A kis föld nő, egyre nő, már meg is tapicskálja a vassal, hogy összeálljon. Az infeszített munkától az izzadság csorog az emberen, nincsen megállás.

Valami árcskéle támad a mindig nagyobbodó földhányás mögött. Olyan hosszan és olyan szélesen, mint amilyen az ember teste, de legmélyebb a vállnál, legkevesbé mély a lábnál. Teste megmegrezzen az ásó embernek, amikor elzizegett a vész fölötte, a folytonos durrogás között, ami már az éj csöndjéhez hozzátartozik.

Lassanként ovális alakban gödör képződik, akkor látod csak meg : jobbra is, balra is kis kupok vannak, talán tíz-tíz lépésre.

 Pihen az ember, megjelenik a társa. Ahonnan ő maga jött, második ember jön, kúszva, lopva. Aki eddig ásott : átveszi a fegyvert az érkezőtől, ráteszi azt a kiásott

földkupac tetejére és hasonfekve vigyáz, a puskacső vége kinyúlik a kupac tetején. A másik tovább ás. Szürkülni kezd, de ködtenger lepi el a kilátást, mire mindketten, lehajolva ugyan, beállhatnak a gödörbe. Amilyen mély a lyuk, annyi előttük a domb.

És akkor már szélteben ássa az árkot az ásó ember : mindenik jobboldalra magától, míg el nem éri a másik gödröt. Hátról pedig, ahonnan jöttek, társaik, a régi állásokból függőlegesen egy-egy összekötő árkot ásnak rá az új frontra. Némely helyütt nincs összeköttetése a frontnak, akinek ásni kellett volna : mozdatlan fekszik a földön, társa még nincsen készen az összeköttetéssel.

Odarántják a legközelebbi gödörhöz. Ha dobban a szíve, behuzzák magukhoz. Amint kész a visszafelé vezető összekötő-árok, leadják a jelszót :

— Tovább adni : szanitéc-patrul, előre !

A terjeszkedés.

Már kész a régi állásból érkező összekötő árok : most fatörzseket, fagalyakat szál-

lítanak. A szélétben ujonnan ásott árok-
ból mélyedések nyúlnak előre, ezek a
mélyedések : a deckungok ; ezekre teszik
rá a fákat tetőnek. Világos van, a köd
is felszállt, folytonos puskaropogás, a
kéz és fejszerűlések ideje. Itt-ott hallik
megint :

— Tovább adni : szanitéc-patrul !

És megyünk a trág-bárokkal. Az ördög
sem hívja hordágnak. Megesik, hogy
szanitéc kerül a saját rúdjaira.

Már a gerendák is fent vannak a fede-
zékekben, kukoricakóró, föld jön rájuk,
minden fedezékben három-négy lyuk az
ellenség felé, ugyanannyi fegyver csövét
dugják ki. Hogy ne mozogjon : beigazít-
ják a fegyvert a távolságra, most száz-
hatvan lépés, aztán földet raknak rá.

Most megvan a védelem, jön az élet
szükséglete. A földbe, a fedezékekben ágya-
kat ásnak maguknak az emberek. Tisztek-
nek külön szobákat. Vaszurót hoznak,
mélyen lefúrnak, felbuggyan a víz, kiszé-
lesítik, körülrakják, kész a kút. Vakárkot
ásnak : latrináknak. A végén gödör s két
földoszlopra fatörzset tesznek föléje, még

feljebb és hátrább egy másikat, ez utóbbinak neki lehet támasztani a hátat.

Most, mikor már mindez megvan, jön a művészet. A tisztek szobáinak árokfalát kicifrálják, a kecskeméti bakák oszlopokat faragnak a sárba, kukoricaszemekkel rakják ki. A jászok, a kunok sárból máslikat kennek fel, szalagok futnak le a ház oldalán s hogy legyen a tiszt uraknak hol borozgatni: az árokból visszafelé nagy mélységet ásnak ki: amfiteátrum, három-négy szinttel. Gyep téglákkal rakják ki a különböző szinteket, az ősz ezerszínű leveles ágait ültetik be a földbe.

— Na, verje ki a csoda, ellennék itt a babámmal is. (Ezt a katonák mondják.)

Mellettük jágerok vannak, kedves, jó Wien-melléki fiúk, azok meg apró kis rózsakoszorúkat kötnek bele a kapitány úr házába, másutt I. Ferenc József és II. Vilmos ujságból kivágott képe, szép sáramában. Alatta sárbetükkel:

Ich Hab' Einen Kameraden,
Einem Bessern Findst Du nicht !

A Hilfsplatzon pedig piros papirosból kereszt és az agyagföldbe bevésve, szintén apró-virágos koszorúban :

Ob Feind, ob Freund, uns ist egal
Die Sanität hilft überall !

Aztán a három ezred átmegy egymáshoz : guntág, sógor ! Vágjon meg a szent, sógor, nálatok ilyen kis virág nyílik ? Ugyan ki tudjátok cirkalmazni.

Annyi ezer ember munkáját a spárga-telefonon jelentik be a Korpskommandónak :

— Die ... Brigade ist hundertfünfzig Schritt vorgegangen.

Előre jött az ember s az ember megpihen munkája gyümölcsében.

A fénypisztoly, a géppuska.

Péntekre virradó éjjel káplár úr Csótó sűrűen bocsátgatta fényszóró pisztolyaiból a lövéseket. Mint a rendes pisztolyok, olyanok, csak sokkal nagyobbak. Tizenkét centiméter hosszú, két ujjnyi vastagságú patronokat tesznek belé, 45 fok alatt ki-

lövik. A puskapor meggyújtja a lövedéket : a magnéziumoszlopot. Nagy ívben röpül a lövedék 3—400 méter távolságra, 30—40 méter magasságban, vakító kékesfehér világossággal szórva tele egész pályáját.

A figyelő magaslatoknál állunk. A fedezék tetején körülöldelve a lajtorja teteje s ez előtt egy vastábla, ki- és betolható széles retesszel : ez a figyelő. A fejet védi a vastábla, a szem előtt kihuzzuk a vasreteszt.

A hirtelen világosságnál meglátjuk, hogy *amit nappal elhagyott szalmakazalnak néztünk, az szalmakazal ugyan, de visszajáról szerbekkel bélelve.* Jó magaslatról lődözhetnek hát be a fedezékeinkbe. Őrmester úr Tóth József mondja :

— No, majd ellátom a bajukat. Alássan jelentem a főhadnagy úrnak, kimenőt kérek.

H. I. főhadnagy, a századparancsnok mosolyog :

— Csak vigyázzon ! Ha lövést tesz, jel, a gépfegyvert a kazalnak bocsátom.

— Tessék reám bízni. A világító pisz-

tolyokból most jobbra tessék lövetni, ne a kazal felé.

Elment. Nem telt bele több egy félóránál : kis, sárga világ látszott a kazal felől, pár pillanat múlva lángbalobbant az egész.

Akkor már a géppuska mögött állottunk. A fedezéken bokornak van maszkírozva a gépfegyver, vastag csöve a száraz ágak közt húzódik meg.

A Vormeister a védőpáncél mögött szinte a gépre támaszkodik, kinéz a páncél nyílásán, az irányzékot már előbb beigazította a kazalra, a gurtli már benn van a cső tövében. Kétszázötven töltés egymás mellett, széles bőrszalagon, a patronokat külön-külön átfutja a keskenyebb felső szalag, úgy, hogy olyan az egész, mint a vizivadászatnál használatos vadászöv, amelynek szalagközeibe bedugják a patronokat s azok egyenként kihuzhatók. Ezt a szalagot eszi aztán a gépfegyver, automatikusan húzódik rajta keresztül, automatikusan ugrik ki az elhasznált hüvely. A parancsnok szól :

— Fünfzig Schüsse abgeben !

A gépfegyvert három ember kezeli. A Vormeister: a Nr. 1.; a Nr. 2-es most kiránt a kezével a hosszú övszalagból egy patront, az 51-iket. A Nr. 1-es feltartja a kezét: kész! A Nr. 3-as megüti a Nr. 2-es hátát, erre ez a gépfegyver kétkarú emeltyűje alatt jobbhüvelykujjával megnyom egy gombot s a gépfegyver szól: pa-pa-pa-pa-pa . . ., hihetetlen gyorsasággal. A kazal lángol, lángja alakokat világít meg, amint lefelé másznak az árkukba. Válluk, fejük látszik s egy ordítás hallik: mintha segítséget kérne.

A gép megette az ötven patront, az ötvenegyedik üres lyukhoz ért, magától megáll.

— Salven-Feuer, zwanzig meter!

Jön a szórás, a kaszálás. Mint a vízipuska csövével, golyóval spricceli be a lángoló kazalt és környékét a gépfegyver. A Vormeister néhány centiméterre mozgatja az irányzékot. Az egyes puskák a mi fedezékeinkben tisztelettudóan elhallgatnak, a szerbeké köröskörül rettenetes sortűzet ad, a fénypisztolyokból megint röpöködnék az óriás csillagok, a kék fényben

látszik a vöröslángú kazal s a túlról való össze-vissza ropogást mintha csufolnánk ideát : pa-pa-pa-pa

Egész éjszaka helyiharc folyt, a hajnali ködben, vaktában, rettenetes lövöldözés volt, reggelre körülöttünk az akácfáknak már nagyobbára lombjavesztett koronái lefelé csüngtek a törzsekről : minden ágat eltalált néhány puskagolyó és kettétöredezve hajlottak a föld felé. Mintha valami víz tükrében látszanának.

SABÁC OSTROMÁNÁL.

Sabác előtt, november 1.

Ki kell mentenem magamat. Aki bent van a dolgokban, az csupán a szeme előtt lejátszódó dolgokat látja. Csak Budapest-ről tudják az egészet olyan pontosan megírni.

*

György Széchenyi Könyvtár.

Nálunk, Sevarice és Pricsinovics közt, azt hiszem, ott kezdődött, hogy csütörtökön hajnalban, mikor a köd felszállt, a szerb fedezékekből vagy harminc lépésre, tőlünk pedig százra egy ágon egy levél himbálódzott. Vagy tizenjelentkeztek, hogy ők behozzák, hátha meg akarják adni magukat a szerbek.

A századparancsnok-főhadnagy a törteli Sáfrány Lászlót és a karcagi Bögös

Istvánt küldte ki. Volt már a bakáknak a szerbekkel közös kútjuk ; éjjel a szerbek, nappal mi használtuk, csavargó kutyákkal küldözgették az üzeneteket, hogy egyik fél sem bántja azokat, akik vizet hordanak. Mégis lélegzetvisszafojtva néztük a fiúkat, amint másznak. Jobboldalt, félköralakban kúsztak a levelet himbáló bokor háta mögé, később már csak az egyiket látjuk, ennek az egyiknek aztán a kezét vesszük észre, amint elkapja a levelet s már ismét eltűnik, csúszik a földön. Hol lehet a másik, talán nem mert odamenni.

Egyszerre aztán mind a kettő visszajött. Vigyorogtak. Sáfrány László jelentette :

— Alássan jelentem a főhadnagy úrnak, a Bögös elment a levélért, én meg felgyújtottam egy kukoricadeckungjukat. Azt hiszem, gépfegyver van ott. Mindjárt meg tetszik látni.

Csakugyan valami elkezd odaát füstölögni, szól a főhadnagy :

— Te csirkás, hogy merted megtenni, hátha meg akarják adni magukat.

— De'jszen, instállom, főhadnagy úr, nem olyan levél az, akiben megadás van. Nagyon szép papiros ez. Akkor csak cetlit küldenek.

A levélben csakugyan, gépírással, hírek voltak, hogy milyen nagyszerűen állanak az oroszok, már Debrecen felé mennek. Aztán szószerinti fordításban a következők voltak: »Ti pedig kulturnép vagytok-e, hogy idegen ország minden jószágát, a nép vagyonát elszeditek, szégyeljétek magatokat, gyertek át hozzánk, jó dolgok lesz.«

Tóth Zsigmond őrmester, már öt ütközetben vett részt, csendőr volt azelőtt, kitüntetést is kapott, azt mondja:

— Ezeknek nagyon szorulhat a kapcájuk. Akkor szoktak ilyeneket irogatni.

Előre!

Az őrmesternek igaza volt, délután már mindenfelől csendesebb volt a lövöldözés. A parancsnok kiküld egy négyes patrullt, Rabanek Gábor, Koháry Károly, Biró Ferenc, Dayka Lajos, csupa fiatal rekruták,

estére a sötétben visszajönnek : az első fedezékek üresek. Éjszaka tíz órakor parancs jött : előre !

Rajvonalban, készen tartott fegyverrel, az egész század megindul, az órszemek elől, csend, sehol nincs semmi lövés. A bakák a szerb fedezékek nyomorúságos voltán mulatnak, arra voltak legbüszkébbek, hogy ők sokkal különbet ástak : a kutyámnak is különb helye van odahaza . . . Csakugyan szűkek és alacsonyak a szerb fedezékek, a fölējük hordott földrétegbe azonban házakról lebontott köveket és cserepeket hordtak. Mind az asszonyok csinálták a fedezékeket, mint ahogy az összes szanitétsszolgálatot és tábori ellátást is az asszonyok végzik. Szoknyákat találtunk, véres katrincákat.

Valami megrendítő volt a kép, amint a villamos zseblámpát bedugva egy-egy fedezékbe, az asszonyi holmik előkerültek. Főzéssel nem sok dolguk lehetett, mert legtöbb helyen sült kukorica csutkáit találtuk és kirágott tökmagot. Azt meg kell adni, hogy rettenetesen kemény, elszánt ellenség. Ha ez a nép megkótyago-

sodott eszű agitátorok és ügynökök helyett kulturvezetés alá került volna!

De a pricsinovicsi iskola tantermében magam láttam az egyetlen iskolateremben: a baloldali falon Nagyszerbia térképét festette fel a tanító, Pécsig és Temesvárig terjed rajta Nagyszerbia, de a legérdekesebb, Görögországból is elvéve a nagyobbik rész. A görög szövetségestársat is felosztották már maguk között. A jobboldali falon pedig, ahol más nemzetek iskolájában a tanító katedrája vagy asztala szokott állani, ott nagy cellövő tábla volt, s a gyermekek tele lődözték az iskola falát.

Országos Széchényi Könyvtár

Sabác felé.

Tabanovics előtt a Jerez egyik kanyarulatánál fedezékeket találunk, balról a mienk, jobbról a szerbeké, megmértem a távolságot: negyven lépés volt. A pici kis folyó, voltaképen csak szélesebb patak, mindössze nyolc lépés széles, feküdt közöttük, két oldalán akác- és fiatal fűzfákkal. A reggeli világosságban e fákat megnézni, valami csodálatos volt. A szó legszorosabb

értelmében ronggyá lőtt fasorok. A vékony törzsek szilánkokban és cafatokban lógtak, alul a földön egész ágszőnyeg. Ahogy a fedezékekből napokon át folyton lövöldöztek, sok tízezer golyó vágódott itt a fádba.

Tabanovicsot előttünk már el is foglalták, az éj folyamán borzasztó ágyúzás volt előttünk, mire a faluba a bakák beértek, minden ház srapnellgolyóktól összeyuggatva. Pénteken Tabanovicsban. Szombaton már rettenetes ágyúzás hallik Klenák és Sabác felől, mi Mayurtól balra haladunk a Száva felé.

Vasárnap kezdődött a tánc. A tüzérség tisztító előmunkálata. Egyfelől Tabanovics alatt félkörben, egészen a Száváig, másfelől a Száva tulsó oldalán Klenák alatt, a klenáki alsó állomás és a falu között elhelyezett ütegeink ontották a gránát- és shrapnellesőt, a föld rengett bele és a lövedékek süvítése valami felejthetetlen szimfóniává vegyült.

Viszont a szerbek Sabác körül fedezékekben és a sabáci házak padlósaiból borzasztó puskatüzet bocsátottak hirtelen

ásott kis fedezékeinkre, ahol legelső helyen a hős nagyváradi fiuk voltak. Minden ezred nagyszerűen viselte magát, hiszen a szerbek elszántan védekeztek, de minden katona és minden tiszt, a Platicevóból figyelő léghajónk tisztjei is s a monitorok parancsnokai: a nagyváradi ezredet emelték ki.

Ezek nem a Száva, de a sabáci másik oldal felől, egymásután három szerb fedezéket sturmoltak meg a sabáci házak tetején elhelyezett gépfegyverek, puskák és szerb ágyuk tüze között.

Nekem most vissza kellett fordulni, nem szabad tovább előre mennem, átkelek a Száván s a tovább történőket a Száva tulsó partjánál, részben a klenáki alsó vasutállomás épületének a padlásáról nézem végig, részben pedig közvetlenül a Száva vize mellett levő fedezékekben. Két lépésre a víz, a tulsó parton, szintén egészen a víz mellett, a szerb deckungok. A víztől talán hat lépésre.

Útközben, amint visszamegyek, a X. honvédhuszár népfelkelő-osztagot találok, ez a csapat a napokban kapott két

tiszti és tizenöt legénységi kitüntetést, eddig öt ütközetben voltak. Oldalvást egy bakatiszt és egy katolikus pap lovagol hozzájuk : Korányi regimentspáter. Előugrat a páter és szól :

— Sind Sie deutsch, vagy magyarok ?

— Magyarok vagyunk.

— Megálljatok ! Az Úr Jézus nevében feloldalak benneteket minden bűn alól, tiszta lélekkel szálljatok harcba, az Úr Isten oltalmazzon és vezéreljen benneteket ! Amen.

A páter lova kicsit ugrándozik, mialatt jobbkezevel keresztet vet a csapatra, áldásra tartja fel a kezét, a katonák jobbra arcot csinálnak s mennek tovább, hogy készenlétben legyenek. A páter folytatja útját, vissza, Sevarice felé.

Az ostrom.

Vasárnap délelőtt kilenc óra, két 18-as nehéz ágyunk mellett állok. Egy zászlós fején, sapka helyett, telefonpánt, a fülén a két kagyló. Balkezeben jegyzőkönyvet tart, jobbujában a ceruza,

A két ágyú — mindegyiknek külön gépezete van, amivel a töltést beteszi, külön sín pár vezet a keréktől, ahol a lövés után felszalad az ágyútest s azután ismét precízen oda vissza, ahol állott — beásva a földbe.

A zászlós szól :

— Tempierung 22., $\frac{2}{4}$! Elevation bleibt.

A tüzérek a töltőgépezet kerekét forgatják, a Vormeister az irányzékot beállítja, mindez negyedperc, hangzik tőlük :

— Zweites fertig !

— Erstes fertig !

— Lage !

A tüzérek visszaszaladnak tíz lépést, az egyik tüzmasternek kezében vasfogantyú s azon egy lánc. Mikor a tíz lépést megszaldták és a lánc kifeszül, a tüzmaster erősen megrántja a láncot, rövid villanás látszik s borzasztó légnyomás, a szájak kitátva s mennydörgésszerű robaj közt indul útjára a 65—65 kilogrammos lövedék. Vékony füst száll az ágyúgépeknél, megint dirigál a zászlós és a két ágyú legénysége versenyez, melyik tud gyorsabban tölteni,

L. zászlós — polgári életben mérnök — serkenti őket :

— Fiuk, a kettős lefőz benneteket.

A falu másik végén a gyorstüzelő ágyúk adják a szalvékat, süvitenek a srapnellek s most menjünk oda, a szávaparti alsó vasútállomás padlására, ahol P. tüzérfőhadnagy jobbkezeben távcsővel kinéz a padlásablakon, balkezevel a telefonkagylót tartja és dirigálja a zászlóst.

A padláslyuk előtt a vasuti sínek, mint valami fantasztikus hernyók, felgömbülve ágaskodnak a levegőbe, tizenhárom lépésre vannak tőlünk, tegnap egy ekrazitgránát vágott a sínek közé. Odébb négy vasuti kocszi megszenesedett vasváza, azokat felgyújtotta egy gránát. A szerbek láthatólag az épületet akarják eltalálni, egyik lövés a másik után csap le az épület körül, ezer kavics vágódik szét a nagy földszökőkút után.

Jobbra és előre a Száva széles vize csillog, shrapnellek fehér füstje robban szét fölöttük és mintha az angyalok az égből kavicsokat dobáltak volna a vízbe, felspriccel mindenütt a víz, A vízen túl Sabác város

összelődözött képe. A nagy vámházépületnek már csak részletei vannak meg, szintén a part mellett álló malomnak csak bádoggéménye, a házak oldalain hatalmas rések s a fedélzetek telelyukgatva.

Az ágyúszót egyszerre borzasztó puskaropogás tetézi. Sabác alatt ekkor sturmoltak először a mieink, hallik az ordítás s a rettenetes zshivajban a víz felől levő szerb fedezékek is vad tüzelésbe kezdenek, pedig itt, a klenáki oldal fedezékeiben nincsenek katonáink.

Átmegyek ide, ezekbe a parti fedezékekbe, mert figyelmeztet a főhadnagy, ő már látja füstjét a monitoroknak. Felülről, tehát Jarak felől előbukkan a Körös, nemsokára a Maros.

A monitorok fizetnek.

Kétszáz lépésre van a Száva fordulója, mikor észreveszem az első monitort, tőle száz lépésre jön aztán a másik. Az első a Körös, egészen odamegy a szerb partra, nincsen a parttól többre, mint harminc lépés, tehát a szerb fedezékektől negyven

lépésre. Egyszerre villanás látszik az olivzöld vasszörnyetegen, közel a kéményhez, tehát ahol a Haubitz áll. Mély bömbölés kíséri s a következő pillanatban elkezdenek a gyorstüzelő ágyuk dolgozni.

Végig, be, a szerb fedezékekbe. Magyarul nem tudom helyesen visszaadni: Flachbahn-Geschütze dolgoznak, amelyek rőppályája kezdetben teljesen egyenes. Ezekkel neki a szerb fedezékek földtömegének, nullra tempirozott srappellel, amelyek tehát épen 40—50 lépésnél robbannak, de különben is a fedezékek földjébe érve, az ütés révén is explodálnak. Sűrű föld száll a fedezékekből, amelyeknek kis lőrései egyszerre kiszélesednek, három-négy méteres földszökőkútakat dob ki belőlük a srappell száz golyója.

Visítás, ordítás, emberek ugranak ki, a monitoron álló gépfegyver: pa-pa-pa-pa, kaszálja őket, hullanak szerte, most a »Körös« megint megindul, visszafelé megy, laviroz, előre jön a »Maros« és bum-bum-bum, gránáttal söpri tovább a fedezékeket. Lángoszlopok csapnak ki a szerb földből, tíz méterre dobódnak fel a füstosz-

lopok. A két monitor fizet a »Temes« pusztulásáért. Ráhasalva fedezékem földjére, azon veszem magamat észre, hogy látcsővem üti az orromat s nem látok semmit, a kezem reszket az izgalomtól.

Talán az újságíró sorsa intézte, hogy a látcső szűk látókörétől elszabaduljak, hatalmas süvítést hallok és előttem kissé balra, a Száva vizébe zuhan a szerbektől küldött ekrazitgránát. Toronymagasságnyi vastag, két méter széles vízsugár szökik fel, később szakértőktől hallottam, hogy tizenkét méter magas lehetett. Az arcom, innen százötven méterre volt a vízsugár, telecsapódik vízzel.

Ahogy visszafelé nézek a monitorokra, egyszerre csak, tőlem jobbra s a szerb oldalon, kétrét hajolva negyven csukaszürke alakot látok előreszaladni, egy pillanatra kiegyenesednek, három lépést ugranak, amíg a szerb fedezékekhez odajutottak, néhány lövésük hallik s a következő percben a negyven baka már ott guggol a fedezék előtt, felénk, a klenáki part felé. Nem bírok magammal, kiugrok én is a deckungból és kalapomat lengetem, a bakák vissza-

integgetnek és a legszélső a kis, háromszögű fekete-sárga zászlót letüzi.

Tíz perc múlva újabb csapat jön, megint előbbre mennek ötven lépést, a monitorok már a sabáci part végén dolgoznak, túrják a földet s a kis háromszögű fekete-sárga zászló mindig előbbre és előbbre halad.

Két óra múlva a »Körös« gőzkomppal — az a neve, mint az egyik monitornak — átmegyek, a szerb fedezékek vérrel és hullarészekkel vannak telve. Bent a városban s a túlsó oldalon rettenetes ropogás folyik még.

Országos Széchényi Könyvtár

A SABÁCI ÁRKOK KÖRÜL.

Sabác, november 2.

Az »Andor« aknafogóhajó az éjjel elfogott a monitorok előtt egy aknát, ugyanott, ahol a »Temes« pusztult el. A kis, eddig névtelen sziget mellett — most már hivatalosan Temessziget a neve — egész aknamező van lerakva. Konstatálták azóta, hogy nem orosz, hanem 70—80 kilogramm ekrazittal töltött francia-angol aknák, melyeket csakis ezek kezelésében jártas aknászok tudtak elhelyezni. Szivaralakú, úgynevezett tengeri kontakt-aknák, a következőképen lehet őket leírni: vasmacska fekszik a folyó fenekén, erős dróton lóg az akna, amelynek egyik végén a torpedókról ismert kis propellergépezet van, ez automatikusan mindig 80 centiméterrel a víz színe alatt tartja a gépezetet. Az ekrazit a szivaralak közepén van, vas-

tag ércburkolatban s e burok két oldalán vízmentesen gyújtókapszlik vezetnek az ekrazithoz. Ezekhez a gyutacsokhoz azután a szivar felületén minden oldalról kis rúgók vezetnek. Olyanok, mint a vasúti kocsik ütközőrúgói. (A pufferek.) A vasmacska nem engedi elúszni az aknát, a hidrosztatikus propeller a vízben kellő mélység alatt tartja, ha aztán jön a hajó, oldalával valamelyik pufferhez ütközik...

Ezeket halássza most az »Andor«. Két uszályhajót tol maga előtt, önmagától balra az egyik, jobbra a másik, úgy hogy maga a hajó a középén és hátrább fekszik. Mint egy nagy rák, amely két ollóját tolja előre. A két olló, a két bárka közt pedig lécekből s a léceken sodronyból fonott háló van, amely a két bárka orráról mozgatható. Lebocsátható és felhúzható. Mint a rák, csápjaival mozog az »Andor« jobbra-balra, az akna a hálóba belekerül s ez aztán vasmacskástól felhúzza.

A pisztránghalászás mindenestre veszélytelenebb foglalkozás, mint ez az akna-horgászat.

Szűk kis fedezékek.

Irtam már, a gőzkompot is »Körös«-nek hívják. Kormányhídja két sor téglával berakva, a négy oldalon épen csak kis szelelőlyukszerű nyílás van hagyva a szemnek. A hajó ama részén, amely a szerb part felé néz, teremtettt lélek nem áll, a hajó orrán ugyan ismét háromszögletű téglarakás, de a szerbek magasan lőnek s bizony pattog a golyó. Ami pedig a hajó körül, fent a levegőben robbanó srappell-, vagy a vízbe lecsapódó gránátlövegeket illeti, — hiszen olyan szép szökőkutak szöknek most a Szávában és olyan folytonos a dörgés és ropogás — azokra is van védelem, legalább a saját gondolatunkban, matematikai számítás: muszáj a lövegnek pontosan a hajóra jönni? Olyan nagy köröskörül a tér, olyan hosszú s olyan széles a Száva (szélesebb folyó, mint a Tisza), mozog is a hajó, nehéz eltalálni. Az emberi bátorság első része az ember eme lutri-ösztönében leli magyarázatát. Vannak aztán magasabb lelki motívumok, amelyek az eshetőségek és az aggo-

dalom dacára bátran előrehajtják a katonát, vagy a hajóst, ez a lélek megnyilvánulása. Maga a fizikum azonban haszontalan, kártyás, játékos természet, amelyik mindig úgy ösztönködik: olyan széles körülöttem a víz, a föld, a levegő s olyan kicsi a golyó, viszonylag még a srápnellszórás területe is olyan kicsi, hogy muszáj épen idejutni annak a golyónak? Elfér mellettem is. Aztán a statisztika... Mi emberek, ha bajban vagyunk, mindjárt — mint valami bibliában — a statisztikában keresünk vigasztalást: száz közül hét...

Slepperekből rögtönzött hajóhídhöz ütközött a gőzkomp, csak egy nagyot kell ugrani, Sabác földjén vagyunk.

Elhagyott árkokban talán egy kilométert haladunk lefelé a Száva folyása iránt, ezeket az árkokat már előbb elhagyták a szerbek. Itt már csak piszok van, barna foltok a sárgásszürke agyagban. Itt még elvitték a sebesülteket, a halottakat is elhurcolták.

De aztán a rombadőlt várfok előtt 300 méterrel, szemben tehát a klenáki alsó kis indóházzal, még melegek a fedezékek.

Néhány órája, hogy megdolgozta őket a két monitor s a bentlevők vagy ott maradtak, vagy kiegyenesedve — ahogy a katonakönyvekben mondják: egész célt mutatva — futottak el.

Még puha itt-ott a sár, emberrészek hevernek. Objektíven, folyton az a gondolat kerekedik felül: hiszen nem szenvedtek, egy pillantás és végük volt. A mieink már elhordták a halottak legnagyobb részét, a sebesülteket, akik tehetetlenek voltak, már mind összeszedték. Aki elbújt a sötét zúgok valamelyikében, rossz zsákkal, földdel maszkírozta magát, az maradt, egy-kettő.

Némely vidéken, különösen románok közt lehet látni a faluvégeken olyan földbe ásott kis gabonavermeket, mint ezek a fedezékek. Másfél méter szélesek, a Száva felé kilyukasztott lőrésekkel. Két-három lőrés egyben. Alacsonyak, alig egy méter magasak és megint másfél méter hosszúak.

Sűrűn egymás mellett lehettek, de most legnagyobb részük összeomolva, a föld mélyen feltúrva bennük, mintha valami óriási gőzeke szántotta volna fel. De közbe-

közbe mély lyuk, itt robbant a gránát. Egy sebesültet visznek a katonák, kérdezem szerbül, hogy hívnak: Rado Milenkovichs. Tegnap az úton kérdeztem egyet, az is Milenkovichsnek mondta magát. Ennek a nyaka van átlőve. Ijedten nézi az arcokat, az egyik szanitét be akarja kötni, láthatólag azt hiszi a szerb, hogy a fehér calicot-val meg akarja fojtani. Odakap kezével a katona fejéhez s öntudatlanul megsimogatja annak szakállal benőtt arcát. A szanitét ellöki a kezét, de korrektül beköti a szerbet. És viszik.

Egy másik fedezék felülről szétnyitva fekszik. Úgylátszik, a nullra tempirozott srapnell vitte szét a tetejét. Rongyos, piszkos gazékötések, calicotvégek hevernek szerteszét, sárga, piros, feketeszínű szövött terítők, kockás mintákkal begyürközve a földbe, ahogy a föld rájuk omlott. Egy szoknyát húzok ki a romokból, utána néhány párnát, tele vérrel. Itt segélyhelyük volt. Hogy mennyi veszteségük volt, azt nem tudom, de hogy nagyon sok, az bizonyos.

Mindenütt rengeteg puskamunició.

Mind itt hagyták. Részben bádogládákban, részben már kirakva, de igen sok : új faládákban is, ezeket kapták mostanában. Francia jelzés rajtuk. Aztán hosszú, furcsa kis teknők : egy vastag gerendában tíz tálszerű mélyedés. A falvakban is találunk már ilyeneket, béke idején malacok részére valók lehettek.

Egy helyütt, ahol befordul az út az első utcába, 9-es ágyúmuníció fekszik, az ágyúkerék helye látszik, az ágyút még el tudták húzni, de a töltések már ott maradtak, szertegurulva.

Még most is folyik a puskaropogás. Legjobban jellemzi, hogy olyanszerű, mint mikor a szilvalekvár rotyog az üstben, de természetesen ezerszer erősebb a hang. És szóltak az ágyúk is, hozzánk és tőlünk, a cserepek összevissza repülnek, de most szakadatlanul dörögnek a szalvék és kifut a lekvár az üstből, úgy ropog a puska, eltart félóráig, aztán a ropogás mind gyengébb lesz : visszafelé szorulnak a szerbek a Misari magaslatokon. Azért folyik a harc.

A galambok.

Búcsuzik Sabác bevételének napja. Pricsinovics felől küldi utolsó üdvözetét, vörösen, szomorúan. A Száva fölött vékony szellő kerekedik, a gőzkompon visszamegyek Klenákra. A monitorok már sokkal lejjebb állanak, dróttalan távíron kapják a célt, lövik a menekülő ellenséget.

Az alkonyat szürkése kezd ráborulni a levelevesztett fákra, mintha takarná a meztelenségüket, egy katona int a templom közelében : balra lekerülni, sietni !

Parancs jött : a klenáki templom magas tornya kitűnő célpont az ellenségnek, le kell szedni. Nem Klenák miatt, hiszen ott senki sem lakik és eléggé össze van löve, hanem a mieink meg célzását Sabácban a klenáki toronytól számítja ki az ellenség. Sabácban már le vannak szedve a tornyok tetői.

Egy pionirbrigád parancsnoka, J. J, kapitány hamar kis táblázatot vesz elő. papirost, ceruzát, számít, összead, kivon, aztán kiadja a parancsot :

— Főhadnagy úr B . . . ! A torony tö-

vében, a templom tetőzeténél balra $11\frac{1}{2}$ kiló, jobbra $5\frac{1}{2}$ kiló ekrazitot elhelyezni. Gyújtózsínór 2 méter.

Az ekrazit olyanféle, mint a sárga viaszok. Különbözik ártatlan szer, lehet ütni, égetni is, nincs vele semmi baj. Csak robbanó tüzet ne kapjon. Például a gyújtózsínór lobbanását. Akkor aztán hat.

Tizenöt perc alatt jelentik :

— Készen !

— A várták mindenütt poszton vannak?

— Igen.

— Meggyújtani !

A kapitány kiveszi az órát a zsebéből és szól :

— Két méter a zsinór. Egy perc alatt 60 centiméternyi zsinór ég el. Öt óra 28 perc és 2 másodperckor történt a gyújtás. Robbani fog tehát, mikor az óramutató ideérkezik, a percmutató ide !

Nem az órát néztem azonban. A templomtól 150—180 méterre álltunk. Tőlünk, nem felénk fog eldőlni. A három perc első perce már elmúlt, szakaszvezető Takács, aki a zsinórt meggyújtotta a templomtető és torony között, még mindig nem jött elő.

— Majd előjön, van még elég idő.

A második perc már vége felé járt, mikor meglátszik a szakaszvezető alakja. Egész rendes lépésekben jön.

Már közeledik a három perc vége s aztán még csak 33 másodpercnyi idő van. A torony, megrongált bádogfedelével, hasogatott oldalával ott áll, a messzeségbenéz.

Most hirtelen galambok repülnek elő a torony ablakából. Egész csapat. Kanyarogva szállanak a szürkességben.

— Jetzt!

Sárga tűz látszik, sötét füstfelhő övezi a tornyot, amely fölfelé megy, mintha az égbe akarna szállani, aztán távol a templom falától, rézsutosan dől, még látom a keresztet, aztán nem látok már semmit, a légnyomás a falhoz lökött, a házak még ép ablakai csörömpöltek, a mennydörgésben a templom körül áthatatlan óriási nagy porhegy áll, a pionirtisztek elől szaladnak a porhegy felé.

A galambok pár perc múlva a torony körül repdesnek, a porhegy körül. Kavarognak a levegőben.

A MEGHÓDÍTOTT SZERBIÁBAN.

Sabác, november 15.

Klenákon át a Száván még gőzkomppal, harmincöt kocsin jött át a Magyar Vöröskereszt, Szmrecsányi György és Csuzy Pál vezetésével, az első rendes kórházat felállítani. Az ápolónénék a linzi colonne tagjai és két orvos is: dr. Sonnenthal Horác főorvos és dr. Defur-Walderode Marie grófnő, ő is csukaszürke sapkában, blúzban és — szoknyában.

Második ostroma után Sabác teljesen üres maradt,

tíz ház közül kettő teljesen romba dőlt, kettőnek a fedele vagy az oldala gránáttól kiszakítva, dűledező állapotban, hat pedig végiglyuggatva a shrapnellektől: ez az arány az egész városban. Belül a házak-

ban minden kirángatva, felszórva, katonán kívül senki emberfiát nem látni, *a lakosság mind elvonult, még csapataik visszavonulása előtt.*

A Vöröskereszt-kórház egy földszintes régi épületben, a volt szerb civil-kórházban rendezkedik be, ott is minden felfordítva s a Röntgen-apparátus épen úgy összetörve, mint ahogy a városi vilamos világítás telepét összerombolták.

A kórházi felszerelések, a szekrényekből kiráncigált fehérneműekkel és véres rongyokkal együtt, szerte hevernek a négy terem és a folyosó padlóján. A kertben — mert mindenütt van kert — még egy-egy késői virág nyílik, apró krizantémumok sárga és húsvörös színfoltja hajladozik a szélről, körülöttük mindenütt sírhalom, mintha a fonnyadó virágok bebólogatnának nekik: bizony, így volt, bizony, hiszen ti legjobban tudjátok... A trének döcögése zavarja csak a csendet, ez a virágbólogatás a néma harangozás.

Ebéd a parancsnokságnál.

Ebéd a Korps-nál volt. Egy kis ház, — mert a nagy házak tönkrementek, — asztalosé volt, ott van a parancsnokság.

Asztalosné asszonyom konyhájában most egy katona főz, a katona : Fritz Franz, béke idején Mária Terézia főhercegasszony szakácsa.

Az ebédlő : egy gerendás szoba, hosszú asztal benne, viaszkos vászon az abrosz. Az asztalfő háta mögött a falon három kis olajnyomatú kép : királyunk, a trónörökös és I. Vilmos császár. Muskátli-virág van beszúrva a rámakba.

Bejön az altábornagy, ahogy szokott : panyókára vetett kabáttal, szemüvegén keresztül mosolyog. A Generalstabschef követi : H. vezérkari alezredes, magas, borotvált arcú ember, ő is mindig jókedvű. A tisztek felállanak.

— Servus. Bitte meine Herren ! ...

Leülnek. A vendégek vesznek előbb, aztán a parancsnok. Mindenkinek tányérja elé kis üveg sört, vagy három deci bort állítanak, többet nem iszik senki. A

menű: kitünő zöldségleves, székelgyulyás, lekváros gombóc.

A kórház berendezéséről folyt a szó:

— Ahol nincs vasút, számítani kell a rossz idővel, a rossz utakkal, ott előre kell vinni a kórházakat.

— Ja, wegen die Bauchschüsse — mondja a Sanitätschef.

A haslövések miatt. Azt mondja a parancsnok.

— No, ezek a mi szerb landesüblicheink is megteszik, amit Bismarck Herbert írt le a francia-porosz háborúban. Csonttörést kapott a francia területen és sebesültszállító parasztkocsira került, ahol már más három sebesült is volt. A szekér rettenetesen rázott s észrevették, hogy a francia paraszt szándékosan mindenütt a legnagyobb kátyuba hajtott bele s ha két csapás volt, mindig a rosszabbikat választotta. Bismarck Herbert estére a revolverét vette elő s megmondta a betyárnak, — pardon, de igazán nem lehet az olyan embert másnak nevezni, — hogy keresztül lövi, ha nem a jobbik úton hajt. Bizony itt Szerbiában is rossz

utak vannak s a mi szerb kocsisaink sem jobbak, mint francia kamerádjaik...

A gombócnál a fűtött szobában életre kelt legyek impertinenskedtek. Háború szempontjából a légy mint koleratrén jön számításba, Szmrecsányi jegyezte meg:

— Az orvosok azt mondják: millió bacillus fér el egy légyen.

A Generalstabschef odamosolyog a Sanitätschefhez:

— Du, heute Nachmittag kannst Du kontrollieren... Gib Acht, was davon fehlt, musst Du pünktlich in Deiner Meldung bekannt geben!

Csak a hadtestparancsnok mosolygott szelíden a szemüvege alatt, a többiek kárörvendve nevettek, hogy a főtörzsorvos pontosan számolja össze a bacillusokat és ha hiányzik a millióból: tegyen róla jelentést.

Mahlzeitnél a stab a puha szürke kalapomat kurrentálta. Van egy régi, rossz kalapom, de praktikus, ha kell: köszönni lehet vele, ha úgy hozza a sors: párna, amiben aludni lehet. Velem volt a bal-

káni háborúban is, hó, eső már nagyon-nagyon megviselték, kabalából hordom magammal. A multkor, mikor a svarm-léniában voltam, az volt velem. Csüng a karimája, úgy nézek ki benne, mint egy komitácsi. Azt mondja az altábornagy:

— Hol a szürke kalapja, a multkor is úgy kerestettem: a civil urat, abban a szürke kalapban . . .

A szürke kalap révén jó, szép sárga lovat kaptam, ma vagy holnap indulunk be Sabác belsejébe.

Ebéd után a lovas ordonánctisztnél — B. F. huszárfőhadnagy, orsz. képviselő egyébként — még feketére gyűltünk össze, konzerv-feketekávéra, találtak egy gram-mofont, tűket, lemezeket hozzá, mindenki huzatta a nótáját. Szép, mélabús szerb nótákat. Volt egy női kvartett: Vilinszka peszma, a »Milos i Vukoszova« című operából.

Megint nagyon megharagudtam a szerb politikusokra — ahelyett, hogy hagyták volna a szerb népet kulturálisan fejlődni, ilyen szép operákat csinálni, belekergették a háború borzalmaiba. Nagy csöndes-

ségben hallgattuk, mindenkinek távol járt az esze, a kis zászlós, a stabkonyha vezetője fakadt ki:

— Hej, de csak szép hang is a női hang!

Három hónap óta nem hallottak rendes asszonyi szót, ez tört ki belőle. Ivott reá egy pohár törkölyt. Este lett.

A foglyok.

Az összes tisztiszolgák is torniszterrel a hátukon mászkáltak, de még se jött az indulási parancs, mi elmentünk az újonnan hozott szerb foglyokhoz. Egy 20.000 lakosú volt városban, ahol most egy teremtetett lélek se lakik közülük, vaksötét és néma az utca, hacsak a wach-kommendáns hangja nem hallik:

— Halt! Feldruf!

A csendőr kinyitotta az ajtót, húsz szerb fogoly volt egy szobában, feküdtek a földön, felálltak, őt elfogott bennlakó, a többi katona. K. H. A. százados hallgatja ki őket. B. hadnagy a tolmács. Egy villamos zseblámpa fénye világít be a sötétségbe.

Előbb a civilek jönnek sorra. Három idősebb férfi s két asszony, Lyubica Jestanovics beszél a többi helyett is: Dragujevciből valók, a szerb csapatok kukoricát törni hajtották ki őket, amikor a svaba katonák jöttek, megfogták őket, hallották, hogy a faluban némelykor lőttek, mire bevitték őket, senki sem volt ott. Neki két kis gyermeke maradt otthon, most nem tudja, hol lehetnek.

— Reggel eleresztik magukat, mehetnek a magukéi után!

Most egy katona áll elő. Nem való az, hogy a szerb katonák ki vannak éhezve, ahány fogolycsapattal eddig találkoztam, mind jól nézett ki. Ez is elég rendesen: Sztojan Nikolicsnak hívják, a 13. szerb gyalogezredből való, a Negotin megyébe, krajnai járásba tartozó Jeszenica községből illetékes. Földműves, tartalékos katona, most káplár. Felesége, két gyermeke — mialatt ő a Balkán-háborúban volt — meghaltak, valami járványos betegségben.

Nem tudja már pontosan, hogy az idén mikor vonult be, azt tudja, hogy Szent Ilija napja volt. Először Palánkára

vitték, majd Bogaticsba, azután Valjevóban legénység kiképzésére használták, onnan Sabácsba hozták, ott résztvett a mostani ütközetben, visszavonuláskor három nap óta nem kapott enni, beteg lett, lefeküdt Bogatics község egyik házának csűrjében, ott érték a mi katonáink, kivette a zsebkendőjét — mindjárt meg is mutatta, a zsebkendő nagyon fekete volt — és lobogtatta. Nagyon félt, mert a tisztek nekik mindig azt mondták, hogy akiket a svábák elfognak, azt megkínózzák és úgy ölik meg. Ha tudnák a szerb katonák, hogy semmi bántódásuk nem esik és enni is rendesen kapnak, — épen akkor hozták nekik a rizsásgulyást, — akkor nagyon sokan megadnák magukat. Most már tudják, hogy: »Ausztria legyőzte Szerbiát és a falukban nagy remegés van«. A szerb tisztek a egész lakosságot kergetik visszafelé.

— Van-e nálatok tőlünk fogoly?

— Van, Prisztinában vagy kétszázötvenet láttam. Tisztek is vannak, a kávéházba járnak. A katonákat megkérdik, hogy akarnak-e dolgozni, ha dolgoznak,

akkor ellátáson kívül naponta egy dinárt kapnak, aki nem dolgozik, az fél dinárt. A háború végén, azt mondják a szerb tisztek, úgyis visszafizeti Ausztria-Magyarország. Ők, a szerb legénység, nem kapnak zsoldot, csak a tisztjeik.

— A katonák családjai, akik otthon maradtak, kapnak-e valami segedelmet?

— Pénzt nem kapnak, de lisztet osztanak szét köztük. Oroszország küldte, különösen erre a célra.

— Hol hozzák be a lisztet Oroszországból Szerbiába?

— Radujevacnál, dunai kikötőbe lerakva.

— A katonáitok milyen büntetéseket szoktak kapni?

— Különfélét. Ha valaki visszaszökik, akkor a tiszt vagy lelövi, vagy húszévi börtönt kap. De inkább lelövik, mert a tisztek mindig a legénység háta mögött állanak, vagy fekszenek és revolver van a kezükben. Ha valaki lop, akkor tízévi börtönt kap.

— De a fegyelmi büntetések? Sokat kötnek ki?

— Kikötés az nincsen.

— De ha valaki például hat óra helyett hét órakor jelentkezik, akkor hogy büntetik?

— Akkor hat hónapot kap.

— Más büntetés nincsen?

— Nincsen.

— A korbács kinek a kezében van?
Az őrmesternél, vagy a tisztnél

— Aj, az a századparancsnoknál van, de az őrmester üt vele. Tizenkettőt, vagy huszonötöt.

— Hogy üt, hova üt?

Sztojan Nikolics lehajol, kétrét görnyed és erősebbik felét mutatja:

— Attól függ, hogy az őrmesterrel hogy vagyunk. Lehet úgy ütni, hogy nem nagyon fáj. Némelykor nagyon.

Igy ment a kihallgatás, aztán most mindenki készenlétben dül le a csupasz ágyra, vagy szalmára. Talán hajnalban megyünk tovább. A rettenetes kövezetű s azonkívül gránátoktól szaggatott utcákon végnélküli trén döcög előre.

Egy sárga lovon.

Szerbia, Drbez, november 13.

Tegnap hajnalban, mikor Sabácból eljöttünk, úgy látszott, hogy két ég van. Az egyik fönt, amelynek szürke felhőségében az angyalok és a »Flieger«-ek járnak, — amazok az Úrnak, emezek az Armee-Commandónak gyűjtven jelentésüket — a másik ég pedig idelent: nehéz, fojtó ködtenger körülöttünk, alul sárfolyóvá sűrűsödve, tetején pedig lovak füle, egyforma alakú emberi fejek úsznak, lassan, örökös folytonosságban. A trén elindult.

A hadtest Gefechts- és Provianttrain-jének csak ez a része több mint ezer szekérből áll. Egy divízióé. Az ezer szekér — négy-négy ló befogva — nyolc-tíz kilométer hosszú vonalat tölt be, közben ágyuk, municiók kocsik jönnek, hat-hat ló trappban, a lovak dobálják a fejüket, mi lovasok felugrálunk az árokpárra, a municiók kocsinak mindenki tisztelettel ad helyet, az olyan, mint

mikor a pap ornátusban megy végig az utcán.

Elhagytuk a térkép 127-es dombjait, amiket az ujságokból a Misari-magaslatok néven ismernek. Még itt vannak az árokban a szerb fedezékek, a rozsdafoltos, véres rongyok még alig hűltek ki, ahol szakadt, piszkos fehérneműek vannak, ahogy levetkőztették a halottakat, ott közelben kis sírhalmok vannak. A félig még most is zöld dombokon és völgyekben — gaz verte fel a tarlót és a kukoricaföldeket — most csend van, itt-ott kutyák járkálnak, négy-öt egy falkában, kettő sántit, odább juhok, pásztor nélkül, a varjak a dögre szállnak: ez a fontos stratégiai pont, a *Misari-magaslatok, Sabác kapuja*. Azok nélkül ezt nem lehet tartani.

 A városból kiüzetve idáig rendben és folyton harcolva vonultak vissza a szerbek, itt újból állást foglaltak, a mieink szuronyrohammal foglalták el, innen, a Cer-Planinától aztán már vert seregképen húzódnak előttünk beljebb és beljebb, odáig a csatározások csak visszavonulá-

suk fedezésére szolgálnak. Három kisebb folyó van közte, azoknak hídjait mind felrobbantották. Pionir-csapatokat érünk utól, mennek hidat verni. Az elsőn, a kanyargós *Dobraván* már van is ideiglenes híd, az állandót mellette verik. Száz szekér, ágyu összetorlódva, egy kapitány igazgatja őket. Már rekedt, lóhátról már csak a botjával integet.

A nap utat tört magának, szép idő lett, szinte meleg van, balról egy dombon áll *Ochrid*, gyönyörű román stílű temploma, elől hatszögletű, kupolás torony, a templomhajó végén két oldalszárny, itt három kisebb torony uralja a vidéket. Három gránát esett belé, kötörmelék van csupán benne, a tégladarabok között szentképek és egy régi nagy csehüveges csillár, még a gyertyák is benne. Egy kis erkölcsi vitát tartunk. Mi helyesebb: az ilyen dolgot pusztulni hagyni, vagy elvitetni; a parancs az, hogy semmi más-hoz nem szabad hozzányulni, mint amire a hadseregnek szüksége van. Azt rekvi-rálni kell, az árát megfizetni. Minthogy a lakosok mind elmenekültek, az ökrö-

ket, juhokat, sertéseket, búzát, kukoricát nincs kinek megfizetni.

Délután két órakor értünk ide Drbezbe. Most már gépfegyver-osztagokat, ágyukat és menetelő ezredeket érünk utól. Dagasztják a sarat, a faluban — helyesebben ez város, mert a házak utcák-hosszat egymás mellett vannak, míg a falvak házai szétszórva fekszenek — a bakák vizet keresnek. Nincs, a kutak kimerülve, csak híg sarat adnak fel. Közben libák gágogása, sertés-sivítás hallik.

Kis csapatok mennek csak visszafelé, 3—4 baka és 30—40 fogoly. Nézik az érkező katonákat, az ágyukat.

Mi négyen egy boltos szobájába költözködtünk be, este hat órára megjött a Fahrküche, kész húslevessel, hússal, krumplifőzelékkel. Ezek a mozgókonyhák nagyszerűen beváltak, minden katona áldja őket.

Este nyolckor társaim már alszanak.

Banjani, november 14.

Sűrű esőben hat óra hosszat jöttünk.

A mieink felfejlődve, Krtuskánál Banjani előtt és Crjeni felé üldözik a visszavonuló szerbeket.

Mindössze tíz házból áll ez a Banjani, három domb kis völgykatlanában. A többi házak a sűrű halmok oldalaiban, az iskola szintén külön dombtetőn fekszik, a tanító szobájába mi rakjuk be a bútort : szalmát a földre, az iskolateremből a huszárok kihordják a padokat, a tiszt lovak odakerülnek. Sűrű puskaropogás, ágyuszó dörög, egy szerb tisztet hoznak. Épen teát főzünk, a fogoly a zsebéből egy kis cédulát vesz elő.

Egy szerbül tudó tiszt hamar lefordítja a monarchia kétfejű sasos kis nyomtatványát, amit a repülőgép szórt a szerb fedezékek fölé. Okosan megfogalmazott írás, hű fordításban így szól :

Szerb katonák !

Mit harcoltok még mindig ? Nem látjátok, hogy lassan, de biztosan elpusztultok ? A Sumadija-divízió expedíciója óriási veszteségekkel végződött. Aki élve maradt, vad futásban

menekült a Drinán át. Sarajevóba pedig csak azok érkeztek meg, akik fegyverüket idejében letették.

A Macsvát már elfoglaltuk, Sabácot rohammal bevettük. Ravjannál rengeteg hadifelszerelést, ágyút és gépfegyvereket zsákmányoltunk. Ötezer szerb katonát elfogtunk, 800-at pedig holtan találtunk egyetlen egy sáncban, akiket Crna-Bgrnál eltemettünk.

Miért pusztultok hát hiába?

Véretekkel és vitézségtekkel két háborúban megnöveltétek hazátokat és most ennek nyugodt élvezése helyett íme a harmadik háború, amelyet szükség nélkül a ti vezetőitek reátok kényszerítettek. Reá vetették szemüket Boszniára, a Szerémségre és a Bánátra s céljuk elérése érdekében oda jutottak, hogy trónörökösünket és feleségét megölték. Mi elégtételt kértünk a ti vezetőitektől, de ők elbujtak a ti széles hátatok mögé és most a szerencsétlenségbe és halálba kergetnek benneteket és a hazáról beszélnek nektek. És ti szegény félrevezetettek, veszítitek az életeteket, elhagyjátok családokat és gazdaságokat, hogy pusztuljon az is.

Védelmetek gonosz vezetőiteket, kik Szerbiát az egész világ előtt megszégyenítették.

Nyissátok ki szemeiteket és gondolkozzatok és meg fogtok győződni róla, hogy meg vagytok csálva, félre vagytok vezetve és idegen érdekeket védelmeztek.

Tegyétek le a fegyvert, mentsétek meg életetek, amíg nem késő. Tízezer ember a ti testvéreitek közül nálunk hadifogoly, ezek élnek és egészségesek és hálát adnak az Istennek, hogy ilyen jól jártak. Jó bánásmód ígértetik nektek. Sértetlen marad mindenki, aki hozzánk fordul és a mi védelmünk alá menekül. Táplálni és jól ruházni fogunk, pénzzel is segíyezni mindaddig az ideig, amíg eljön az ideje annak, hogy békességben és egészségben családjához visszatérhet.

Visszaadtam a nyomtatványt, elbucszunk, a szerb főhadnagy egy másik kamrában alszik, több szalmája van, mint nekünk s az ajtaja előtt szuronyos őr is áll. Amilyen merész álmodozó, díszőrségnek veheti.

Obrenovac (Szerbia), november 19.

Fehér pillék sűrű hullása esik az út úszó sarába. A lovak csánkig érő habarcsban haladnak. Egy fa alatt: egy kiállt pára álldogál búsan, bolyhos szőrű vén pejló, fejét lehorgasztva; talán valamelyik faluból szabadult el, nem volt érdemes rekvirálni, odaállt hát az út mellé, nézi a trént, — talán irigyleti ziháló,

izadó társait, amint csapkodják a katonák : gyü-hó, gyü-hó !

A hadiszíntérről folyik a szó a lovasok közt :

— Most derül ki, hogy minden számítás helyes volt. Eltekintve attól, hogy Belgrádot előről bevenni rettenetes véráldozatba került volna, — a Cigányszigeten úgyis sok emberünk vérzett el az ősszel, — maga Belgrád semmit sem ért volna. Minden hadsereg célja ugyan az ellenség fővárosát elfoglalni, de csak az ellenséges sereg megverése után. Bevenni Belgrádot s annak háta mögött ép, ellenséges sereget hagyni : nem győzelem, csak teher lett volna.

— Két célt kellett összeegyeztetni. Az egyik : megvédeni a szerémségi s legfőképen a boszniai oldalt a betörések ellen, ez utóbbi részen a szerbek épen sikeresen operálhattak volna máskülönben, másrészt elfoglalni Szerbia fővárosát, hogy azután többi erődjét semmisítsük meg. Ehhez az kellett, hogy offenzívánk egyúttal védelem is legyen a mi területünkre való betörések ellen, a harctér színhelyét

tehát hadseregünk egyik része a boszniai oldalon kezdte meg, a másik pedig Szerbia bal felső sarkában : a Macsvában. Így alakultak ki a racsva—ravnje—mitrovica—jaraki frontok.

— Ezeket a frontokat aztán úgy tolták előre, hogy Szerbia északi részét végig tisztítsák Belgrád felé. Kemény küzdelem volt a boszniai részen és a Macsvában, mire így a szerbek megverettek : Sabác bevételekor már a két hadsereg együtt operált tovább. Valjevó bevétele már annak a gyümölcse is, hogy Sabác elesett. A mi hadtesteink maguk előtt hajtották a szerb hadsereget és ez a hadsereg a saját falvainak népét : micsoda demoralizáció lett ez, azt mi látjuk.

— Kétségtelen, hogy most, a Kolubara folyónál kezdődő hegységek természetes védelmi vonalához a szerbek mindenáron ragaszkodni fognak s a hegytetők — hiszen oda megyünk — és a Kolubara s mellékfolyói erős akadályok lesznek, de már negyven kilométerre vagyunk csak Belgrádtól.

— Eddig az Ég nagyobbára szövetség-

gesünk volt, jó időt adott, de most ez a rettenetes esőzés és hó, a nyirkos hideg igen súlyos ellenségünk.

— Az a vigasz, hogy a szerbeknek is ilyen rossz idejük van, ebben tehát kvittek vagyunk.

— Belgrád ostroma előtt azt a nagyfontosságú célt is lehetőleg el kell érünk, hogy a hadtápvonalat, a hadsereg élelmezését s a municióhordást ne végig Szerbia szélén, a szerbiai rettenetes utakon kelljen végrehajtani.

Valahol Obrenovac felé közelebb kell, a Száván át, biztosítani az élelmet és municiót szállító trén működését.

A beszédet egy űrs figyelmeztetése zavarta meg :

— A falu innenső része teljesen ki van téve. a falutól jobbra fekvő hegyeken elsáncolt szerb ágyuk tűzének, mert a falunak ez a része kiugró dombon áll a hegyek felé. Most, hogy ködös, felhős az idő, — tehát a hegyekről nem jól lát-

nak, — nappal is be lehet ugyan jutni a faluba, de sietni tessék.

Siettünk, jobbra tőlünk, másfél vagy két kilométer távolságban csakugyan ott vannak a ma reggel óta hóval fedett hegyek, rajta a szerbek ütegei és rajvonalai.

Obrenovac háromezer lakosú kis városa, egy főúttal, görbe mellékutcákkal, hosszúkás, földszintes házainak fala — itt-ott emeletesek is vannak köztük — telespriccelve srappellgolyók nyomaival. Öt napja, szombaton vonúlt ki belőle a lakosság, néhány öreg ember és asszony maradt bent, ezekre az a gyanu, hogy szignalizálás céljából maradtak itt, tegnap is találtak egyet, aki minden ok nélkül tüzet rakott a mi ágyuink háta mögött ötszáz lépésre, egy bozótban. Azt mondta: csak melegedni akart.

Furcsa egy ilyen kihalt város, ahol csak katonák járnak. A kapuk, boltajtók mindenütt becsukva, az ablakok deszkával beszegezve, az intendatura nyitogatja most ki őket rekvirálás céljából. A városi gőzmalom raktárában hat vagon

lisztet is találtunk, két hordó és egy fecskendő volt a zsákok mellett és a raktárban erős pertóleumbűz. Mielőtt elmentek: petróleummal fecskendezték be a szerbek lisztjüket, hogy ne használhasuk. Azt mondja az intendáns:

— Talán a szerbek petróleummal szeretik a lisztet, majd ők egyék meg, ha viasszállingóznak. Mi a petróleum nélkül fogjuk megsütni magunk részére.

A város kommandánsa K. ezredes, egyúttal a városkától ötszáz lépésre és félkörben felfejlődött rajvonalnak a parancsnoka. Négy nap óta lakja a várost s már a harmadik házból kergeti ki a gránát. Ma, mintha hallgatólagos fegyverszünet lenne, kevés lövés esik. Az ezredtörzs már felállította a tiszti menázsit, a városban rengeteg liba, kacska és pulyka van és temérdek befőtt. Délre a tisztek, akik tehették, hasoncsúszva bejöttek a menázsiba egy kis pulykapecsenyére.

A koch tojást is talált, tésztát is gyúrt, de minthogy sem túró, sem más ráhinteni való nem akadt, csokoládésatót csinált a galuskához. Mert csokoládét sokat

találtak egy boltban. Egészen jó dolog a csokoládés galuska. Egy kis forralt bort ittak a fiuk, fiatal, szakállanőtt hadnagyok és az egyik felvetette a kérdést: melyikünk ivott most utoljára forralt bort? Aztán hason csúsztak vissza a svarmléniába.

Az ezredesnek és az őrnagynak még dolga volt a városban, jött egy hadnagy, jelentést hozott:

— Alássan jelentem az ezredes úrnak: *Korais* Nikola őrmester patrulját behoztuk. Ő maga meghalt, két embere súlyosan megsebesült. A Tamnava folyón túl a Kolubara partján vették észre őket a szerbek. *Korais* még annyit mondott: »a vashíd fel van robbantva«. Még reggel megtaláltuk őket, de nem lehetett előbb elmozdulni velük.

Az ezredes, kemény, szikár katona, megilletődve mondta:

— Az én népfölkelőim. Ez a *Korais* Nikola egyik legvitézebb katonám volt, egyébként Károlyvárosban cipőraktára van.

Jött egy másik patrul, S. honvédhuszár-

hadnagy mint valami sárszobor, úgy nézett ki. Tegnap este indult el útjára, zuhogó esőben és ma ebéd után érkezett meg, hóesésben. A lovak is, ők is egyfolytában szolgálatban voltak.

— Du, trink ein glas Glühwein — mondta az ezredes és a hadnagy ránevetett a meleg pohár borra.

Ebéd után végig bolygok a város néma utcáin. A főtéren egy gránitoszlopos kút áll: 1904-ben emelték, hogy 1804-ben, száz évvel azelőtt Karagyorgye fejedelem uralkodott. Az emlékkövet az iskola ifjúsági egyesülete emelte.

Egy nagyobb ház kapuját kinyitom, a kapu alatt egy ló hullája fekszik, az udvaron látszik a golyóspriccelés nyoma, az istállót találta. A lakás nyitva, öt szoba, sehol senki, a folyosóról nyíló szobában játékszerek, bábuk állanak, a szalonokban ripsz-garnitúra, a falon fényképek, a sarokban Wertheim-szekrény. Hogy fel ne feszítsék, tulajdonosa mutatni akarta, hogy üres: tárva-nyitva hagyta.

A postaépület földszinti helyiségében

az egyik asztalon száz és száz pénzes-
utalvány, csomagok garmadaszámra. Új-
ságok október 27-iki kelettel, tehát a mi
számításunk szerint november 10-ikéről.
Hogy többet ne mondjak, az van benne :
»az egész osztrák-magyar hadsereg Sabác-
nál a föld alá került«.

Az egyik ház küszöbén egy tisztiszolga
ül, állát kezére támasztva. H. A. huszár-
hadnagy szólítja meg :

— Hát te mit búsulsz itt ?

— Siratom a gazdámat.

— Ki volt, mi történt vele ?

— Dr. Németh Aladár Budapestről,
a munkapárt jegyzője. Nagyon jó ember
volt. A két kezemmel kapartam ki a
holttestét, mert a szerbek földelték el,
de a földön ott volt a fuszeklije, arról
megismertem. Aztán tisztességgel elte-
mettem.

— Hogy hívnak téged, fiam ?

— Michna György, pilisi lakos.

Megyünk tovább, a templom érintet-
len, a boltokat épen most nyitják fel,
rekvirálnak. Egy régi, furcsa kinézésű
házba benyitok, plüskabátokat, báli fél-

cipőket látni a földön szótszórva, kis szobák vaskályhával, a falon anzikszkártyák és fotográfiák. Mind leányoknak dedikálva. Egy öreg szerb asszony jön be, hat kendőbe elbugyolálva a feje. Hogy beszédbe elegyedünk vele, sírva törölgeti a szemét :

— Mind itt hagytak, pedig mennyivel tartoznak . . .

Banjani és Piroman (Szerbia), november 17.

Minden tájéknak megvan a maga igazi évszaka, amely mellett a legtetszetősebb, amelyik az igazi párja. Ezt a vidéket — most, ezen a borzalmas őszön — mindig zsendülő tavaszon vélem látni. Szelíd dombokról, keskeny halmokról összefutó szűk kis völgykatlanok, amelyeknek nedves árnyékában hóolvadás után kék ágyakat vet az ibolya s tavaszi alkonyatokban a domboldal fehér nyírfa sudarain kipattanó rügyek az élet misztikus mámorát mutatják.

A dombok tetején mindig néhány ház — sok dombból áll a falu — s a házak fehér falától, magas kerítés közt, kertek

futnak le a völgybe : rét, dió- és szilvafák csoportja. Végén a kertek kerítésének mindenütt átjárók hagyva, úgy, hogy a kerítés ott csak övig ér, át lehet lépni rajta. És ott, ahol átléphet rajta az érkező, mindjárt pad is van, ülve lehet szőni a beszélgetést, a politikai és a szerelmes álmokat. Nem fantáziából beszélek ; ahogy a házakat vizsgáljuk, a kerítés melletti átlépők padjain nemcsak faragott szívek és szerb kezdőbetűk vannak, hanem ceruzaúhzások esőmosta nyomai : boszniai, horvát és magyar városok nevei felírva, vonalakkal összehúzva.

Nagy álmok szövődtek itt, a zöldmohás törzsű kis szilvafák alatt. És most üressek a házak.

Mentünk egyik völgybe le, másik dombra fel, a főhadnagy egy kis vasalót talált a patak vizében, csuklójára akasztotta, ugyan kié lehetett, — tíz lépésre hét szerb paraszt áll előttünk. Szikár, magas alakok. Barna, szerb zubbonyban, bugyogó nadrágban, fiatalok és öregek vegyesen. Elöl egy rövidre nyírt szakállú őszes ember, jobbról-balról mellette két fiatal siheder,

a többi a hátuk mögött. Már rég láthatnak bennünket.

Lassan közelednek felénk, a szemükkel egészen reánk tapadnak, tanácstalanul néznek össze, aztán leveszik fekete báránybőrsüvegüket, a magas öreg előlép, int a két fiatalnak, karja alól az egyik egy vastalat vesz elő : lépesméz van benne, a másik pintes üveget nyújt előre, fűszeres pálinkával telve. Mindenik feltartja most az egyik kezét és mélyen a föld felé hajolnak. A kis szilvafákat az őszi szél rázza. Megszólal a magas öreg, hangja remeg az izgalomtól :

— Pomož Bog, čestitamo, vaši smo !
Priznajemo vašu vladu za gospodara.

»Isten segítsen, gratulálunk, a tiétek vagyunk ! Elismerjük a ti uralkodótokat a mi urunknak.«

A két fiatal legény, 14—15 éves fiúk, most egészen mélyen lehajolnak és előnyújtják a mézet. Reájuk nézünk, a többiek félelemtől vacogó hangon szólnak valamit, olyan megható volt a kép, mint egy darab biblia, vettünk a mézből, az öreg átvette a másik fiataltól az üveget,

spárgára húzott dugóját kihúzta, az üveget felénk nyujtotta, de aztán visszavitte a szájához s ivott belőle, úgy nyujtotta át ismét. Ittunk, kétszer egymásután mondták : zsvili !

A főhadnagy int : gyertek utánam.

— Nemojte nas dirati, gospodo.

»Ne bántsatok, urak.«

Mondjuk :

— Nebojtese !

»Ne féljete.« Hogy cigarettát kaptak, megnyugodtak, jöttek utánunk, vittük őket abba a községbe, ahol altábornagyunk tartja hadiszállását. Mikor egy szilvafás kertben az első bakákat meglátták, nagyon megijedtek, nézték, hogy a bakák szalutálnak. Aztán felálltak a parancsnoki épület előtt. Néhány huszár gyűlt össze s mondták :

— El kéne bánni velük.

Aztán, hogy megértették, hiszen ezek nem tettek semmit, jött a tolmács is és a hét szerb elmondta, hogy Vrelo községből valók, békés polgárok voltak, azok akarnak lenni ezután is, ők nem tehetnek arról, hogy a falu-

belieket mind elvitték katonának, sok kis gyerekük van otthon, azokért remegnek, mert az éjjel az ő csapataik elvonultak s a falu egy részét el is hajtották magukkal — a huszárok is jobb szemmel néztek rájuk. Öt perc múlva két huszár dohányt és cigaret-tát, az egyik sőt adott nekik, mert azt mondták a parasztok: nincsen otthon sójuk.

Bevezették őket az excellenciáshoz. Maga kérdezte ki őket a tolmács útján és azután megmondta nekik:

— A hódolatot átveszem és megnyugtatlak, amíg a faluban valami hiba nem történik, ne féljeteK. Ti tartoztok gondoskodni róla, hogy akinek fegyvere van, átadja. Tusz lesz közületek kettő. És most írást kaptok, hogy nyugodtak lehessetek, menjeteK haza békességgel.

A szerbek meghatottan akartak kezét csókolni, az írást megkapták, loholtak hazafelé, minden bakának nagyot köszönteK.

Hogy és hol terjednek szét falvakon

a dolgok, avagy véletlenül esett össze az időpont : tegnapról mára egymásután vonultak elő a szerb karavánok, apró kis tehenek befogva a szekérbe, rongyokba burkolt, mezítelen lábas asszonyok vezetik, a szekér tele apró gyerekekkel, kicsi tartja a kisebbet s a borjú is fent van a szekéren, a párnák, cifra szőttes terítők közt.

Ma estefelé már olyan népvándorlás indult meg visszafelé, az elhagyott falvakba, sokan egészen a Macsvába valók, hogy a nagy sárban összetorlódva, elzárták az utat a trének elől. Tisztek mentek ki most éjszaka, hogy eligazítsák a karavánokat.

A tegnap óta megindult visszafelé vándorlás is mutatja, hogy a szerb hadsereg most már nem vonul vissza, hanem menekszik. A szerb főhadnagyfogoly beszédje hiú reménységek visszhangja lehetett csupán. Eddig a szerbek maguk előtt terelték a falu népét majd száz kilométer hosszúságban és sehol Szerbiában egy szerb lakót nem lehetett látni.

Valjevó elfoglalásának ideérkezett hírével egyidejűleg jön visszafelé az elmenekült és elhajtott lakosság. Vigyázni kell velük, mert éppen Valjevóból jött hivatalosan az értesítés, hogy a lakosság néhány virággal fogadta a katonákat, de aztán kézibombát dobott. Mégis, ahogy a hideg, nyirkos éjszakában a szekérkaravánok, azzal a rengeteg gyerekkel passzusért megállnak a parancsnokságok előtt, nem egyszer és nem kétszer látom, hogy a katonák kenyeret, húst adnak nekik.

És így van ez jól. A levegőben, mér-földeken át elterjed a hír, hogy a szerb tiszték rólunk való rémmeséi nem igazak s akkor a szerb katonák könnyebben adják meg magukat.

Hogyha nekünk itt rosszul találna menni, akkor talán felülkerekednék a fanatizmusunk, az lehet. De hiszen azért szednek be tőlük szigorúan minden fegyvert, még a fejszét is.

Azonkívül pedig nem valószínű, hogy itt már — rosszul menjen többé a dolgunk. Ma 40 kilométeres út után délután

az Ub folyón és a Kolubara patakon kellett már átlovagolni, hogy a két tüzérség munkáját láthassam. Most csak két védelmi pontról beszélnek már: a Belgrád hátamögötti gyűrűről és Kragujevácról. Mire e sorok nyomtatás alá kerülnek, ki tudja, mi lesz addig.

ELŐHALADÁS.

Szerbia, november 21.

Dombok alatt.

Tegnap hajnalban búcsúzni kellett társaságomtól, legalább tízévi összeszokást éltünk pedig át, Sabáctól idáig. Barátunk Marco — egyébként Újvidéken a magyar-szerb gimnázium tanára — még éjfélig énekelt, szép, régi szerb nótákat, hajnalra kelve pedig furcsa kiejtésű magyarságával szólt :

— Barátom, hideg van. Fúj a szél, én is mondtam magamnak : barátom, Marco, neked hat kis fiad van odahaza, vegyél fel a szvitert.

A kvártélymester huszárhadnagy válaszolt neki :

— Ha te jó családapa vagy, akkor a

hat gyerekre adass fel szvitert. Mindig magadra gondolsz.

Kint csakugyan hideg szél fújta a havat, H. főhadnaggyal új lovon törtetünk előre a képzelhetetlen sártengerben. Úgy-szólván minden kilométeren találunk egy széttört szekeret, vagy kidőlt lovat. Holott országúton haladnánk. Világpolitikát csinálni, azt tudtak, de csak valamire való országútat, azt nem. És most tízezerszámra menő szekér tengelyig halad a kidagasztott agyagban. A hadi utak — a vesszőből font Prüglweg-ek — se használnak semmit, felszakadoznak és az ágak a ló lábát sebzik, nincs itt más közlekedési eszköz, mint a lóhát. Ezzel olykor a szántáson lehet menni. Embernek, szállítmánynak egyformán ez a legjobb, amint a baka mondta: minden jó lúbúl traktéros lovat csinálunk... A *Tragtier*-t nevezték el traktéros lónak.

Éjszakára az ezredtrénnél hallgattuk, hogy szólt egész reggelig az ágyú; tisztítják a terepet, mondta a trén-kommandáns.

Délelőtt utolértem az épen felfejlődő

ezredet, akikkel már együtt laktunk a föld alatt. De most nincs földalatti vár, se sáncárok, a deckung egyelőre bozótos, erdő, össze-vissza patakokkal.

Tompa ékalakban fogunk haladni.

A zászlóaljparancsnok sánta, a Macsva reumája most jön ki belőle. A parancsnok az erdőben vágott nagy vándorbotra támaszkodik s bicegve állítja fel századát :

— Fünfte und sechste Compagnie vor! Telefonten zu mir!

Telefonisták hárman vannak, épen zupáztak, felugrottak. Az egyiknek háta, melle tele van fatengelyekkel, tromlikkal, amelyek mindegyikére hosszabb vezeték van csavarva. Finom, vékony érc-sodrony, szürke guttaperchéval becsavarva. Úgy látszik, mint valami vékony spárga. A második baka maga a *tromlis*. A nyakában lóg a kis telefongép és a tromli. Ahogy halad, a tengelyről lecsavarodik a sodrony. Háta mögött megy a *hébli-gáblis*.

A hébli-gábli : hosszú bambusz-bot, a hegyén villa, amelynek egyik ága kampó-

szerűen behajlik. A tromlistól lepergő vezetéket a hébli-gáblis helyezi el, ha csak lehet, mindig faágak tövébe. Ahol kell, elvágják a tromlin a spárgát, addig húzott végét becsípi a gépbe és nem telik bele egy perc, már kész a telefon-összeköttetés az ezredparancsnoksággal, onnan kapcsolás útján a brigáddal, így tovább: a tűzben levő svarmléniához akár Wienből a hadügyminiszter is telefonálhatna.

A két század már százötven lépést előre ment, ott megáll, ékalakban felfejlődik, öt lépésre egyik a másiktól. A patrulokat a szakaszvezető most ezekből még elibük helyezi száz lépéssel és előbbre és egymástól is száz lépésre. A harmadik sorban, a patruloktól tehát kétszázötven lépésre a bataillon-rezerva fog haladni. A mi hátunk mögött is jönnek még: a *relé*-k. Az összeköttetést fenntartó őrszemek. Ha valaki eltévedne, vagy hátra-maradna. Az oldal-relék pedig, hogy bal és jobb szomszédjainkkal, a másik két zászlóaljjal tartsák fenn az összeköttetést.

Még egyszer végig látcsövezi az őrnagy a környéket. Körülöttünk nem messze lehet látni, a terep: magas bozót, közben tisztások, de össze-vissza vékony bükk- és nyírfacsoportok, egy-egy vastag, rendesen már elszáradt fa. Hanem előttünk, talán három-négy kilométernyire, félköralakban, vagy inkább szél-tében lefektetett L betű alakjában hegyek. Az alatt és azon van az ellenség.

Az L betűnek rövidebb szára van hozzánk legközelebb, a hegy oldalában tisztán látszik egy falu, a templom karcsú tornyán az óra. Reggel nagy nyüzsgés volt a községben. De mi nem arra fogunk menni, kissé jobbra térünk, az L-alakú hegy hosszabbik szárának.

— Los! — mondja a százados és tovább avizálják, a baka már lózungot mond.

Lózung, lózung, mondják és kézbe tartott fegyverrel megindul a sereg. Szürkés-kék színükben olyanok, mintha egy nagy vadlibasereg húzna a szárazon.

De nem sokáig volt száraz. A száraz falevél és a bokrok csörrenése félóra

mulva abbamarad, nagy tisztásra ér a csapat :

— Nieder ! — kiáltja a százados.

Mindenki lehasal, a faluból most pontosan végigseperhetik az egész zászlóaljat. De nem vették-e észre, avagy nem merték a tüzet kezdeni, negyedóraig egy lövés sem történt.

— Vorwärts !

A hófoltokkal tarkított tisztás mind zöldebb lett, tehát mind puhább és vizesebb. Már megint mocsárba jönnek a bakák, káromkodnak, mint a jégeső :

— No, görbe egy ország, vágja meg a szent a liba természetjét ennek a csues országnak ! (Csues-nek csúfolják a szerbet.)

— Nem hallgatsz ott, te !

Cuppog, cuppog a lábbeli a ravasz zöld gyepen, egyszer aztán becsületes tiszta víz mosolyog elő a kákabokrok közül. A szürke agyagban, a hernyómászta rajzok egész világosan kandikálnak elő a bokán felül érő víz alatt, régen nem zavarták fel. Node most egyszerre iszap lesz. Hol itt, hol ott hangzik : relé, relé !

— valaki övig süppedt, nem akar elmaradni. A szegény sánta zászlóaljparancsnok most már két karón biceg, de mindenütt a rezerva előtt megy, sajnálják a bakák.

— Fölvenném a hátamra a kapitány urat.

— Menj csak fiam sorba, vigyázzatok, mert a patrult előre engedik és egyszerre úgy belénk durrantanak...

— De iszen, kapitány úr, nem mer a csues ilyen szabad helyen kezdeni.

Egy ér jön, széles, nem lehet átugrani, övig kell belemenni a vízbe. Csak az első érzés rossz, aztán az erős mozgás szilte felfőzi a vizet a testen, olyan a dolog, mint valami iszapkúra. A bakák már ki is találták, hogy nekik jobb:

— Az uraknak vízhatlan a cipőjük, most nem tud kimenni a víz. A mienkből meg kiszalad, amint keményre lépünk.

És ott az ellenség előtt, nyílt terepen, övig vizesen és sárosan azon mulattak, hogy kinek szalad ki jobban a cipőjéből a víz.

Lohol vissza egy patrul :

— Kapitány úrnak alásan jelentem, csues patrul van előttünk, ott a széna-boglya mögött. Reálójjunk ?

— Lassan közeledni, ha nem vonul vissza, csak akkor lőjjetek, de salvét adni !

A patrul szalad megint előre és mindenesetre — salvét adtak. A szerbek nem viszonozták, tehát patruljuk mögött csapataiknak kell lenni, nem akartak vigyázatra inteni, hogy váratlanul kezdhessék a tüzelést.

— Tovább avizálni : vigyázz, az első lövésnél nieder !

Még egy félórát cuppog a zászlóalj a vízben, egy kis éren át megint erdő felé közeledünk, a kivágott törzsek mögött látszik a száraz fiatal erdő szürkésege. Oldalt, a hátunk mögül már kora délután búsán süt a nap, kisütött, de nincs benne köszönet, maga is didereg.

Aztán egy csattogó lövés hangzik, a szerbeké, rögtön utána még négy-öt s erre az ő salvéjuk a mienkkel egy pillanatban dördül el. A fák közt vannak.

Fekszik mindenki, akinek fatörzs jut a feje alá, az mind lő, akik tisztásra jutattak, azok közül kettő-kettő ugrik össze, az egyik hasonfekve és, a másik hasonfekve lő. Még nem látni a csueseket, csak a puskájuk ropog, balról és előlről egy baka fektében megfordul, a puska ívalakban elröpül a kezéből. Ő az első sebesültünk, két golyót kapott egyszerre, de — mikor este bekötöm, látszik — nem súlyos. Kurucz János, kéz- és láb-lövés. Mellette a másik a bokájába kapott egy golyót, az tovább lő. Kurucz János nyugodtan fekszik a földön, társa háta mögé húzódott, szinte kíváncsian: nézi, mi lesz? Nekem nagyon széles fatörzs jutott, onnan a távcsövön kényelmesen nézhetem az arcát.

Minden baka előtt már harminc-negyven patront, mikor a szerb lövések gyérbbek lesznek, aztán megint erősebbek, de messzebből. Rengeteg geller dudál az erdőben, amint a fákhoz csapódnak, zizegésük formális énekké válik, mintha valami furcsa bogarak dúdolnának. Valami robbanás hallik.

— Hason előre !

Az egyik lő, a másik hason kúszik valami bokor, vagy töve mellé, akkor ez lő s az előbbi mászik előre. Így haladnak talán háromszáz lépést a fák között, akkor vége az erdőnek, megint tisztás jön, még pedig kukoricaföld, a kórok térdmagasságban vannak elvágva. Egy földi meg is szólja :

— No, ganaj munkát tudnak végezni !

Most látszik néhány szerb, talán huszan maradtak egy sarokban, övéik visszavonulását fedezni, egy téglarakás mögött térdelnek most, a szélin látszanak. Nyolcvan lépésre vannak, épen ott, ahol H. főhadnagy — a trén kommandánsa, aki csak passzióból jött az exkurzióra — halad.

— Utánam, fiúk — kiáltja és feltartja a puskát a karjával.

Fut előre, vagy húsz-harminc baka követi. Egyszerre egy patak, vagy folyó előtt állanak. Hat-nyolc lépés széles. Kis híd volt tőlük nem messzire, azt robbantották fel az utoljára visszavonult szerbek. A főhadnagy nem sokáig gondolko-

dik, beugrik a vízbe, felcsapódik a víz majd vállig. A puskát feltartja s már kint van a másik oldalon, letérdel, lő, a bakák is átjutnak, ők is lőnek, némelyik állva lő kettőt-hármat, a szerbek is rendetlenül lőnek, kettő a téglarakás mellett már fekszik, ekkor felugranak s futnak.

Egy perc alatt ott teremnek a mieink, az egyik baka felé még visszafordul egy szerb és reá lő. Nem talál. A baka nem céloz többé, a puska csövét kapja meg, a puskatus van fölfelé. Úgy fut. Utoléri a szerbet, az fut, felé suhint, nem találja. Másodszor üt, a szerb elesik, a baka most megfordítja a fegyvert, s kétszer belé lő az alacsony termetű szerb katonába. Felemelkedik és visszaesik a földre.

Csak most tudok tovább nézni, a kukoricaföldön túl — mert a folyó másik oldalán is az van — útféle látszik, fasor között. Most már sok szerbet látni, amint az árkon át törtetnek. Épen idején, — már nekik idején, — mert a gépfegyvert szaladva hozta át a kis folyón hat baka,

tizenöt másodperc alatt felállították s rémes hangja elkezdett pattogni.

De csak rövid pillanatokig, az út fasora és túlsó árka csakhamar elfödte a szerbeket, közel voltunk a hegy ábához, nem lehetett egyelőre tovább menni, a többi csapatok felfejlődését kell bevárni:

— Halt ! Feuer einstellen !

Halottunk egy sincs, hat sebesültünk van, a szerbeknek két halottjuk, a sebesülteket magukkal vihették. Az egyik halott a gépfegyvertől kapta fejbe a golyót, a másik a bakától kettőt a mellébe. Nem fiatalember, szőke szakáll nőtt az arcán, a kezét feltartja, mint aki kapaszkodni akar.

— Balra a kis erdőbe húzódni, a két kis házhoz !

Talán háromszáz szál tölgyfából áll az erdő, előtte kis ház és egy ól van. Tanya.

Az ólba költözünk a tisztekkel. Negyedóra alatt, mire besötétedett, szénát hoztak a bakák a házon túlról. A parancsnok mellé a telefonos vet vackot magának, már jelenti a kapitány az ezredeshez :

— Bis zur Dammstrasse gekommen.

Itt éjjelezünk, az örök, patrulok felállítva. Egy óra alatt készek a deckungok.

Mint önkéntes sanität, nekem is most jött el a dolgom. Sátorlapokkal befödjük a birkaól belsejét, hogy a világosság a réseken át ne üssön és a villamos zseblámpa tolvajfényénél bekötöm a hat sebesültet.

Egy szisszenést se hallat egy se, a bajtársak szénát hoznak nekik, alájuk, föléjük. Csak a kenyeret ki tudnák hozni, egy konzervet szabad felbontani mindenkinek. Hidegen megeszik.

Csend van, mire a csillagok feljönnek, az ólban csak a telefon Morse-jelzése szól olykor, két rövid, három hosszú: ti-ti-ta-ta-ta.

SZURONYTÁMADÁS.

Szerbia, november 22.

Tegnap, vasárnap, egész napon át ágyúcsend volt, nálunk a tartaléknál a bakák a tegnapi sarat tisztogatták magukról, mi, a zászlóaljparancsnokkal és az adjutánsával bent feküdtünk a birkaólbán szalma között és eshetőségeket beszéltünk meg. Kint a svarmléniában, tőlünk 150 lépésre némelykor megszólalt a puska, vagy a szerbeknél, vagy nálunk valamit látni vélt, elsütötte a fegyvert, öt-hat jött utána, azután megint csend. Ők is, mint a madár, mikor fészket csinál, szénát hordtak a dekungba, azzal a különbséggel, hogy a madár repül, de egy szál szénát visz, a baka egy-egy ölnyit, de hason csúszik. Szénával nagyszerűen lehet hason csúszni.

A kis erdő előtt a két házikó tájékán

mindenféle szénanyomok mutatták a svarmllénia irányát.

 Délután három óra volt, hidegen süttött a nap, Brüll szakaszvezető jött be az 5. századtól. Irtam már, hogy az 5. és 6. század volt kint a rajvonalban. Zugsführer Brüll Aladár hatalmas szál ember, lábszárain zöld vadászharisnya van, térden felül ér. Szólt :

— Alásan jelentem a kapitány úrnak, gondoltam magamban, már csak megnézem a kapitány urat és a vendéget, mit csinálnak.

— Jól tette, Brüll, úgy is beszélni akarok magukkal. Maradt még egy kis meleg kakaó, vízzel van ugyan főzve, igya meg.

 — Az bizony jó lesz, köszönöm szépen, kapitány úr. Egy kis meleg jól esik.

— Nézze, Brüll, a brigádtól parancs jött, hogy előre megyünk, úgy gondoltam, ma éjjélkor kezdjünk el lövöldözni s a válaszból megtudjuk, milyen erősek előttünk. Egy ember ne lőjjön el többet tíz-tizenöt patronnál. Aztán legyen csend és hajnalban, mikor szürkülni kezd, vagy inkább,

mikor a köd leereszkedik, hogy csak egymást lássák, bújjanak ki a dekungból, előre csúsznak százötven lépést s mikor már csak 40—50 lépésre vannak a szerbek dekungjától, felugranak, egy hurrával bent vannak a dekungban. Mire azok észreveszik magukat, maguk már beléjük is vágthatják a bajonettet.

— Épen mi is ilyenformán gondoltuk, kapitány úr, beszélt velem erről a hadnagy úr is.

— Akkor ebben meg is állapodunk, kérlek, adjutáns, írd meg az írásbeli parancsot, Brüll majd kiviszi. Tedd bele, hogy amint szürkület kezd, köpönyeg nélkül, kis rüsztungban indulni, dekung előtt ötven lépésre a hurrá és hogy nem szabad tovább menni a szerb dekungnál. Brüll, jelentse meg a hadnagy úrnak is, tovább ne menjenek. Ott állást foglalni és engem rögtön értesíteni.

— Igen is, kapitány úr, megértettem.

— Még azt akarom mondani, hogy a 6. századdal együtt csinálják a dolgot. Igazítsák össze az órájukat, s amikor picit szürkület kezd, a hadnagy küldjön

át egy ordonáncot, hogy tíz perc múlva indulnak.

Brüll szalutált, azután még megbeszél-tük, hogy fél ötkor kicsúszom hozzájuk a rajvonalba, ott ckarok én is lenni a táma-dásnál.

Éjszaka lett, pompásan aludtunk, nagy lövöldözésre ébrednek fel, a szalmában elő-kotorászom a villamos zseblámpámat és az órámat, pontosan csakugyan két óra van. Konstatáljuk, hogy a szerbek lövöldözése elég erős ugyan, de nem rettenetes. Aztán elalszunk, fél ötkor megrázza a vállamat a fünfte Compagnie ordonánca, a fák között majd hason csúszva kimegyünk ketten a fedezékekhez. Itt-ott a szerbek tettek né-hány lövést, mint ahogy őreik egész éjjel puffogtatni szoktak.

A század akkor cihelődött. Két baka közé kerülök, Lévai Istvánnak hívják az egyiket, Börösök Józsefnek a másikat. Van még idő egy szivarra.

— Ez lesz a huszonegyedik ütközetem — mondja Lévai István. — Még eddig meg-őrzött a jó Isten. Mert csakis hogy ebben lehet bízni.

— Ne félj, fiam, ha megsebesülsz, az én kezem közé kerülsz. Úgy bekötlek, hogy az ángyod se ismer rád.

Még alig látni tíz lépésnél tovább. Itt-ott csörren valami, az ásót veszik le a borjúról, vagy a szurony nem akar rápaszszolni a puskacsőre, azt nyomogatják, a készülődés nehéz percei. Olyan, mint nekünk városi embereknek, mikor a párbajnál a doktorok kirakják a vágó és varrószerszámokat.

Aggódok, hogy már egy kissé világosabb is lesz, mint kellene, megnyugtat Brüll :

— Most jön a köd. Az jó lesz. Sötétebb, mint az éjszaka. Éjszakában üres a levegő, az üresség világlik. A köd meg beborítja az embert.

A sechste Compagnie ordonánca jött loholva :

— A kapitány úr azt izeni, hogy telefonozott balra a népfölkelőknek, hogy a hurrá után oldaltűzzel támogassák a két századot. Azok csak a szerb dekung háta mögé fognak lőni, hogy aki menekül közülük, vagy hogy ne jöhessenek azoknak segítségül.

Jön a hadnagy, köpönyegének gallérja feltűrve, már húsz lépésre ellátok, köd még nem jön. Szól a hadnagy :

— Úgy látszik, ma kimarad a köd, sies-sünk. Mindenki válassza ki a bokrot, ahol kikúszik, öt lépésre egyik a másik mellett, a bokrok után tíz lépésre lefeküdni és úgy bevárni a sorakozást. — Az út melletti árok szélén, a szerb fedezékek felé tudni-illik a szokásos bokorsövény áll. — Minden parancsot tovább avizálni, de lassan. A hurrá-nál ordítsatok, ahogy bírtok.

A pitymalló szürkületben halk zizegés, csörtetés, aztán csak sötét pontok látszanak a mezőn a dér még alig ezüstös fényében. Feküsznek a bakák, várják a 6. század értesítését, hogy ők is készen vannak.

Két perc múlva megjött az avizálás, a földön egy fekete vonal húzódik tovább és mindig tovább. Előttünk egy pont, a hadnagy.

Egy kis rezzenés, a szerbek hármat lőttek, de aztán csend, még nem vettek észre. Baloldalt tőlünk és előttünk egy szénaboglya van, csak azzal egy vonalba elérhessünk, ott már a fele út, onnan már

nincs több nyolcvan-száz lépésnél. Most már nem kúsznak a bakák, hanem kinyújtva négykézláb másznak. Kezüklábuk gyorsabban mozog előre. Jön a láz.

A vonal a boglya irányában van már, némely helyütt túl is rajta, egyszerre egy hang hallik :

— Hé-é-é !

A rémület kiáltása volt a szerb fedezékek felől. Egy lövés történik, utána még különböző helyeken hat-nyolc, a bakák pillanatra levágódnak, egészen laposan a földre, szomszédom az arcát oldalt fordítja, hogy egy füllel jobban tudjon vigyázni.

Sok lövés dördült el, hurrá, ordítják el magukat a mieink, már észrevettek, most mennünk kell.

Felugranak. Látom Brüll szakaszvezető hatalmas alakját, előreugrik és a karjával egy félkört csinál, hívja a legényeket, azoknak a feje előrehajtvá, karjuk kinyúlva tartja a fegyvert, amely szuronyával együtt a félhomályban még hosszabbnak látszik, úgy lőnek, egyszer, most már szakadatlan a puskaropogás előttünk, zi-zi-zi,

röpködtek a golyók, látom, az első hanyatvágódik közülünk.

Egészen közel a dekung, itt-ott villanik a puskacső tüze, zagyva össze-vissza kiabálás hallik felőlük, de egy szót sem tudok kivenni, dobogás, ugrálás, féktelenül ordítanak a bakák, most már nem hurrá: Üsd agyon, üsd agyon, az első baka felugrik a kukoricaszáras szerb fedezékre, de lecsúszik róla, az apád, megint felugrik és ordítása túlharsogja a többiét, most látom az első két szerbet, rohan hátrafelé.

Az alakok kezdenek összegomolyodni, a kiáltások szétválni, az egymagasságú földözékek fölött mindenütt kis kúpok nőnek, másznak a bakák. A föld olyan hangot ad, mintha vad csárdást táncolnának rajta. Két emberünket látom visszafelé menni, sebesültek, de már bent az árokban egy hanyatt fekszik, három szerb szalad el tőle, néhányan rájuk lőnek, az egyik szerb botorkálva hat lépést szalad, térdre esik, megint két lépést tántorog, aztán szinte lassan eldől.

Soká tetszett, nem tartott tovább talán

hat percnél. Sok pontot lehet látni szaladni, mind lehajtott fejjel, a bakák összevissza kiabálnak, tüzelj, hurrá, gyerünk, a szenvedélyek féktelen tűzében megmozdul a két század, s tovább üldözi a szerbeket. A két századparancsnok és az őrmesterek ordítanak : Zurück, vissza, ne menj, a szerbek háta mögül, a hegyoldalról három ágyú szólal meg, fölöttünk sisteregnek a lövedékek, nem lőhettek reánk, hiszen az övéiket kellett ott kímélni.

— Gyertek vissza, az apátok . . . hangzik egyre a kiáltás, közbe a hátuk mögött : Segítsetek ! Itt vagyok, ide gyere, három-négy helyütt kis világító pont jelenik meg a szerb fedezékekben, villamos zseblámpák, a legények kutatják a szerb fedezékeket. Egy nagy szikár szerb fekszik a hasán, az orrából csurog a vér, jobbkezét félkörben tartja, mint aki a levegőbe akar kapaszkodni, hogy segítsen magán.

Két baka hozza a karján Lévai Istvánt, mondja félig szomorúan, félig tréfálva :

— Itt vagyok már az úr keze között.

— Hol vagy meglőve ?

— Valahol a lábamon, nagyon fáj.

A sarka volt meglőve, két golyó furta keresztül.

— Hol van Brüll?

— Zugsführer Brüllt nem láttátok?

Csend. Tíz lépésre a hátunk mögött több hang szól:

— Itt fekszik a hadnagy úr. Meghalt szegény.

A revolver a kezében volt, előrenyujtva. Nem szenvedett semmit.

Egy magas alak jött, előredülten szaladva. Szalad s odavágódik hozzám, csak a zöld térdharisnyát látom, Brüll szakaszvezető, a földön fekszik és mondja:

— Meglőtték, mikor fordultam. Itt a hasamban.

— Fiúk, vigyük be az árokba, vigyázzatok, csendesen fogni, tenyeret a dereka alá.

— Nem lesz semmi baj, Brüllkém.

— De elfoglaltuk. Hány szerb van?

Megkezdték az összeolvasást. Tizenhat szerb halott, kilenc súlyos sebesült, a könnyebb sebesültek elszaladtak.

Fél óra múlva rettenetes tüzelést kezdtek a szerbek. De már védett helyen, az ő fedezékeikben voltunk. Szólt Brüll:

— A kezem mégis fázik.

Fejes Tóth József őrmester, a gépfegyver vormeisterje jön a szakaszvezetőhöz, az iskolában is együtt jártak. Letérdel hozzá és mondja :

— Fogadj szót, dugd a kezet a pokróc alá. Fölmelegszik, aztán ha nem rázza a hideg a kezedet, a beled se fog reszketni.

Aztán a tenyerét Brüll szája elé tartja, a kiömlő vért a fűhöz törli és mondja valami sugó, szelíd hangon :

— Emberi dolog.

Országos Széchényi Könyvtár

ELLENTÁMADÁS.

Szerbia, november 22.

A napiparancsban e napokban figyelmeztetés volt, hogy eljutván a hegyes vidék elé, a szerbek kétségbeesetten védik a hegyek kapuit, sőt, szokásuktól eltérően, olykor még ellentámadásokat is csinálnak. Vigyázni kell tehát, ha netalán valahol többszörös túlerővel akarnák betörni a vonalat : a tartalékig vissza kell vonulni, hogy idő legyen megfelelő csapatokat odaküldeni.

Igy utólagosan legalább, a mindent látni akaró ember szerencsésének mondhatom, hogy ezt is alkalmam volt végigélni. Ötvenhatvan kilométernyi széles harcvonalba semmit sem jelentő, ha az egyik vagy másik fél valahol egy-két kilométer szélességben visszanyomja az elfoglalt frontot, sőt amennyiben az illető félnek a többi helyen

aztán nem sikerül ez a viasszaszorítás : a csak egy helyen való benyomulás még veszedelmes is reá nézve, mert zsákutcába jut, elvághatják az útját.

Előbbeni fejezeteimben említettem már, hogy mi egy folyón túl, hegyek előtt, egy nagy hadcsapatnak ékben előretolt századai voltunk. A helyzetkép teljes megértéséhez szükséges most tudni, hogy a mi két századunk az éknek a csúcsát képezte. Tőlünk jobbra egymásik soredrend csapatai voltak, viszont tőlünk balra népfölkelő századok rajvonalai. Jól tudták ezt a szerbek.

Ország- és helynévgyűjtő **Zúg az erdő.**

Szakaszvezető Brüll Aladárnál hagytam el tegnap e változatos hétfői nap leírását.

A rohammal bevett út árkában fekszik a hatalmas szál katona, a zászlóalj egyik legmegbecsültebb altisztje. Nem igen szól, de arcának izmai megrándulnak. Bekötöm, a bal derekán ment be a golyó, a jobb lágyékon jött ki. Nem sok jót nézek ki a dologból. Itt kell maradnia, esetleg napokig is, hogy ha a belek át vannak fúrva, a

mozgással az inficiálást elő ne mozdítsuk. A szép szál hosszú ember alig fér el az árok szélében. Kézcsuklóján bőrtokban kis óra van, azt lekapcsolja, reám néz, odanyújtja :

— Livia kis leányomnak. Egy csepp vizet kérek.

— Vízet nem szabad inni. Szamárságokat pedig ne beszéljen.

Egészen fél tizig ott maradtam, akkor visszamentem a zászlóalj-tartalékhoz, a kis erdő mellé, a birkaólba, A kapitány már türelmetlenül várt, hát mi volt ? Mikor Brüllt beszéltem el, felemelte a karját, aztán a hogy ott a szalmán feküdt, reácsapott a szalmára. Utána mondta :

— Éhes lehetsz, itt van még szalámi.

Tíz óra elmúlt, a szerbek elkezdenek ágyúzni. Balra felé lőnek, két perc alatt észrevevesszük, hogy nem eddigi három ágyújukkal, de legalább nyolc vagy tíz ágyúval. Egyik lövés a másika után, kinézünk az ólból, mondja a kapitány :

Ezek a népfelkelőket végigstreifolják.

— Hegyi lakók, nem tudom, milyen fedezéket csináltak maguknak. . . . Csak

már ez a borzasztó sár engedne, hogy az ágyúkat hozni lehetne.

A mi ágyúink tudniillik hátul vannak, a méteres mély sárban, sáros vizen nem tudták még áthozni.

Az ágyúlövésék mind közelebb, felénk jönnek.

— Most bennünket fognak végigseperni. Emberek, mindenki be a deckungba! Senkit se lássak kint, ne mászkáljatok!

Az ól ajtaja felett robban fel egy shrapnell, néhány golyó átüti az ól fedelét, az egyik befúródik a falba. A mellettünk levő kis tanyai ház sarkát szétveti egy gránát.

— Itt nem maradhatunk, a két épületre be vannak löve, gyerünk innen.

Négykézláb ki az ajtón, »die ganze G'sellschaft«. A kapitány, a telefonista, magához szorítva a gépet, az ordonáncok s én.

— Ide tessék, ez jó erős — mondja Köles őrmester.

Csakugyan az ő fedezékébe búvunk be, a teteje faágak, rajta széna és föld. A kis szálfaterdő recseg, ropog, törnek az ágak, ahol fehér füst támad, ott a gránát kidönti

a törzseket, a robbanás erejétől, mint valami viharban, mikor a szél zúg: hajladoznak a fák koronái, ez már aztán ítélet-idő. Gránát-ítéleti idő. Félóraig tart, balra is még mindig szól, és ott már örült puskaropogással vegyest.

— Te, ezek ellentámadást akarnak.

Szól az őrmester:

— Dehogy, kérem, azt adná az Isten, hogy egyszer ezek jönnének angriffra. Hogy mi tudnák őket kényelmesen lövöldözni. Dehogy jönnek azok.

A kapitány mondja:

— Mindenesetre vigyázni kell. Emberek, a fegyvert kézbe. Bajonett auf! Avizálni.

A zúgó erdő nyárfasudarai közt az apró földkúpok, a fedezékek; a nagy bömbölésben is hallani, mintha hánykódó hajón kiabálnának: Bajonett auf!

A puskaropogás mind nagyobb arányokat ölt, ágyúik lövedékeinek egy része pedig most már tőlünk hátrafelé megy. A szerbek tehát először a népfelkelőket, aztán bennünket sepertek végig, s amellet, hogy még most is lőnek reánk, a hátunk megetti területet szórják be. És íme, egy-

szerre hat gépfenyverük hangját hallani a népfelkelők irányában. Mi lehet ez, hiszen eddig csak két gépfegyverük volt előttünk. És gépfegyverrel csak látott célra lőnek, mit jelenthet ez?

— Miért nem jelentkezik a század? Telefonista, kérdezze meg a népfelkelő zászlóalját, mi van ott előttük? Mi történik ott?

Tartalék, ki!

A telefonista kopogtat, hallgat, figyel. Reá nézünk, hallgat. A ropogás mintha még közelebb lenne.

— Na! Széchenyi Könyvtár

— Kapitány úrnak alásan jelentem, nem válaszolnak. Ti-ti-ta-ta-ta, az ezredparancsnokság most kérdi, hogy mi van itt!

— Mondja, hogy még nem tudok semmit, most nézek utána. Ordonanz sechste Compagnie! Óvatosan ide az erdő sarkára mássz ki, vigyázz, nézz szét.

Egy villanást, fehér füstöt látunk, földdarabok vágódnak az arcunkba, eláll a lélegzetünk, robbanás hangja közt potyog a föld reánk, gránát ütött le előttünk, har-

minc lépésre tőlünk egy fa frissen csonkított törzse mered felénk. Egy ember bukik a fedezék alacsony nyílása elé:

— Kapitány úr, kapitány úr, a népfelkelők visszajönnek, majdnem itt vannak már, jönnek a szerbek!

— A mieinkkel mi van? A mi két századunkkal?

— Az egyik, az is jön.

— Az lehetetlen! Reserve hinaus! Reserve hinaus! Zu mir! Csúszva ide a főtörzsekhez!

 A helyzet komoly, a tartalékemberek félig lehajtva magukat, gyülekeznek a fedezékből már kilépett kapitány felé, ez reájuk kiabál:

— Nieder! Bukj le! Adjutáns, az iratokat az ólból!

— A hátzsákom, .. és én is kibúvok a fedezékből.

— Hagyd most a hátzsákot.

Nagyon röpködnek a golyók és zuhog a gránát. Négykézláb, hason csúszva egy vastagabb fához kúszom, a kis erdő széle hozzánk harminc lépés, ritkás szálfái közt át lehet látni, hogy balról tőlünk sűrűn

feketéllik a szemhatár, a sötétkék ruhák hátrafelé mennek. A telefon el lehet szakadva, azért nem jelentkeztek. Nem akarunk hinni a szemünknek : szürkéket is lehet látni. Ebben a pillanatban véresen, lihegve lohol elő egy bakánk a hatodik századból :

— Kapitány úr, főhadnagy úr üzeni, a szerbek nagy túlerővel a népfölkelőkre vetették magukat, féltő volt, hogy ott betörve : bekerítenek bennünket, azért parancs szerint, rendben vonulunk vissza. Itt álljon-e meg, vagy az ezred-rezerváig menjen, kérdezteti. Nem tudtam előbb jönni, elbuktam.

— Jól van, fiam, csak maradj. Ordonáncok ! Elibük menni, hogy ide én hozzám, jelentést kérni, mennyi szerb jön. Adjutáns, telefonozz az ezredeshez.

Azzal a kapitány felkapja magát és kiszalad az erdő széléhez, megnézni a helyzetet. Látom én is, a küldönc mondta, úgy van. Hatalmas tömegekben jönnek, lőnek, aztán megint jönnek a szerbek. Szól a kapitány :

— Tízszeres erő jön. Rendben vissza-

vonulunk a tartalékig, de megvárjuk az ötödik és hatodik századot.

A többi sebesültet már reggel behoztuk, szegény Brüll ottmaradt . . .

— Kérem, a Brüll szakaszvezető mellett ott van vormeister Fejes Tóth József, hetven emberrel kiállt az árok elé. Levetették a köpenyeget, a municiót is kivitték az árokból s a két gépfegyvert felállították jobbra és balra.

Csakugyan, most már, hogy nem kellett tartaniok attól, hogy a mi visszavonuló embereinkbe lőnek bele, megismerjük, megszólal a mi gépfegyverünk. Megismerni a hangját.

A visszavonulás.

Mi nem tüzelhettünk, hiszen mieinket találnók először. A kapitány csak azt akarta bevárni, hogy együtt legyünk a rajvonalból érkezőkkel, akkor előlépett, s kardjával intett és sántán futva, komandirozta :

— Elszéledve, de utánam !

És a rettenetes tűzben futnunk kellett.

Minden oldalról robbanások előttünk, a szerbek mindig előbbre és előbbre lőttek, egyrészt hogy övéikbe bele ne lőjjenek, másrészt hogy lehetőleg megakadályozzák a mi visszavonulásunkat, s azt, hogy a segítség felénk jöhessen. Ezer és ezer golyó fütyült, meg-megállunk, kettőt-hármat célozva lőnek a mieink, látni is, hogy egy-egy szerb felbukik, aztán megint tovább a sáros vízben.

Eszembe jut: ha ezek elfognak, engem, mint civilt biztosan felakasztanak. Ki kell venni a revolveremet, megfulladni, az kellemetlen dolog. Vajjon mikor fogják megtudni, hogy elestem? Lehetetlen ebből a tűzből ép bőrrel kijönni

El is bukom, csak egy káka-csomó volt, vizesen, sárosan megyek tovább. Egy szegény sebesült halad mellettem, az oldalához kap és előre bukik.

A »Liliom«-ra gondolok, Molnár Ferenc darabjára. Ott mondja Liliom, — és látom magam előtt Hegedüs Gyulát, hallom a hangját — mikor hordágyon behozták a rendőrök: fizetni, zahlen! Fényes úr, csinálja meg a számlát maga is. Néhány

jelenet gyermekkoromra, aztán az egykori »Egyetértés« kapuja előtt leselkedem, fölvigyem-e első riportomat? Aztán Székesfehérvár városa jut eszembe, ni, ott megint elbukott egy ember. Az anyám, ha élne, biztosan aggódnék most. Kóbor Tamás bizonyosan sok szeretettel fog rólam írni. Azért ezt is érdemes volt látni. Hüh, de melegem van. Szomjas vagyok, ég a szám, az ajkam felpuffadt.

Előre!

Aztán egyszerre ott az ezredparancsnokság. Látom, hogy egy kapitány szalad előre, a kezében zászlót visz. Régi, kopott zászló, be van csavarva. A csukaszürke katonák rohannak vele. B. ezredes kezében revolver van, balkezébe átveszi a zászlót, szinte rátámaszkodik:

— Vorwärts! Előre! Fiúk!

Jobbról egy fiatal, szőke tiszt jön, egy századdal, sűrűen egymás mellett a fiúk. V. főhadnagy, Magyaros neve van, de cseh születésű. Nincs sapkája, lobog az üstöke, nevet, puska van a kezében.

És megindulnak a csapatok előre. Most sem vagyunk még annyian, mint a szerbek jönnek, de érdemes volt a szorongás perceit átélni, a gyönyörű képért. Maga az ezredes vezényelt, balról J. százados posztja, jobbról V. főhadnagyé.

Előre mennek, néhány baka cipel valamit, gépfegyver. Egészen felállítva, készen, úgy viszik előre. Leteszik, a főhadnagy parancsnoka maga hajlik a gépre. Ezt az egy nevet talán kiirhatom: Kragujevics főhadnagy, akiről a szerbek Zimonyban azt terjesztették el, hogy velük ment át Belgrádba. Holott a legnagyobb katonáink egyike. Odaszól nekem:

— No most fizeni fogom nekik, csunya rágalmakért!

Tőlünk oldalt állította fel gépjét, s mikor már a mieink megérkeztek s szintén lehasalva lőni kezdtek, feltűnnek az első szerbek. Kis csapatokban. A gépfegyver szólal: pa-pa-pa-pa-pa . . .

Egyik olivzöld szín a másik után bukik el, borzalmas pusztítás esik köztük. Furcsa, némelyik előre esik, némelyik hátra.

Emitt a mieink elibe rohannak a szer-

bek csoportjának, csak azt látni, hogy összekeveredve imbolyog a kis csapat, lassan az olivzöld szín kevesebb lesz benne, a pupos-szürke (a torniszter távolabbról púposnak mutatja a mi bakánkat) látszik ki.

Mindenfelől puskaropogás, kiabálás, megérkezett a szerbek zöme, nem maradtak öt percig sem egy helyben. Egy szerb tiszt a gépfegyver felé közeledik, kézi-bombát dob, a gép mellett robban fel. Három baka ugrik hozzá, a tiszt most térdre esik, tenyerét feltartja. A következő pillanatban elterül, az egyik baka a nyakát szúrta keresztül, látom a vérét szökelni.

— Hurráh, hurráh !

Tíz perc alatt az egész szerb tömeg lohol visszafelé, háromszor annyi veszteségük van, mint előbb nekünk volt. Egy fiatal, szép fekete szerbhez érek, négykézláb hajol reá a földre, arccal a föld felé, az orrából csurog a vér, éppen most haldoklik, nagy fekete szemeivel üresen néz a levegőbe. Semmi katonai rüstungja nincs, szerb nemzeti ruha van rajta, a hasán egy

golyó feltépte a ruhát, nincs rajta fehérnemű. Egy fiatal regruta.

Mi visszavonultunk az imént, természetesen siettünk. De ezek most rendetlenül, rohanva menekülnek s hogy eredet első rajvonalunkhoz érnek vissza, ahol Brüll fekszik az árokban, ott van Fejes Tóth József őrmester a maga hetven emberével s a két géppuskájával. Összeszámoltuk ; 75 halottat és haldoklót sepert össze ott, az árok előtt.

Szakaszvezető Brüll nagy izgalmakat élt át, de a gépfegyver megvédte, hogy átgázoljanak rajta a szerbek.

Fájdalmában is mosolyog, hogy a nagy túlerőt egy óra alatt hogyan visszaverte az ő ezrede. Ez volt az utolsó öröme. Estére jéghidegen verejtékezett és kiszendedett.

Az ezredes, aki fél ezredével a háromszoros erőt megkergette, megdicsérte a két századot, amely hozzá visszavonult, okosan megmentve így önmagát.

Hogy visszamentünk eredeti állásunkba, a kis ól ki volt rabolva. A szerbek elvitték a hátzsákot is, de aztán menekülés közben

eldobták. Megtaláltuk, de nem volt benne semmi, a szivart, a sonkát, a konzerveket, a flanellinget, mindent zsebrevágtak. Az vigasztalt, hogy rum már nem volt a kulacsban, tegnap ittuk meg az utolsó cseppel belőle.

A szappant, azt benthagyták.

Két napig még velük voltam, a jász-kun fiúkkal, aztán az újságíró kötelessége hazaszólított, cikkeim saját postásának kellettennem.

Az úton hallottam, távirat jött: Belgrádba bemasiroztak, az ellenség visszavonult.

Még kemény küzdelmek lesznek, a teljes győzelemig. Holnap már vissza is megyek.

Országos Széchényi Könyvtár

7382

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Digitized by Google

